

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको

प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

(प्रदेश नं. ५)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

सिंहदरबार, काठमाडौं

कार्तिक, २०७६

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (३) बमोजिम

प्रदेश नं. ५ का

माननीय प्रदेश प्रमुख समक्ष प्रस्तुत गरिएको

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको

प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन २०७६

(राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम प्रतिवेदन भएकोले यस प्रतिवेदनमा मिति २०७४ पुष १३ गतेदेखि मिति २०७६ असार ३१ सम्म गरिएका काम कारवाहीहरू समावेश गरिएका छन्।)

राष्ट्रीय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

ठेगाना:

सिंहदरबार, काठमाडौं ।

टेलिफोन:

९७७-१-४२००६७९,

४२००५९२, ४२००२७२

फ्याक्स:

९७७-१-४२००५९३

ईमेल:

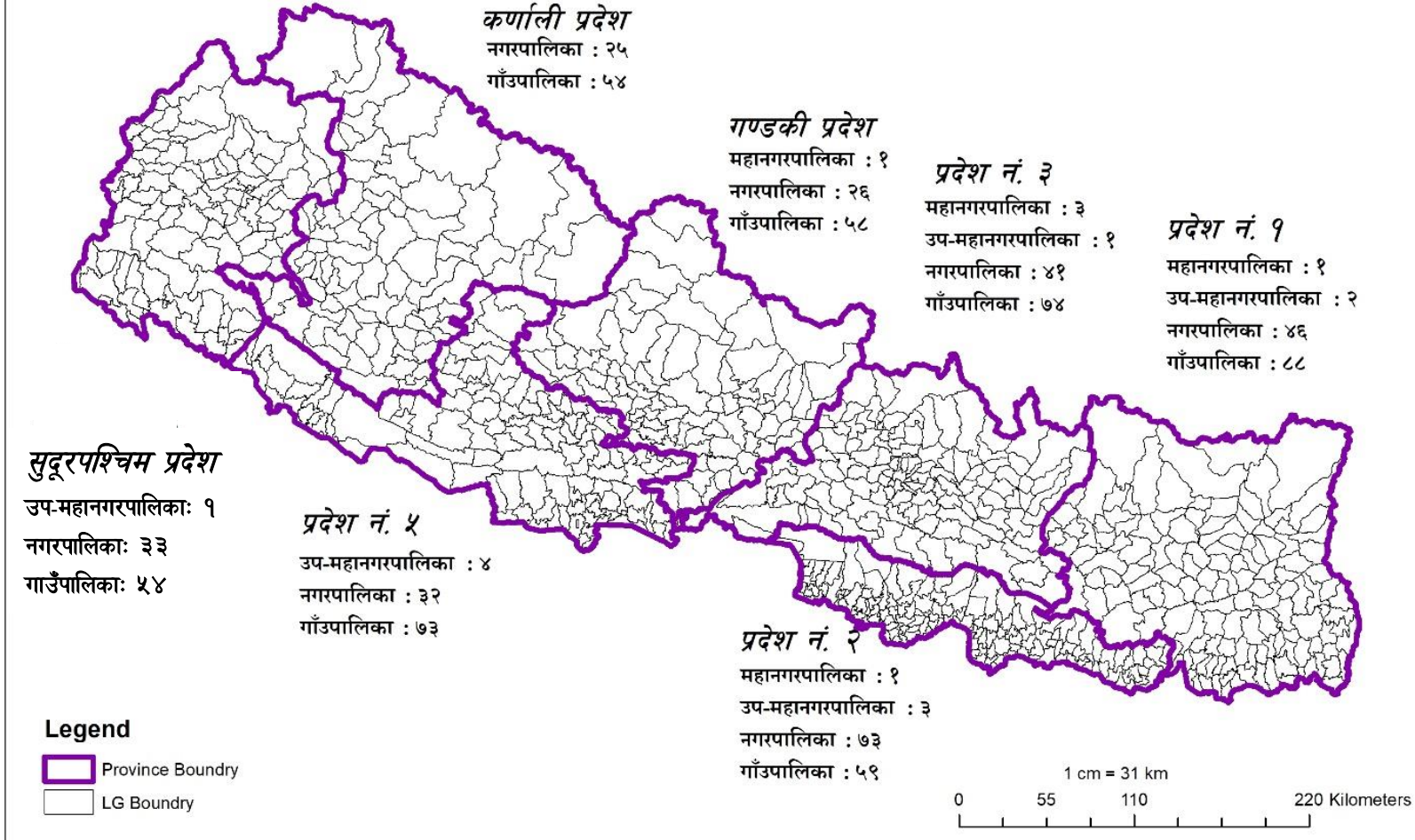
info@nnrfc.gov.np

वेबसाइट:

www.nnrfc.gov.np

नेपालका ७ प्रदेश तथा ७५३ स्थानीय तहको नक्सा

स्रोत: नापी विभाग

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

National Natural Resources and Fiscal Commission

प.सं.: २०७६/७७

मिति: २०७६, कार्तिक

च.नं.

विषय: आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६ प्रस्तुत गरिएको।

माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू,

प्रदेश नं. ५, बुटवल,

रुपन्देही।

नेपालको संविधानको धारा २९४ उपधारा (३) बमोजिम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सम्पादन गरेको काम कारवाहीको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेको छु।

भवदीय

बालानन्द पौडेल

अध्यक्ष

२०७६, कार्तिक

राष्ट्रीय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगका पदाधिकारी

बालानन्द पौडेल
अध्यक्ष

आयोगका सचिव

बेगेन्द्रराज शर्मा पौड्याल

मन्तव्य

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग वित्तीय सङ्घीयता संस्थागत गर्नका लागि व्यवस्था गरिएको एक संवैधानिक आयोग हो। नेपालको संविधानले यस आयोगलाई तीन तहका सरकारका खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको आँकलन गरी सङ्घीय सञ्चित कोषबाट सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकार बीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने, सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने, राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने, प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकार बीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्ने र राजस्व असुलीमा सुधार गर्नुपर्ने उपायहरूको सिफारिस गर्ने र समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी संविधानले प्रदान गरेको छ। त्यसैगरी आयोगले प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र विकास गर्न आवश्यक लगानी र सोको प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण गर्ने र प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडसम्बन्धी विषयमा उठ्नसक्ने सम्भावित विवाद समाधानको उपाय खोज्ने एवम् प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका लागि सुझाव दिने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। संवैधानिक जिम्मेवारी पूरा गर्ने क्रममा आयोगले अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनमा वित्तीय समता (Fiscal Equity) मा मात्र सीमित नरही यसको उत्पादकत्व (Productivity of Fiscal Resources) मा समेत ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन एक प्राविधिक विषय मात्र नभएर यससँग राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा प्रशासनिक आयाम समेत जोडिने हुनाले आयोगले सबै तहका सरकारसँग निरन्तर संवाद र सहकार्य गर्नुपर्ने हुन्छ।

तीन तहका सरकारले सार्वजनिक वित्तको कुशल प्रयोगका लागि समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वप्रतिकूल नहुने गरी अधिकतम रूपमा नयाँ वित्तीय क्षेत्र (Fiscal Space) खोज्न जरुरी छ। सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा वित्तीय लोकप्रियता (Fiscal Popularity) भन्दा दीगो विकासको लागि वित्तीय मजबुतीकरण (Fiscal Consolidation) आवश्यक हुन्छ। तसर्थ अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनमा वित्तीय सुशासन (Fiscal Governance) र वित्तीय उत्पादकत्व (Fiscal Productivity) दुवै सुदृढ हुने गरी वित्तीय हस्तान्तरणका आधारहरू तयार गर्नुपर्ने हुन्छ। स्थापनाको छोटो समयवाधिमा आयोगले सम्पादन गरेका कार्यहरूमा यस विषयलाई ध्यान दिई कार्यसम्पादन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ।

यस प्रतिवेदनमा आयोगको कार्यालय स्थापना गरी सचिवालयले कार्य प्रारम्भ गरेदेखिका विषयहरू समेतलाई समावेश गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको र आयोगको यो पहिलो प्रतिवेदन भएकोले यसमा केही सुधारयोग्य विषयवस्तुहरू समेत हुनसक्ने हुँदा वार्षिक प्रतिवेदनलाई आगामी दिनमा थप सुधार गरी परिष्कृत गर्दै लगिनेछ। प्रस्तुत प्रतिवेदनमा आयोगको संरचना खडा भई तत्कालीन आवश्यकताका आधारमा सचिवस्तरीय प्रशासनिक निर्णयबाट नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई सिफारिस गरिएको विषयवस्तुदेखि आयोगमा अध्यक्षको नियुक्ती भई आयोगले संवैधानिक तथा कानुनी प्रबन्ध अनुरूप तत्तत् सरकारहरूलाई सिफारिस गरिएका विषयवस्तु लगायतका काम कारवाहीहरू समेटिएको छ। यो प्रतिवेदन नेपालको वित्तीय सङ्घीयताका बारेमा जानकारी राख्न खोज्ने इच्छुक सबैका लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु। यस प्रतिवेदनको अध्ययनबाट कानून तथा नीति निर्माता, विषय विज्ञ लगायत सरोकारवाला सबै लाभान्वित हुनुहुनेछ भन्ने अपेक्षा गरेको छु।

आयोगको काम कारवाहीका लागि स्रोत साधन उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याएकोमा नेपाल सरकारप्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। त्यसैगरी, आयोगलाई आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन लगायतका विभिन्न पक्षमा सहयोग पुऱ्याउने प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई समेत धन्यवाद प्रकट गर्दछु। साथै, आयोगको कार्य सम्पादनमा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्बद्ध सबै महानुभावहरूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु।

अन्त्यमा, प्रस्तुत प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यमा संलग्न हुनुभएका आयोगका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

धन्यवाद !

बालानन्द पौडेल

अध्यक्ष

२०७६, कार्तिक

कार्यकारी सारांश

नेपालको संवैधानिक विकासक्रमको सिलसिलामा सात दशकको इतिहासमा जारी भएको नेपालको सातौँ संविधान एवम् संविधान सभाबाट जारी भएको पहिलो संविधान विक्रम सम्वत् २०७२ साल आश्विन ३ गतेबाट प्रारम्भ भएको छ। उक्त संविधानको धारा ५६ ले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था गरी सङ्घीयतालाई राज्य सञ्चालनको मूल आधार मानेको छ। संविधानमा भएको व्यवस्था बमोजिम तीन तहको निर्वाचन सम्पन्न भएकाले सङ्घीयताको संस्थागत विकासका लागि वित्तीय सङ्घीयतालाई सुदृढ गर्दै लैजानुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। वित्तीय सङ्घीयताले वित्तीय शक्ति र वित्तीय जिम्मेवारीलाई तीन तहका सरकारको बीचमा परस्पर सहयोगमा आधारित सङ्घीयताको मर्म अनुरूप बाँडफाँड मात्र नगरी सबै तहका सरकारको बीचमा आपसमा सामञ्जस्यता समेत खोजी गर्दछ।

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई वित्तीय सङ्घीयताको संरक्षक (Custodian of Fiscal Federalism) को जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। वित्तीय सङ्घीयतालाई संस्थागत गर्न गठन गरिएको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले तीन तहका सरकारसँग संवाद एवम् समन्वय गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने हुन्छ। यस आयोगले संविधानको धारा ६० बमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण निर्धारण गर्दा सन्तुलित र पारदर्शी रूपमा गर्नुपर्ने भएकाले तथ्यगत आधारमा यसलाई वैज्ञानिक बनाउनु पर्ने हुन्छ। वित्तीय स्रोतको बाँडफाँड जति न्यायोचित, वस्तुगत तथा तथ्यमा आधारित हुन सक्थ्यो उति नै आयोगको विश्वसनीयता बढ्दै जाने भएकाले यी विषयहरूमा आयोगले उच्च संवेदनशीलताका साथ आफ्नो क्रियाशीलता बढाउँदै लगनुपर्ने देखिन्छ।

नेपाल सरकारले २०७४ पौष १३ गतेदेखि आयोगको सचिवालय स्थापना गरेपश्चात् कर्मचारी तथा कार्यालय व्यवस्थापन, तथ्याङ्क सङ्कलन लगायतका कार्यहरू सम्पादन गरिएको छ। तत्कालीन आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी उपलब्ध स्रोतका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदानको आधार, राजस्व बाँडफाँड तथा आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएको छ। वित्तीय समानीकरण अनुदान, राजस्व बाँडफाँड, सशर्त अनुदानको आधार तथा आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएकोमा तीन तहका सरकारले उक्त सिफारिसलाई कार्यान्वयनमा ल्याएका छन्। यसबाट स्थापना वर्षमा नै वित्तीय सङ्घीयताको संस्थागत विकासको शुरुवात भएको छ।

मिति २०७५ साल चैत्र ७ गते यस आयोगमा अध्यक्षको नियुक्ती र पदबहाली भएपश्चात् नेपालको संविधान, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा भएका संवैधानिक तथा कानुनी प्रावधान बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि औपचारिक रूपमा आयोगका बैठकहरू बसी विभिन्न विषयहरूमा सिफारिस गरिएको छ। जस अनुसार आयोगका माननीय अध्यक्षको अध्यक्षतामा मिति २०७५ साल चैत्र २८ गतेका दिन बसेको आयोगको बैठकले गरेको निर्णय अनुसार प्रदेश सरकारबाट आफ्नो प्रदेशभित्रका स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र सवारी साधन कर बाँडफाँडको हिस्सा र ढाँचा प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गरिएको छ। त्यसैगरी आयोगका माननीय अध्यक्षको अध्यक्षतामा बसेको बैठकले मिति २०७६/०१/०४ मा नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदानका आधारहरू, मिति २०७६/०२/०५ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा, मिति २०७६/०२/०६ मा प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदान गर्नुपर्ने सशर्त अनुदानका आधारहरू र मिति २०७६/०२/२९ मा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबीच बाँडफाँड हुने प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडका आधार र ढाँचासम्बन्धी विषयमा निर्णय गरी सिफारिस गरिएको छ। संविधान र कानून बमोजिम यस

आयोगको निर्णयबाट नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारलाई आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सिफारिस गरेका उल्लेखित विषयहरूका अलावा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ र आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि यस आयोगका पदाधिकारीको नियुक्ती भइनसकेको अवस्थामा वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले आयोगको सचिवालयको प्रशासनिक तह (सचिवस्तर) को निर्णयबाट समेत राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण अनुदान लगायतका विषयमा सम्बद्ध सरकारलाई सिफारिस गरी पठाइएको विषयवस्तुलाई समेत प्रस्तुत प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

यसरी आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र २०७६/७७ का लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान र आन्तरिक ऋणको सीमा सम्बन्धमा सिफारिस गरेको छ। सङ्घबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा राजस्व बाँडफाँडका लागि जनसङ्ख्या र जनसाङ्खिक विवरणको अनुपातलाई ७० प्रतिशत, क्षेत्रफललाई १५ प्रतिशत, मानव विकास सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत र न्यून विकास सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिई सिफारिस गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट प्रदेशमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्न प्रत्येक प्रदेशको सेवा लागत सूचकाङ्कलाई ६० प्रतिशत, बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत, आर्थिक सामाजिक असमानता सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत र पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई उपलब्ध गराइने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानमध्ये २५ प्रतिशत अनुदान रकमलाई प्रदेशको जनसङ्ख्या र क्षेत्रफललाई क्रमशः ५०/५० प्रतिशत भार दिई न्यूनतम अनुदान समेत सिफारिस गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा न्यूनतम अनुदान र सूत्र (आधार र ढाँचा) मा आधारित अनुदान गरी कुल अनुदान सिफारिस गरिएको छ। सूत्र (आधार र ढाँचा) मा आधारित अनुदान सिफारिस गर्दा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता तथा राजस्व क्षमताबीचको अन्तरलाई ७० प्रतिशत, मानव गरिबी सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत, सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत र पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा कार्यसम्पादन सूचकलाई समेत आधार लिइएको छ।

आयोगले प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि सङ्घबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरण सिफारिस गर्न उपयोग गरेको सूचक र भार नै प्रयोग गरेको छ। प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सवारी साधन कर बाँडफाँडका लागि जनसङ्ख्यालाई ४५ प्रतिशत, सडक लम्बाई अनुपातलाई ५० प्रतिशत र वन तथा हरियालीलाई ५ प्रतिशत भार दिई सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

संविधानले प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा विभिन्न तहका सरकारको लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तयार गर्ने जिम्मेवारी आयोगलाई प्रदान गरेको छ। प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्राप्त लाभको बाँडफाँड र यसको परिचालन गर्दा लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तयार गर्नका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन तथा नेपालभर उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतको नक्साङ्कन तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले पर्वतारोहण, विद्युत, वन र खानी तथा खनिजको परिचालनबाट उठाएको रोयल्टी रकमको २५ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित प्रदेशलाई र २५ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्न आधार तथा हिस्सासहित सिफारिस गरिएको छ।

पर्वतारोहण रोयल्टी बाँडफाँडका लागि भौगोलिक अवस्थितिलाई ४० प्रतिशत, आधार शिविर रहेको स्थानीय तहलाई १० प्रतिशत, प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफललाई २५ प्रतिशत र प्रभावित क्षेत्रको जनसङ्ख्यालाई २५ प्रतिशत भार दिइएको छ। विद्युत रोयल्टी बाँडफाँडका लागि भौगोलिक अवस्थितिलाई ५० प्रतिशत, प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफललाई २५

प्रतिशत र प्रभावित क्षेत्रको जनसङ्ख्यालाई २५ प्रतिशत भार दिइएको छ। वन रोयल्टी बाँडफाँड गर्दा राष्ट्रिय वनबाट प्राप्त हुने रोयल्टी बाँडफाँड र संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि छुट्टाछुट्टै आधार र ढाँचा सिफारिस गरिएको छ। राष्ट्रिय वनको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि वनको अवस्थितिलाई २० प्रतिशत, वनको क्षेत्रफललाई ४० प्रतिशत, वन क्षेत्र रहेको स्थानीय तहको जनसङ्ख्यालाई २० प्रतिशत, वनमा आश्रित जनसङ्ख्या (Leasehold Population) लाई १० प्रतिशत र वनको संरक्षण र दीगो व्यवस्थापनमा सहभागितालाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ। त्यसैगरी, संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि स्थानीय तहमा मध्यवर्ति क्षेत्रको अवस्थितिलाई १० प्रतिशत, संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ति क्षेत्रको क्षेत्रफललाई ४० प्रतिशत, संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ति क्षेत्रको जनसङ्ख्यालाई ३५ प्रतिशत र संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र दीगो व्यवस्थापनमा सहभागितालाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ। खानी तथा खनिज रोयल्टी बाँडफाँडका लागि भौगोलिक अवस्थितिलाई ५० प्रतिशत, प्रभावित क्षेत्रफललाई ३० प्रतिशत र प्रभावित जनसङ्ख्यालाई २० प्रतिशत भार दिइएको छ।

नेपालको प्रचलित कानूनका आधारमा नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा तथा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा वित्तीय स्रोत हस्तान्तरण भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा सङ्घीय बजेटको ३०.३० प्रतिशत हिस्सा प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने अनुमान गरिएको छ। त्यस्तै, नेपाल सरकारबाट राजस्व बाँडफाँड अन्तर्गत मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक अन्तःशुल्कबाट उठेको राजस्वको १५ प्रतिशत (अनुमानित ६४ अर्ब ३७ करोड रुपैयाँ) प्रदेशलाई र सोही बराबर रकम स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुँदैछ। वित्तीय समानीकरण अनुदान तर्फ प्रदेशलाई ५५ अर्ब ३० करोड रुपैयाँ र स्थानीय तहलाई ८९ अर्ब ९५ करोड रुपैयाँ हस्तान्तरण गर्न रकम विनियोजन भएको छ। सशर्त अनुदान तर्फ प्रदेशलाई ४४ अर्ब ५५ करोड रुपैयाँ र स्थानीय तहलाई १२३ अर्ब ८७ करोड रुपैयाँ हस्तान्तरण हुने भएको छ। आयोगबाट सिफारिस नहुने अनुदान शीर्षकतर्फ नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहका लागि समपूरक अनुदान र विशेष अनुदानका लागि २० अर्ब रुपैयाँ विनियोजन भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश नं. ५ ले ५० करोड रुपैयाँ सो प्रदेशभित्र रहेका स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदानका लागि विनियोजन गरेको छ भने सोही आर्थिक वर्षका लागि १ अर्ब रुपैयाँ सवारी साधन कर बाँडफाँड गर्ने अनुमान गरेको छ, उक्त रकम सवारी साधन करबाट सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको कुल रकमको ४० प्रतिशत हिस्सा हो।

नेपालको संविधानले आयोगलाई समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। संवैधानिक जिम्मेवारी अनुरूप आयोगले प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम र आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सिफारिस गरेको छ। साथै, आयोगले आन्तरिक ऋणको परिचालन पूँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभका क्षेत्रमा उपयोग गर्न सिफारिस गरेको छ।

आयोगलाई संविधान तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ ले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको राजस्व सुधार सम्बन्धमा सुझाव प्रदान गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। यस कार्यका लागि आयोगले आफ्नो क्षमता बढाउँदै संस्थागत रूपमा आफूलाई वित्तीय सङ्घीयताको संवाहकको रूपमा स्थापित गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ। प्रदेश र स्थानीय तहको कर प्रशासनको अनुभव कम भएको हुदाँ करको सम्भाव्यतालाई पूर्ण रूपमा उपयोग गर्नसक्ने गरी उनीहरूको क्षमता विकासमा जोड दिनुपर्ने भएको छ। स्थानीय तहको राजस्व क्षमता वृद्धिका लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहको क्षमता विकासमा सघाउ पुऱ्याउनुपर्ने देखिएको छ। मुलुकले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित सङ्घीयतालाई आत्मसात गरेको अवस्थामा स्थानीय तहले प्रचलित

कानून अनुसार स्थानीय विभाज्य कोषबाट प्रदेशलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, विज्ञापन कर र मनोरञ्जन कर बापतको राजस्व रकम नियमित रूपमा उपलब्ध गराउन जरूरी देखिन्छ।

आयोगले आफ्नो कार्य सम्पादनको सिलसिलामा सबै सरोकारवालाहरूबाट समन्वय र सहयोग प्राप्त गरेको छ। आगामी दिनमा समेत परस्पर सहयोगमा आधारित सङ्घीयताको अवधारणा अनुसार सबैसँग सहकार्य र समन्वय गर्दै अगाडि बढ्न सकेमा संविधानमा उल्लेखित भावना बमोजिम देशमा उपलब्ध स्रोत साधन र वित्तको समन्यायिक वितरण भई सङ्घीयताको कार्यान्वयनमा सघाउ पुग्न जाने आयोगको अपेक्षा र विश्वास रहेको छ।

विषय सूची

कार्यकारी सारांश	i
विषय सूची.....	v
चित्र सूची.....	viii
तालिका सूची	ix
परिच्छेद एक राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको परिचय.....	१
१.१ परिचय.....	१
१.२ गठन.....	१
१.३ काम, कर्तव्य र अधिकार.....	२
१.३.१ संवैधानिक व्यवस्था	२
१.३.२ कानुनी व्यवस्था.....	३
१.४ संगठन संरचना र दरबन्दी विवरण.....	४
१.५ कानून.....	६
१.६ कार्यसम्पादनका आधार एवम् सिद्धान्तहरू.....	६
१.७ प्रतिवेदन.....	७
परिच्छेद दुई आयोगको वार्षिक कार्यसम्पादन सम्बन्धी विवरण.....	८
२.१ आयोगको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम.....	८
२.२ आयोगबाट सम्पादित प्रमुख कार्यहरू.....	९
२.२.१ सङ्घीय सरकारसँगको समन्वय तथा सहकार्य.....	१०
२.२.२ प्रदेश सरकारसँगको समन्वय तथा सहकार्य.....	१०
२.२.३ स्थानीय तहसँगको समन्वय तथा सहकार्य.....	१०
२.२.४ तथ्याङ्क सङ्कलन.....	११
२.२.५ आयोगबाट तयार गरिएका सूचकाङ्कहरू.....	१२
२.२.६ आयोगबाट गरिएका अध्ययनहरू.....	१४
२.२.७ आयोगबाट गरिएका सिफारिससम्बन्धी कार्य.....	१५
२.२.८ प्राकृतिक स्रोतको परिचालन तथा बाँडफाँडसम्बन्धी कार्य.....	१५
२.२.९ प्रशासनिक कार्यहरू.....	१५
२.३ आयोगको भौतिक स्रोत साधन र त्यसको उपयोगको अवस्था.....	१६
परिच्छेद तीन नेपालमा वित्तीय सङ्घीयता.....	१८

३.१	वित्तीय सङ्घीयता.....	१८
३.२	नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताको अवलम्बन.....	१९
३.३.१	खर्च जिम्मेवारी	१९
३.३.२	राजस्व अधिकार.....	२०
३.३.३	राजस्व बाँडफाँड.....	२३
३.३.४	वित्तीय हस्तान्तरण	२४
३.३.५	आन्तरिक ऋण.....	२६
३.३.६	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन.....	२६
	परिच्छेद चार प्रदेशगत स्थिति विश्लेषण	२८
४.१	प्रशासनिक विभाजन	२८
४.२	जनसङ्ख्या	२८
४.३	आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात	२९
४.४	क्षेत्रफल	२९
४.५	मानव विकास सूचकाङ्क.....	३०
४.६	मानव गरिबी सूचकाङ्क.....	३०
४.७	पूर्वाधार सूचकाङ्क.....	३१
४.७.१	सडक घनत्व	३१
४.७.२	सूचना प्रविधिमा पहुँच.....	३१
४.७.३	विद्युतमा पहुँच.....	३२
४.८	सामाजिक-आर्थिक असमानता सूचकाङ्क	३२
४.९	न्यून विकास सूचकाङ्क	३३
४.१०	प्राकृतिक स्रोतको अवस्था.....	३४
४.१०.१	वन.....	३४
४.१०.२	जलविद्युत	३४
४.१०.३	खानी तथा खनिज.....	३४
४.१०.४	पर्वतारोहण.....	३४
	परिच्छेद पाँच आयोगले गरेको सिफारिस सम्बन्धी विवरण.....	३५
५.१	राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस	३५
५.१.१	सङ्घीय विभाज्य कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस.....	३५

५.१.२ प्रदेश सञ्चित कोषबाट स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस	३६
५.२ वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिस	३६
५.२.१ नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिस.....	३६
५.२.२ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस.....	३९
५.२.३ प्रदेश नं. ५ बाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसको विश्लेषण	३९
५.३ सशर्त अनुदानका आधारसम्बन्धी सिफारिस.....	४०
५.३.१ सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदानका आधारहरू	४०
५.३.२ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदानका आधारहरू.....	४१
५.४ आन्तरिक ऋणको सीमासम्बन्धी सिफारिस	४१
५.५ सवारी साधन कर बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस	४२
५.६ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस	४३
५.६.१ पर्वतारोहण रोयल्टी बाँडफाँडको सूचक निर्धारणका आधारहरू:	४३
५.६.२ विद्युत रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा लिइएका आधारहरू:	४४
५.६.३ वन रोयल्टी बाँडफाँडको सूचक निर्धारण गर्दा लिइएका आधारहरू.....	४५
५.६.४ खानी तथा खनिज रोयल्टी बाँडफाँड:	४६
परिच्छेद छ आयोगका सुझावहरू.....	४७
अनुसूचीहरू	

चित्र सूची

चित्र १: आयोगको सङ्गठन संरचना	५
चित्र २: नेपालमा राज्यशक्तिको बाँडफाँड	१८
चित्र ३: नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताका अवयवहरू	१९
चित्र ४: जनसंख्याका आधारमा स्थानीय तहको संख्या	२८
चित्र ५: आश्रित जनसंख्या अनुसार स्थानीय तहको संख्या	२९
चित्र ६: क्षेत्रफल अनुसार स्थानीय तहको संख्या	२९
चित्र ७: मानव विकास सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३०
चित्र ८: मानव गरिबी सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३०
चित्र ९: सडक घनत्व अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३१
चित्र १०: सूचना प्रविधिमा घरपरिवारको पहुँच अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३१
चित्र ११: विद्युतमा घरपरिवार पहुँच अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३२
चित्र १२: सामाजिक आर्थिक असमानताको सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३३
चित्र १३: न्यून विकास सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या	३३
चित्र १४: आ. व. २०७६/७७ मा प्रदेश नं. ५ बाट हस्तान्तरण हुने स्थानीय तहको सङ्ख्या अनुसार वित्तीय समानीकरण अनुदान	४०
चित्र १५ : प्रदेश नं. ५ बाट सङ्कलन तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सवारी साधन गरेको अनुमानित रकम	४२

तालिका सूची

तालिका १: आयोगको कार्यक्षेत्र तथा भूमिका.....	४
तालिका २: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको कर्मचारी दरबन्दी र पदपूर्तिको अवस्था.....	५
तालिका ३: विनियोजित बजेट र खर्चको विवरण.....	९
तालिका ४: प्रदेश नं. ५ मा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको विवरण.....	११
तालिका ५: प्रदेश नं. ५ तथा स्थानीय तहमा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको विवरण.....	११
तालिका ६: सामाजिक-आर्थिक असमानता सूचकाङ्कका आयाम र सूचकहरू.....	१३
तालिका ७: राजस्व बाँडफाँडका आधारहरू.....	३५
तालिका ८: वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसको आधार र ढाँचा.....	३८
तालिका ९: कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका आधारहरू.....	३८

परिच्छेद एक

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको परिचय

१.१ परिचय

नेपालको शासन व्यवस्था सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा रूपान्तरण भएसँगै सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट राज्यशक्तिको प्रयोग हुने प्रणाली स्थापित भएको छ। नेपालको संविधानमा तीन तहका सरकारहरूका अधिकार, दायित्व तथा जिम्मेवारीका विषयहरू बाँडफाँड गरिएका छन्। सङ्घीयताको नवीन अभ्यासलाई संस्थागत गर्ने सन्दर्भमा नेपालको संविधानमा गरिएका विभिन्न व्यवस्थाहरूमध्ये तीन तहका सरकारहरूबीच स्रोतको बाँडफाँड गर्ने जिम्मेवारी प्राप्त गरेको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग एक महत्त्वपूर्ण संवैधानिक निकायको रूपमा रहेको छ। आयोगले मुलुकमा उपलब्ध प्राकृतिक एवम् वित्तीय स्रोतहरू सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूबीच न्यायोचित तवरले बाँडफाँड गर्ने कार्यमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ।

नेपालमा सङ्घीय शासन प्रणाली अवलम्बन गरिएसँगै तीन तहका सरकारहरूबीच गरिएको राज्यशक्तिको बाँडफाँडलाई वास्तविक अर्थमा कार्यान्वयन गर्नका लागि देशमा उपलब्ध प्राकृतिक एवम् वित्तीय स्रोतहरूको न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधानमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको व्यवस्था गरिएको छ। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूले एक आपसमा सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्दै जनतालाई सेवा प्रवाह गर्नका लागि वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको प्रभावकारी परिचालन पूर्वशर्तका रूपमा रहने गर्दछ। यस आयोगले संविधान प्रदत्त अधिकार क्षेत्रभित्र रही तीन तहका सरकारहरूबीच हुने वित्तीय हस्तान्तरण तथा प्राकृतिक स्रोतको सन्तुलित तथा समन्यायिक बाँडफाँड सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने गर्दछ। मुलतः आयोगले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारहरूबीच हुने राजस्वको बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान तथा आन्तरिक ऋण र प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँटका सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने कार्य गर्दछ।

नेपालको संविधानको भाग-२६, धारा २५० र २५१ मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगसम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्नका लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ।

संविधानतः अध्यक्षसहित पाँच सदस्यीय आयोग हुने व्यवस्था अनुरूप २०७५ साल चैत्र ७ गते आयोगको अध्यक्षको पदमा श्री बालानन्द पौडेलको नियुक्ति भएपछि आयोग गठन भएको हो। यद्यपि नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद) को मिति २०७४ साल पौष १३ गतेको निर्णयबाट आयोगको कार्यालय स्थापना भएको र तत्पश्चात् आयोगले गर्नुपर्ने कार्यहरू अधि बढाइएको थियो। आयोगको कार्यालय कानुनी रूपमै काठमाडौं उपत्यकाभित्र रहने व्यवस्था भए अनुरूप हाल आयोगको कार्यालय नेपालको सङ्घीय प्रशासकीय परिसर, सिंहदरवारमा रहेको छ।

१.२ गठन

नेपालको संविधानको धारा २५० को उपधारा (१) मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठनसम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। आयोगमा अध्यक्षसहित बढीमा पाँच जना सदस्यहरू रहने प्रावधान छ। राष्ट्रपतिबाट संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा यस आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति हुने व्यवस्था रहेको छ। आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले छ वर्षको हुने प्रावधान रहेको छ। यसरी नियुक्त अध्यक्ष

तथा सदस्यको पुनः नियुक्ति हुन नसक्ने व्यवस्था भए पनि सदस्यलाई अध्यक्षको पदमा भने नियुक्ति गर्न सकिने छ। त्यसरी सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्ति भएमा निजको पदावधि गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिने प्रावधान रहेको छ।

नेपालको संविधानको धारा २५० को उपधारा (६) बमोजिम आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पदमा नियुक्त हुनका लागि मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धित विषयमा स्नातक उपाधि हासिल गरी प्राकृतिक स्रोत वा वित्त व्यवस्थापन, अर्थशास्त्र, कानून, व्यवस्थापनको क्षेत्रमा कम्तिमा बीस वर्ष क्रियाशील रही विशेषज्ञता हासिल गरेको, नियुक्ति हुदाँका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको, पैतालिस वर्ष उमेर पूरा भएको र उच्च नैतिक चरित्र भएको हुनु पर्नेछ।

१.३ काम, कर्तव्य र अधिकार

नेपालको संविधानले आयोगलाई मूलतः सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच हुने वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडको विषयमा सिफारिस गर्ने महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। आयोगको काम, कर्तव्य तथा अधिकारसम्बन्धी व्यवस्थाहरू नेपालको संविधानको धारा २५१ मा उल्लेख गरिएका छन्। त्यसैगरी, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा समेत आयोगको काम, कर्तव्य तथा अधिकार सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरिएको छ। आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धमा रहेका संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरू देहायअनुसार रहेका छन् :-

१.३.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुनेछ। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (२) मा तोकिए बमोजिम आयोगका काम, कर्तव्य अधिकारहरू :-

- (क) संविधान र कानून बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने,
- (ख) सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने,
- (ग) राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने,
- (घ) प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने,
- (ङ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्ने र राजस्व असुलीमा सुधार गर्नु पर्ने उपायहरूको सिफारिस गर्ने,
- (च) समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने,
- (छ) सङ्घ र प्रदेश सरकारको राजस्व बाँडफाँडका आधारको पुनरावलोकन गरी परिमार्जनको सिफारिस गर्ने,

- (ज) प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तय गरी सिफारिस गर्ने,
- (झ) प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडसम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहबीच उठ्नसक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न सुझाव दिने,
- (ञ) प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।

१.३.२ कानुनी व्यवस्था

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार आयोगका काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार रहेका छन् :-

- (क) प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई दिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने,
- (ख) प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार तयार गरी प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने,
- (ग) नेपाल सरकार, प्रदेश वा स्थानीय तहबीच राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धमा उठेको विवाद समाधान गर्न आवश्यक सहजीकरण र सहयोग गर्ने,
- (घ) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई दिने अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,
- (ङ) नेपाल सरकार तथा प्रदेशले राजस्व बाँडफाँडका सम्बन्धमा कुनै सुझाव माग गरेमा आवश्यक सुझाव दिने,
- (च) नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लगाउने करका सम्बन्धमा नेपाल सरकार, प्रदेश वा स्थानीय तहले सुझाव माग गरेमा आवश्यक सुझाव दिने,
- (छ) प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र उपयोगका विषयमा नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आवश्यक सुझाव दिने,
- (ज) आयोगले संविधान र ऐन बमोजिम सुझाव वा सिफारिस दिँदा वा ढाँचा तयार गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय तहको कार्यसम्पादनलाई समेत आधार लिने ।

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारका सम्बन्धमा देहायको व्यवस्था रहेको छ :-

- (क) ऐनको दफा ६ को उपदफा (४) मा दफा ६ को उपदफा (३) बमोजिम प्रदेश विभाज्य कोष र स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको राजस्व रकम संविधान र यस ऐनको अधीनमा रही राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहमा बाँडफाँड गर्ने,
- (ख) अनुसूची-४ को द्रष्टव्यमा ऐनको दफा ७ बमोजिम आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड र वितरण गर्ने,
- (ग) ऐनको दफा ६क. बमोजिम सवारी साधन करको रकम आयोगको सिफारिस बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने ।

यसरी उल्लेखित ऐनमा आयोगका संवैधानिक जिम्मेवारीहरूलाई थप प्रष्ट्याउनुका साथै तीन तहका सरकारहरू बीच

हुने स्रोतको बाँडफाँड गर्दा आयोगले लिनुपर्ने आधारहरूको समेत व्यवस्था गरिएको छ। माथि उल्लिखित आयोगका काम, कर्तव्य र अधिकार बमोजिम आयोगको कार्यक्षेत्र र भूमिकाको सारांश तालिका १ मा रहेको छ।

तालिका १: आयोगको कार्यक्षेत्र तथा भूमिका

कार्य क्षेत्र	आयोगको भूमिका
खर्च जिम्मेवारी	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्ने उपायहरूको सिफारिस गर्ने,
राजस्व जिम्मेवारी	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले राजस्व असुलीमा सुधार गर्नुपर्ने उपायहरूको सिफारिस गर्ने,
राजस्व बाँडफाँड	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने, राजस्व बाँडफाँडका आधारको पुनरावलोकन गरी परिमार्जनको सिफारिस गर्ने, प्रदेश र स्थानीय तहबीच हुने सवारी साधन गरेको बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस गर्ने,
अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण	वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने, सशर्त अनुदानको आधार तयार गरी सिफारिस गर्ने,
आन्तरिक ऋण	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने,
प्राकृतिक स्रोतको परिचालन	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लगानी तथाप्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तय गरी सिफारिस गर्ने, प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,
प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड	प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडसम्बन्धी विवादको निरूपण गर्न सुझाव दिने, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच हुने रोयल्टी बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस गर्ने।

यस प्रकारले, सङ्घीयता कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपालको संविधानमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको व्यवस्था गरिएको, नेपालको संवैधानिक इतिहासमा पहिलो पटक यस प्रकृतिको आयोग गठन भएको र मुलुकको सर्वसञ्चित कोष र प्राकृतिक स्रोतबाट सबै नेपाली जनता लाभान्वित हुने ढँगले तीन तहका सरकारबीचमा समन्यायिक बाँडफाँड र वितरण हुने गरी सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी संविधानले यस आयोगलाई सुम्पिएको अवस्था रहेको छ।

१.४ संगठन संरचना र दरबन्दी विवरण

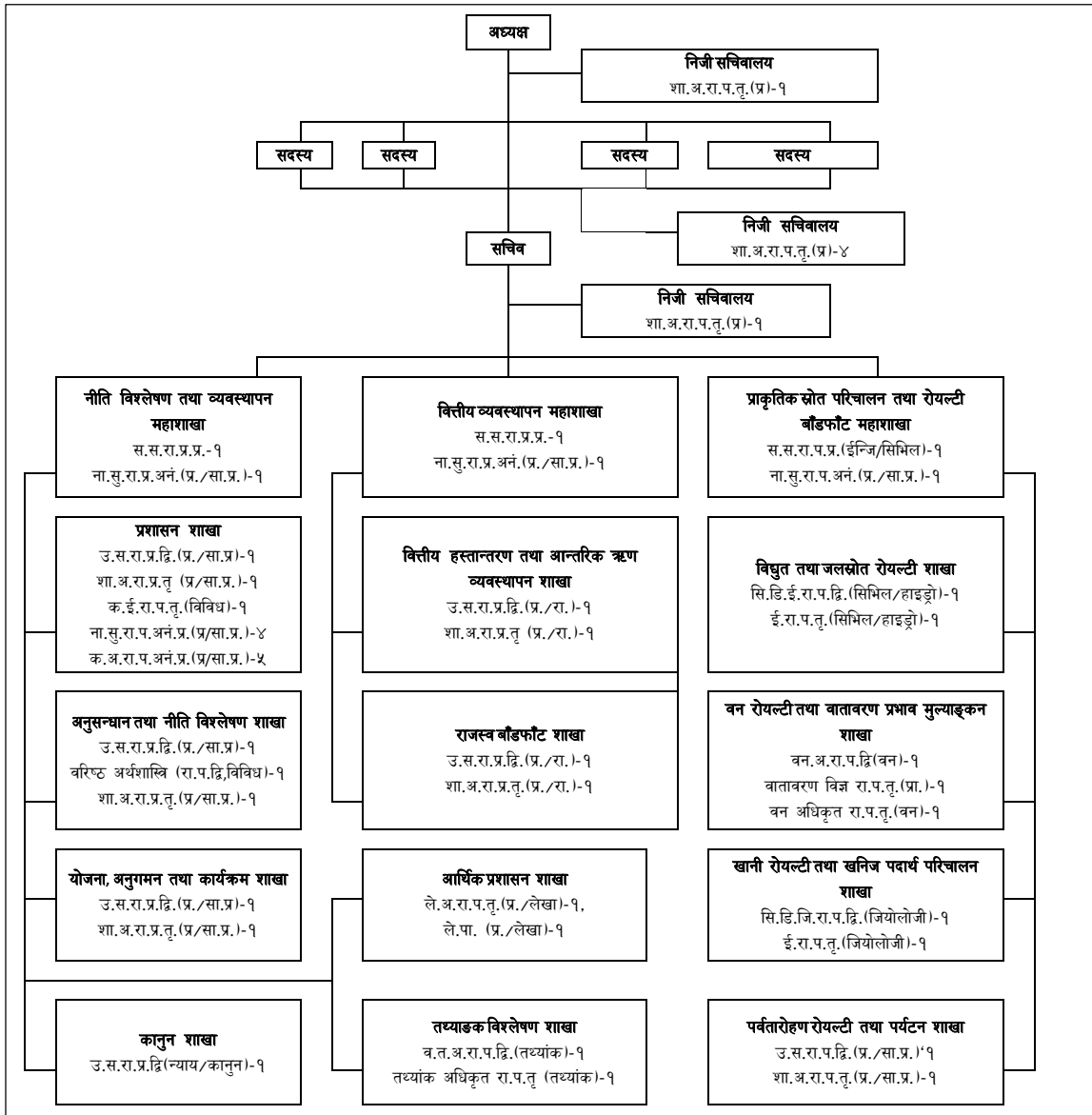
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगमा अध्यक्षसहित बढीमा पाँचजना सदस्यहरू रहने प्रावधान रहेको छ। जसमध्ये हाल आयोगमा संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा सम्माननीय राष्ट्रपतिबाट नियुक्त भई आयोगमा अध्यक्ष मात्र कार्यरत रहेको अवस्था छ। आयोगको कार्य सञ्चालनका लागि सचिव र अन्य कर्मचारीहरू रहने गरी कर्मचारीसहित कार्यालयको व्यवस्था गरिएको छ।

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत आयोगको सङ्गठन संरचनामा विभिन्न सेवा समूहका गरी कुल दरबन्दी ४९ कायम गरिएको छ। साथै, कार्यालय सहयोगी र सवारी चालकका लागि २४ जनाको सेवा करारमा लिनसक्ने गरी स्वीकृति प्राप्त भएको छ। आयोगको कर्मचारी दरबन्दी विवरण र पदपूर्तिको अवस्था तालिका २ मा देखाइएको छ।

तालिका २: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको कर्मचारी दरबन्दी र पदपूर्तिको अवस्था

क्र.सं.	श्रेणी	स्वीकृत दरबन्दी	पदपूर्तिको अवस्था (असार मसान्त सम्म २०७६)
१.	रा.प.विशिष्ट श्रेणी	१	१
२.	रा.प. प्रथम श्रेणी	३	२
३.	रा.प. द्वितीय श्रेणी	१२	९
४.	रा.प. तृतीय श्रेणी	२०	१३
५.	रा.प.अनं. प्रथम श्रेणी	१३	८
जम्मा		४९	३३

आयोगको कार्यालयमा तीनवटा महाशाखा र विभिन्न शाखाहरू रहेका छन्। विशिष्ट प्रकृतिको कार्यक्षेत्र भएकाले आयोगको कार्यालयमा बहुविधाका कर्मचारी रहने व्यवस्था गरिएको छ। आयोगमा प्रशासन, इन्जिनियरिङ्ग, वन, न्याय, आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क र विविध सेवासमूहका कर्मचारीहरू रहने व्यवस्था गरिएको छ। आयोगको सङ्गठन संरचना चित्र १ मा राखिएको छ।

चित्र १: आयोगको सङ्गठन संरचना

१.५ कानून

संवैधानिक प्रावधानका अलावा आयोगले आफ्नो कार्यसम्पादनको सिलसिलामा प्रयोग गर्ने कानूनहरू देहाय बमोजिमका रहेका छन्।

- (क) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४,
- (ख) अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४,
- (ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४,
- (घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट जारी भएका यस आयोगको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित प्रचलित अन्य ऐन तथा नियम,
- (ङ) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट समय समयमा गरिएका निर्णयहरू,
- (च) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट प्रतिपादित विभिन्न सिद्धान्तहरू।

१.६ कार्यसम्पादनका आधार एवम् सिद्धान्तहरू

आयोगले आफ्नो संवैधानिक एवम् कानुनी जिम्मेवारी अनुरूप कार्यसम्पादन गर्ने सन्दर्भमा नेपालको संविधानको धारा ५९ र धारा ६० मा उल्लेखित आर्थिक अधिकारको प्रयोग र राजस्व स्रोतको बाँडफाँडका सम्बन्धमा प्रयुक्त भावना र मनसायलाई अङ्गिकार र आत्मसात गर्दै सोही अनुरूपका सिद्धान्तको अनुशरण गर्ने नीति लिएको छ। जस अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग र विकासबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरणको व्यवस्था गर्ने, खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान लगायतको वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने, सङ्कलित राजस्वलाई न्यायोचित तवरमा वितरण गर्ने, सन्तुलित र पारदर्शी रूपमा राजस्व बाँडफाँड गर्ने एवम् सञ्चित कोष लगायत प्राकृतिक स्रोत समेतको वितरण र बाँडफाँडले तीन तहको सरकारबाट लाभान्वित हुने सम्बद्ध व्यक्तिले समानता, सहकार्य र सहअस्तित्वको अनुभूति गर्ने कार्यलाई सुनिश्चितता प्रदान गर्नुपर्ने विषय यस आयोगको मूल सैद्धान्तिक आधारको रूपमा रहेको छ। आयोगले आफ्नो संवैधानिक तथा कानुनी जिम्मेवारी सम्पादन गर्दा सामान्यतः देहाय बमोजिमका आधार तथा सिद्धान्तहरूको अवलम्बन गर्ने प्रयास गर्दछ।

यसरी संघीय संरचना बमोजिमका प्रादेशिक र स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत वित्तीय रूपमा सवल र सक्षम बनाउने उद्देश्यले सङ्घबाट निरन्तर सहयोग र सहजिकरण भईरहदा सङ्घबाट वित्तीय हस्तान्तरणको रकम प्राप्त गर्ने संघीय ईकाईहरूले स्वयमको तर्फबाट आ-आफ्ना क्षेत्राधिकारभित्र रही राजस्व संकलन गर्ने, थप वित्तीय स्रोतको खोजी गर्ने, उत्पादकत्व एवम् कार्य दक्षता अभिवृद्धि गर्ने तर्फ पनि त्यतिकै अग्रसर र जागरुक हुनुपर्ने देखिन्छ। तसर्थ, वित्तीय संघीयताको मूल मर्म बमोजिम वित्तीय एवम् प्राकृतिक स्रोतको समन्यायिक वितरणको सुनिश्चितताको सिद्धान्तलाई जोड दिईरहदा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आफ्ना तहभित्रै उद्दमशिलता, सिर्जनशिलता एवम् सम्भावनाको खोजी गरी स्वयम्मा आत्मनिर्भर हुने तर्फ क्रियाशिल भइरहनुपर्ने पक्षलाई पनि ध्यानमा राख्नुपर्ने देखिन्छ।

- (क) समन्यायिक वितरणको सिद्धान्त (Principle of Equitable Distribution),
- (ख) आवश्यकताको सिद्धान्त (Principle of Necessity),
- (ग) समान अवसरको सिद्धान्त (Principle of Equal Opportunity),
- (घ) निष्पक्षताको सिद्धान्त (Principle of Neutrality),
- (ङ) स्वच्छताको सिद्धान्त (Principle of Fairness),

- (च) सामर्थ्यताको सिद्धान्त (Principle of Capability),
- (छ) पूर्वानुमानको सिद्धान्त (Principle of Predictability),
- (ज) तथ्यगत / वस्तुगत आधारसहितका अन्य मान्यता तथा सिद्धान्तहरू।

१.७ प्रतिवेदन

संवैधानिक निकायले प्रत्येक प्रदेशको काम कारवाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गर्न सक्ने नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (३) को व्यवस्था बमोजिम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सम्पादन भएका काम कारवाही समेटिएको आफ्नो पहिलो वार्षिक प्रतिवेदन माननीय प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गरिएको छ। प्रस्तुत प्रतिवेदन आयोगको पहिलो प्रतिवेदन भएकोले यस प्रतिवेदनमा आयोग गठन हुनुपूर्व आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आयोगको कार्यालय (सचिवालय) ले गरेको काम कारवाहीको विवरण समेत समावेश गरिएको छ।

परिच्छेद दुई

आयोगको वार्षिक कार्यसम्पादन सम्बन्धी विवरण

२.१ आयोगको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आयोगको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र सोको कार्यान्वयनको विवरण निम्नानुसार रहेको छ।

आर्थिक वर्ष	कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप
२०७४/७५	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र तथा प्रदेश स्तरमा आयोगको भूमिका तथा काम कारवाही सम्बन्धमा विभिन्न सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायसँग बृहत अन्तर्क्रिया कार्यक्रम, प्रदेश तथा स्थानीय सेवा लागत सम्बन्धी अध्ययन, प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्व क्षमता सम्बन्धी अध्ययन, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद सम्बन्धी अध्ययन।
२०७५/७६	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता सम्बन्धी अध्ययन, प्रदेश तथा स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणसम्बन्धी अध्ययन, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा असमानतासम्बन्धी अध्ययन, केन्द्र तथा प्रदेश स्तरमा आयोगको भूमिका तथा काम कारवाही सम्बन्धमा विभिन्न सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायसँग बृहत अन्तर्क्रिया कार्यक्रम, प्राकृतिक स्रोतको परिचालनमा उठ्नसक्ने विवाद सम्बन्धमा स्थानीय तहमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग तथा परिचालनबाट वातावरणमा परेको प्रभाव मूल्याङ्कनसम्बन्धी अध्ययन, आयोगका कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम, स्थानीय तहका निर्वाचित पदाधिकारी तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतहरूलाई वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम, प्रदेशस्तरमा वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम।

२०७४ साल पौष १३ मा आयोगको कार्यालय स्थापना भए पश्चात् आयोगको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को वार्षिक कार्यक्रम २०७४ माघमा स्वीकृत भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आयोगलाई चालु खर्चतर्फ २ करोड ५५ लाख रुपैयाँ र पूँजीगत खर्चतर्फ ७ करोड ९ लाख रुपैयाँ गरी जम्मा ९ करोड ६४ लाख रुपैयाँ बजेट विनियोजन भएकोमा चालु तर्फ १ करोड २८ लाख ६९ हजार रुपैयाँ र पूँजीगत तर्फ ७ करोड ८ लाख १४ हजार रुपैयाँ गरी जम्मा ८ करोड ३६ लाख ८३ हजार रुपैयाँ बजेट खर्च भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति नभएकोले सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने गरी विनियोजन भएको रकम खर्च भएन। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा विनियोजन भएको रकममध्ये चालुतर्फ ५०.४३ प्रतिशत र पूँजीगततर्फ ९९.८७ प्रतिशत गरी समग्रमा ८६.७९ प्रतिशत वित्तीय प्रगति हासिल भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आयोगबाट जम्मा १५ हजार रुपैयाँ राजस्व सङ्कलन भएको थियो भने आर्थिक वर्षको अन्त्यमा विभिन्न फर्म तथा कम्पनीहरूको नाममा २६ लाख ६५ हजार रुपैयाँ धरौटी मौज्जात रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा विनियोजन भएको ९ करोड ९३ लाख ९० हजार रुपैयाँमध्ये सञ्चित कोषमाथि

व्ययभार हुने रकम रु. ५९ लाख र सञ्चित कोषबाट व्ययभार हुने रकम रु. ९ करोड ३४ लाख ९० हजार रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा चालु खर्चतर्फ ७ करोड ४९ लाख रुपैयाँ बजेट विनियोजन भएकोमा ४ करोड ७ लाख ७० हजार रुपैयाँ र पूँजीगततर्फ २ करोड ४४ लाख ९० हजार रुपैयाँ बजेट विनियोजन भएमा १ करोड ८२ लाख ३६ हजार रुपैयाँ खर्च भएको छ। विनियोजित कुल रकममध्ये चालुतर्फ ५४.४ प्रतिशत र पूँजीगततर्फ ७४.५ प्रतिशत गरी समग्रमा ५९.३ प्रतिशत वित्तीय प्रगति हासिल भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आयोगबाट जम्मा १५ हजार रुपैयाँ राजस्व सङ्कलन भएको छ भने वर्षान्तमा विभिन्न फर्म तथा कम्पनीहरूको नाममा २३ लाख ५४ हजार रुपैयाँ धरोटी मौज्दात रहेको छ। आयोगमा हालसम्म कुनै पनि किसिमको बेरुजु रहेको छैन। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आयोगको लागि विनियोजित बजेट र खर्च विवरण तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३: विनियोजित बजेट र खर्चको विवरण

सि.नं.	ब.उ.शी.नं.	वार्षिक बजेट (रु. हजारमा)		खर्च (रु. हजारमा)	
		आर्थिक वर्ष २०७४/७५	आर्थिक वर्ष २०७५/७६	आर्थिक वर्ष २०७४/७५	आर्थिक वर्ष २०७५/७६
१.	२२०००१३	५५,९६	५९,००	०	२,७०
२.	२२००११३	२,००,००	६,९०,००	१,२८,६९	४,०५,००
चालु खर्च तर्फको जम्मा		२,५५,९६	७,४९,००	१,२८,६९	४,०७,७०
३.	२२००११४	७,०९,००	२,४४,९०	७,०८,१४	१,८२,३६
पूँजीगत खर्च तर्फको जम्मा		७,०९,००	२,४४,९०	७,०८,१४	१,८२,३६
कुल जम्मा		९,६४,९६	९,९३,९०	८,३६,८३	५,९०,०६

२.२ आयोगबाट सम्पादित प्रमुख कार्यहरू

आयोगको स्थापनासँगै आफ्ना संवैधानिक तथा कानुनी जिम्मेवारीहरू पूरा गर्ने अभिप्रायले आयोगबाट आवश्यक पूर्वतयारीका कार्यहरू सम्पादन गरिएको थियो। आयोगको कार्यालय स्थापना भएपश्चात् सरोकारवालाहरूसँग सम्बन्ध विस्तार र कार्यहरूको प्राथमिकीकरण गरी तत्काल सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू अघि बढाइएको थियो। यसै क्रममा तत्कालीन परिस्थितिलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गरिएको थियो भने सबै प्रदेश सरकारलाई सवारी साधन गरेको बाँडफाँड सम्बन्धमा सिफारिस गरिएको थियो। त्यसैगरी तीन तहका सरकारले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएको थियो। साथै, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको थियो।

संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा आयोगको अध्यक्षमा मिति २०७५ चैत्र ७ गते श्री बालानन्द पौडेलको नियुक्ति तथा पद बहाली भएपश्चात् आयोगको निर्णयबाट आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदानका आधार, सवारी साधन गरेको बाँडफाँड सम्बन्धमा प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गरिएको छ। यसैगरी तीन तहका सरकारले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा र प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा तीन तहका सरकारहरूसँग अन्तर्क्रिया गरी प्राप्त सुझावहरू समेत समावेश गरी सिफारिस गरिएको छ।

२.२.१ सङ्घीय सरकारसँगको समन्वय तथा सहकार्य

नेपालको वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनका लागि आयोगले विभिन्न चरणमा सङ्घीय सरकारका विभिन्न मन्त्रालय तथा निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्दै अगाडि बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेट तर्जुमाका लागि वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयन र प्राकृतिक स्रोतको परिचालनका सन्दर्भमा अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, र अन्य मन्त्रालय तथा विभाग लगायतका केन्द्रीय निकायहरूसँग विभिन्न सहकार्यका क्षेत्रमा अन्तर्क्रिया गरिएको थियो।

त्यसैगरी राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय र विभिन्न क्षेत्रगत मन्त्रालयसँगको समन्वयमा नेपालको संविधान, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुनुपर्ने कार्यक्रम र बजेटका सम्बन्धमा छलफल गरिएको थियो। अर्थ मन्त्रालयका पदाधिकारीहरूसँग आयोगले वित्तीय हस्तान्तरणका लागि तयार गरेको आधार र ढाँचा तर्जुमाका विधि, राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा तयार गर्दा अपनाईएको विधिको बारेमा छलफल गरिएको थियो। समग्र आर्थिक परिसूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घीय सरकारको लागि आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्न अर्थ मन्त्रालय र नेपाल राष्ट्र बैंकका पदाधिकारीहरूसँग छलफल तथा अन्तर्क्रिया सम्पन्न गरिएको थियो।

२.२.२ प्रदेश सरकारसँगको समन्वय तथा सहकार्य

आयोगको काम कारवाही र प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यका सम्बन्धमा सातवटै प्रदेशहरूमा अन्तर्क्रिया गरिएको थियो। प्रदेशका मुख्यमन्त्री, मन्त्री र प्रदेश सरकारका प्रमुख सचिव तथा सचिवहरू समेतको सहभागितामा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा वित्तीय सङ्घीयताका समग्र पक्ष र अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका लागि लिइने आधार र ढाँचाहरूमा प्रदेशस्तरमा अलग अलग अन्तर्क्रिया गरिएको थियो। प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरणका आधार र ढाँचा निर्धारणका लागि सबै प्रदेशका आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्री र मन्त्रालयका पदाधिकारीहरूसँग बैठक गरी आवश्यक सुझाव लिइएको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका बीच प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइने आधार र ढाँचा सम्बन्धमा प्रदेशका मुख्यमन्त्री, मन्त्री र प्रदेश सरकारका प्रमुख सचिव तथा सचिवहरू समेतको सहभागितामा सबै प्रदेशमा छुट्टाछुट्टै छलफल गरी सुझावहरू सङ्कलन गरिएको थियो।

२.२.३ स्थानीय तहसँगको समन्वय तथा सहकार्य

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि गरिने राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय हस्तान्तरण तथा आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिसका लागि स्थानीय तहसँग पनि सम्पर्क र समन्वय गरिएको थियो। स्थानीय तहको राजस्व क्षमताको प्रक्षेपण तथा खर्चको आवश्यकताको आँकलन गर्न स्थानीय तहबाट राजस्व तथा खर्चसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा स्थानीय तहको वित्तीय स्रोतको बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने उद्देश्यले विभिन्न जिल्लाका स्थानीय तहहरूसँग अन्तर्क्रिया गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा १७ जिल्लाका २२३ स्थानीय तहमा वित्तीय सङ्घीयता र प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँडसम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिएको थियो। त्यसैगरी

प्राकृतिक स्रोत परिचालनसम्बन्धी सम्भाव्य विवादहरूका सम्बन्धमा समेत विभिन्न जिल्लाहरूमा अन्तर्क्रिया गरिएको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा आयोगबाट प्रदेश नं. १ मा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण तालिका ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४: प्रदेश नं. ५ मा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको विवरण

क्र.सं.	प्रदेश/स्थानीय तह	कार्यक्रम	सञ्चालन मिति
१	प्रदेश नं. ५	वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रदेशस्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रम	२०७४/११/१६
		वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धमा प्रदेशस्तरमा छलफल कार्यक्रम	२०७५/०२/१७ र १८

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा आयोगबाट प्रदेश नं. ५ तथा स्थानीय तहमा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण तालिका ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५: प्रदेश नं. ५ तथा स्थानीय तहमा सञ्चालित अन्तर्क्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको विवरण

सि.नं.	सङ्घ, प्रदेश, स्थानीय तह	कार्यक्रम	सञ्चालन मिति
अन्तर्क्रिया कार्यक्रम तर्फ			
१	प्रदेश नं. ५	प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी बाँडफाँडसम्बन्धी प्रदेशस्तरीय अन्तर्क्रिया	२०७६/०२/१७
क्षमता विकास कार्यक्रम तर्फ			
१	प्रदेश नं. ५	वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रदेशस्तरीय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	२०७६/०१/३१
२	स्थानीय तह, नवलपरासी पश्चिम र रुपन्देही	स्थानीय तहको लागि वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	२०७६/०१/११
३	स्थानीय तह, बाँके र बर्दिया	स्थानीय तहको लागि वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	२०७६/०१/१३
प्राकृतिक स्रोतको विवादसम्बन्धी अन्तर्क्रिया तर्फ			
१	अर्घाखाँची	प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड तथा उपयोग सम्बन्धमा उत्पन्न विवाद अध्ययन	२०७६/०२/१४
२	जिल्ला समन्वय समिति, पाल्पा	प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड तथा उपयोग सम्बन्धमा उत्पन्न विवाद अध्ययन	२०७६/०२/१६
३	लिस्दी गाउँपालिका, पाल्पा (ढुङ्गाखानी तथा सिमेन्ट उद्योग)	प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड तथा उपयोग सम्बन्धमा उत्पन्न विवाद अध्ययन	२०७६/०२/३१

२.२.४ तथ्याङ्क सङ्कलन

आयोगले राजस्व बाँडफाँड तथा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको आधार तथा ढाँचा तयार गर्नुपर्ने, आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्नुपर्ने तथा प्राकृतिक स्रोत परिचालन तथा बाँडफाँडको आधार तयार गर्नुपर्ने भएको हुँदा यी कार्यहरूलाई वस्तुगत, न्यायोचित, निष्पक्ष र पारदर्शी तुल्याउन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ। यसका लागि

राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, खानी तथा भूगर्भ विभाग, पर्यटन विभाग, वन तथा भू-संरक्षण विभाग, विद्युत विकास विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, सडक विभाग, स्थानीय पूर्वाधार विभाग, वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, विघटित स्थानीय निकाय वित्तीय आयोग लगायतका निकायहरूबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। साथै, स्थानीय तहको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ को बजेट तथा कार्यक्रमहरूको विवरण समेत सङ्कलन गरिएको थियो।

२.२.५ आयोगबाट तयार गरिएका सूचकाङ्कहरू

संविधान बमोजिम नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा तथा प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व (रोयल्टी समेत) बाँडफाँड गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानूनहरूमा तोकिएका आधारहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी स्थानीय तहसम्मको मानव विकास सूचकाङ्क, मानव गरिबी सूचकाङ्क, पूर्वाधार सूचकाङ्क, न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। स्थानीय तहसम्मको खण्डीकृत तथ्याङ्क (Disaggregated Data) प्राप्त हुन नसकेको अवस्थामा विभिन्न निकायबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विस्तृत अध्ययन गरी नजिकको तथ्याङ्क (Proxy) को प्रयोगद्वारा सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

विभिन्न तहका सरकारहरूको न्यूनतम खर्च एवम् पूर्वाधार विकासको आवश्यकता समेतका आधारमा खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ भने प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्वको अधिकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरण र स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालयबाट प्राप्त विवरण समेतका आधारमा ती तहहरूको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ। सूचकाङ्कको वैधता (Validity) सुनिश्चित गर्न भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहका प्रकार र बसोबासको सघनताजस्ता पक्ष समेत समेट्ने गरी नमूना तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको ढाँचा तयार गर्नका लागि आयोगबाट देहायका सूचकाङ्कहरू तयार गरिएका छन्:-

क. जनसङ्ख्या एवम् आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात सूचकाङ्क

प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको जनसङ्ख्याको विवरण राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बाट लिइएको छ। आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपातका लागि सोही जनगणना बमोजिम आर्थिक रूपले सक्रिय (१५-५९ वर्ष) उमेर समूहको जनसङ्ख्यासँग सो उमेर समूह बाहिरको जनसङ्ख्याको अनुपात निकालिएको छ।

ख. क्षेत्रफल सूचकाङ्क

देशको कूल क्षेत्रफलमा प्रदेश तथा स्थानीय तहले ओगटेको क्षेत्रफलको अनुपातलाई क्षेत्रफलको सूचकाङ्कको रूपमा लिइएको छ। स्थानीय तहको क्षेत्रफलका लागि स्थानीय तह पुनर्संरचना आयोगको प्रतिवेदनका आधारमा तत्कालीन सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट प्रकाशित राजपत्रलाई आधार मानिएको छ। राजपत्रमा प्रकाशित स्थानीय तहको क्षेत्रफलमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट समय समयमा भएका संशोधन समेतलाई सम्बोधन गर्नेगरी यस आयोग, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय तथा नापी विभागका प्रतिनिधि रहेको कार्यदलबाट सबै स्थानीय तहको क्षेत्रफल एकिन गरिएको थियो।

ग. मानव विकास सूचकाङ्क

सन् २०१४ मा प्रकाशित नेपाल मानव विकास प्रतिवेदनको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्क निर्माण गरिएको छ। सो प्रतिवेदनमा उपलब्ध भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र, तत्कालीन विकास

क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको सूचकाङ्कको आधारमा सोही प्रतिवेदनले प्रयोग गरेको विधिअनुरूप प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्मको मानव विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यसमा प्रयोग गरिएका सूचकहरूमध्ये प्रौढ साक्षरता दर र औसत विद्यालय उपस्थिति दर (Mean Years of Schooling) राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बाट र औसत आयु (Life Expectancy at Birth) तथा प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय (GNI per Capita) नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ बाट लिइएको छ।

घ. मानव गरिबी सूचकाङ्क

सन् २०१४ मा प्रकाशित नेपाल मानव विकास प्रतिवेदनको आधारमा स्थानीय तहको मानव गरिबी सूचकाङ्क निर्माण गरिएको छ। सो प्रतिवेदनमा उपलब्ध भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्र, तत्कालीन विकास क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको सूचकाङ्कको आधारमा सोही प्रतिवेदनले प्रयोग गरेको विधिअनुरूप स्थानीय तहको मानव गरिबी सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यसमा प्रयोग गरिएका सूचकहरूमध्ये प्रौढ निरक्षरता दर (Adult Illiteracy Rate) र स्वच्छ खानेपानीबाट विमुख जनसङ्ख्या राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बाट र ४० वर्षभन्दा कम बाँच्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत तथा ५ वर्षभन्दा कम उमेरका कुपोषण भएका बालबालिकाको प्रतिशत नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ बाट लिइएको छ। त्यसैगरी प्रदेशस्तरको गरिबी सूचकाङ्क राष्ट्रिय योजना आयोगले प्रकाशन गरेको Nepal: Multidimensional Poverty Index, २०१८ बाट लिइएको छ।

ङ. पूर्वाधार सूचकाङ्क

प्रदेश तथा स्थानीय तहमा उपलब्ध सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानी पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ अनुपात) लाई ८० प्रतिशत, विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्याको अनुपातलाई १० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको जनसङ्ख्याको पहुँचको अनुपातलाई १० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेशको हकमा माथिकै आधार र भार तथा स्थानीय तहको हकमा सडक घनत्वलाई ५० प्रतिशत, विद्युतलाई ३० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँचलाई २० प्रतिशत भार दिइएको छ।

च. सामाजिक-आर्थिक असमानता सूचकाङ्क

प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्नका लागि आर्थिक, सामाजिक र जलवायु परिवर्तन जोखिम तथा विपद् क्षेत्रका ६ आयामहरूका २९ सूचकहरूका आधारमा आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्क निर्माण गरिएको छ। यस प्रयोजनका लागि लिइएका आयाम र सूचकहरू देहाय बमोजिम छन्:-

तालिका ६: सामाजिक-आर्थिक असमानता सूचकाङ्कका आयाम र सूचकहरू

आयाम	सूचकहरू
१. आर्थिक	(१) यातायातको पहुँच, (२) जिल्ला सदरमुकामदेखि स्थानीय तहको केन्द्रसम्मको दूरी, (३) सूचना प्रविधिको पहुँच, (४) विद्युतको उपलब्धता, (५) भौगोलिक क्षेत्र, (६) वनको घनत्व, (७) सम्पत्तिमाथि महिलाको स्वामित्व, (८) आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्नता र (९) आर्थिक प्रतिष्ठानहरूमा महिला सहभागिता
२. शैक्षिक	(१) विद्यालय वा क्याम्पसको उपलब्धता, (२) कक्षा १देखि ५सम्मको विद्यालय छाड्ने दर, (३) प्रति विद्यालय विद्यार्थी सङ्ख्या, (४) कुल भर्नादर, (५) विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात

आयाम	सूचकहरू
	र (६) साक्षरता दर
३. स्वास्थ्य	(१) स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता, र (२) जन्ममा औसत आयु
४. जनसाङ्ख्यिक	(१) महिला र पुरुषको जनसङ्ख्या अनुपात, (२) घरपरिवार सङ्ख्या, (३) जनघनत्व, (४) आश्रित जनसङ्ख्या र (५) विशेष क्षमता भएका जनसङ्ख्या
५. गुणस्तरीय जीवन	(१) विद्युत सेवा प्राप्त गर्ने घरपरिवारको सङ्ख्या, (२) धाराबाट खानेपानी प्राप्त गर्ने घरपरिवारको सङ्ख्या, (३) आफ्नै घर भएका घरपरिवारको सङ्ख्या र (४) कुनै प्रकारको सवारी साधन भएको घरपरिवारको सङ्ख्या
६. जलवायु परिवर्तनको जोखिम	(१) विगत दुई वर्षमा विपद्बाट प्रभावित घरपरिवारको सङ्ख्या, (२) वार्षिक वर्षा र (३) जलवायु परिवर्तनको जोखिम सूचकाङ्क।

स्थानीय तहको यस्तो सूचकाङ्क तयार पार्नका लागि सम्बन्धित निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कको प्रशोधन गरी सबै आयामहरूलाई समान भार दिइएको छ भने स्थानीय तहको सूचकाङ्कका आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तहको असमानता सूचकाङ्क निर्माण गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा भने आर्थिक विभेदको अवस्थालाई ५० प्रतिशत, सामाजिक विभेदको अवस्थालाई ४५ प्रतिशत र जलवायु परिवर्तन जोखिमको अवस्थालाई ५ प्रतिशत भार दिई यस्तो सूचकाङ्क निर्माण गरिएको थियो। आर्थिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको गरिबी, आश्रित जनसङ्ख्या र पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई लिइएको थियो। प्रदेश र स्थानीय तहको जातिगत विवरण, अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्याको अनुपात, प्रौढ तथा महिला साक्षरता, सुरक्षित खानेपानीमा भएको पहुँचलाई सामाजिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा लिइएको थियो।

छ. न्यून विकास सूचकाङ्क

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भएअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था मापन गर्नका लागि प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको विकास सूचकाङ्कले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकाले सबै प्रदेश र स्थानीय तहको न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यो सूचकाङ्क तयार गर्दा पूर्वाधार विकास सूचकाङ्कलाई ७० प्रतिशत, प्रदेशको हकमा सेवा प्रवाहको लागत सूचकाङ्क तथा स्थानीय तहको हकमा खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता बीचको अन्तर सूचकाङ्कलाई २० प्रतिशत र आर्थिक सामाजिक असमानता सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

२.२.६ आयोगबाट गरिएका अध्ययनहरू

वित्तीय हस्तान्तरण, राजस्व (रोयल्टी समेत) बाँडफाँड र प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र वितरण सम्बन्धमा आयोगबाट विभिन्न समयमा देहायका विषयसम्बद्ध अध्ययनहरू गरिएको थियो:-

- (क) प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता पहिचानसम्बन्धी अध्ययन,
- (ख) प्रदेश तथा स्थानीय तहको वित्तीय र प्राविधिक क्षमता मापनसम्बन्धी अध्ययन,
- (ग) प्रदेश तथा स्थानीय तहको आर्थिक तथा सामाजिक विभेदको अवस्थासम्बन्धी अध्ययन,
- (घ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक र अन्य असमानतासम्बन्धी अध्ययन,

- (ड) प्राकृतिक स्रोतमा गरिने लगानी र सोको प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण एवम् प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड गर्ने आधारहरू पहिचानसम्बन्धी अध्ययन,
- (च) प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र विकास गर्दा वातावरणमा पर्नसक्ने प्रभावसम्बन्धी अध्ययन,
- (छ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणसम्बन्धी अध्ययन।

वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँडको सिफारिस गर्दा आयोगले उल्लेखित अध्ययनका प्रतिवेदनहरूलाई समेत आधारको रूपमा लिएको छ।

२.२.७ आयोगबाट गरिएका सिफारिससम्बन्धी कार्य

आफ्नो संवैधानिक एवम् कानुनी जिम्मेवारी अनुरूप आयोगबाट आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि देहाय बमोजिमका सिफारिस गरिएको छ।

- (क) सङ्घीय सरकारबाट प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँडको हिस्सा,
- (ख) सङ्घीय सरकारबाट प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण र सशर्त अनुदानको आधार,
- (ग) सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा,
- (घ) प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँडको हिस्सा,
- (ड) प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण र सशर्त अनुदानको आधार,
- (च) प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन कर बाँडफाँडको हिस्सा, र
- (छ) प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँडको हिस्सा।

२.२.८ प्राकृतिक स्रोतको परिचालन तथा बाँडफाँडसम्बन्धी कार्य

प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट सङ्कलन हुने रोयल्टीको बाँडफाँड र यसको परिचालन गर्दा तीन तहका सरकारले गर्ने लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणका आधार तय गर्नका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। सोका लागि उर्जा, उद्योग, पर्यटन, वन, लगायतका क्षेत्रगत मन्त्रालय र सरोकारवाला निकायहरूसँग विभिन्न चरणमा छलफल गरिएको थियो। छलफलका क्रममा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट उठेको रोयल्टी सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच बाँडफाँड गर्नेसम्बन्धी प्रावधान र स्रोत परिचालनको क्रममा उठेका तथा उठ्नसक्ने विवाद र सोको निराकरणका उपाय सम्बन्धमा छलफल गरिएको थियो। सो अवसरमा उल्लेखित विषयहरूमा विगतका अभ्यास उपर समेत छलफल गरिएको थियो।

२.२.९ प्रशासनिक कार्यहरू

आयोगको कार्यालय स्थापना तथा पदाधिकारीको नियुक्ति पश्चात् आयोगबाट भए गरेका प्रशासनिक कार्यहरू यस प्रकार रहेका छन्।

- (क) आयोगको कार्यालय स्थापनासँगै कार्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको कार्य अगाडि बढाईएको थियो। नेपालको केन्द्रीय प्रशासकीय परिसर, सिंहदरबारमा आयोगको कार्यालय स्थापना भए लगत्तै कार्य सञ्चालनका लागि कर्मचारी व्यवस्थापन, विभिन्न शाखा सञ्चालन, बैंक खाता सञ्चालन तथा जिन्सी व्यवस्थापनको प्रबन्ध गरिएको छ।
- (ख) आयोगलाई सूचना प्रविधिमैत्री संस्थाका रूपमा विकास गर्ने उद्देश्य अनुरूप आयोगको वेब साईट www.nnrfc.gov.np निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ। आयोगबाट हुने दैनिक प्रशासनिक काम कारवाही कम्प्युटरमा आधारित बनाउन स्वचालित कार्यालय प्रणाली (Office Automation System) को प्रयोग गरिएको छ।
- (ग) आयोगको काम कारवाहीसँग सम्बन्धित संवैधानिक एवम् कानुनी प्रावधान, आयोगबाट सम्पादित कामको विवरण, आयोगले गरेका सिफारिस एवम् सुझावहरू लगायतका विवरण समावेश गरी “राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग जानकारी पुस्तिका, २०७५” प्रकाशन गरिएको र सोही पुस्तिकालाई अद्यावधिक गरी “राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग जानकारी पुस्तिका, २०७६” प्रकाशन गरिएको छ। उक्त पुस्तिका सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका लागि समेत सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा उपयोगमा आउने विश्वास लिइएको छ।
- (घ) आयोगका कर्मचारीहरू र सबै प्रदेशका आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका कर्मचारीलाई वित्तीय सङ्घीयतासम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय अभ्यासको जानकारी गराउनुका साथै क्षमता विकासका लागि आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा Intergovernmental Fiscal Relation: The Role of the Independent Finance Commission विषयक दुई दिने कार्यशाला सञ्चालन गरिएको थियो। यस कार्यक्रममा भारत, दक्षिण अफ्रिका तथा अस्ट्रेलियाका वित्तीय सङ्घीयतासम्बन्धी विज्ञहरूको उपस्थिति रहेको थियो।
- (ङ) आयोगका बारेमा आम सर्वसाधारण र प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरूलाई सुसूचित गराउने उद्देश्यले आयोगको परिचय तथा संविधान र कानुन बमोजिम आयोगले गर्ने कार्यहरूका बारेमा जानकारीमूलक सामग्रीहरू आयोगको वेब साईट www.nnrfc.gov.np मा राख्ने गरिएको छ।

२.३ आयोगको भौतिक स्रोत साधन र त्यसको उपयोगको अवस्था

नेपालको संविधानको धारा २५० बमोजिम नेपालमा पहिलो पटक राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन भई प्रमुख पदाधिकारीको रूपमा आयोगका अध्यक्षको नियुक्ति भएको छ। आयोगका लागि तत्काल छुट्टै भवन उपलब्ध भइनसकेको अवस्थामा सङ्घीय सरकारको केन्द्रिय प्रशासनिक परिसर रहेको सिंहदरबार भित्रै आयोगको भवन तथा कार्यालय रहेको छ। नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताको सफलताका लागि तथा संविधानको सफलतम कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ। आयोगलाई संविधान र कानुनले दिएको जिम्मेवारी सम्पादन गर्नका लागि आयोगलाई भौतिक र मानवीय स्रोत साधनले सुसम्पन्न बनाउन जरुरी छ। नेपाल सरकारले आयोगको कार्यसम्पादनका लागि प्रयास भौतिक स्रोत साधन र उपयुक्त भवनको व्यवस्थापनमा सघाउ पुऱ्याई वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनमा योगदान पुऱ्याउनुपर्ने वर्तमानको आवश्यकता हो। हाल नेपाल सरकारले आयोगका लागि छरिएका भवन, कार्यालय तथा अन्य बन्दोबस्तीका साधन र वित्तीय स्रोत उपलब्ध गराएको छ, तथापि आगामि दिनमा यस आयोगको काममा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्दै यसका काम कारवाहीहरूलाई थप व्यवस्थित, वस्तुपरक र वैज्ञानिक बनाउन प्रयास भौतिक स्रोत साधनसहितको उपयुक्त भवन हुनु त्यत्तिकै जरुरी छ।

आयोगको कार्यालय स्थापना भई प्रशासनिक बन्दोबस्त लगायतका काम कारवाहीहरू अगाडि बढाइरहेको अवस्थामा मिति २०७५ चैत्र ७ गतेदेखि आयोगमा अध्यक्षको नियुक्ती र पदबहाली भएसँगै विधिवत रूपमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन भएको छ। हाल अर्को उपयुक्त र स्थायी व्यवस्था नभएसम्मका लागि सिंहदरबार स्थित साबिकको सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय रहेको भवनमा आयोगका पदाधिकारीहरू र साबिकको वातावरण विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रही हाल यूवा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहेको भवनको भुईतलामा आयोगका कर्मचारीहरूका लागि बस्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। नेपालको संविधानमा उल्लेख भए बमोजिमको वित्तीय सङ्घीयताको मूल मर्म र भावनालाई सही अर्थमा कार्यान्वयनमा लग्नका लागि गठन भएको यस राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग जस्तो महत्त्वपूर्ण आयोगको काम कारवाहीहरू प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न गराउनका लागि एउटा अलगगै स्थायी भवन हुनु आवश्यक देखिन्छ। यस प्रयोजनार्थ आयोगको लागि भविष्यमा एउटा अलगगै उपयुक्त भवन नेपाल सरकारबाट उपलब्ध हुनेमा आयोग विश्वस्त रहेको छ।

आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारी र कार्यालय प्रयोजनका लागि समेत गरी जम्मा १३ वटा हलुका सवारी साधन रहेका छन्। आयोगमा कार्यरत अधिकृत एवम् अन्य दर्जाका कर्मचारीहरू समेतका लागि ७ वटा मोटर साइकल र ३ वटा स्कुटर समेत गरी आयोगमा १३ वटा मोटरसाइकल रहेका छन्।

हाल आयोगमा माननीय अध्यक्षको मात्र नियुक्ति भएको अवस्थामा अन्य सदस्यहरूका लागि समेत कार्यक्ष तयार पारिएको छ। आयोगका पदाधिकारी तथा कार्यरत कर्मचारीहरूको कार्यक्षहरूमा न्यूनतम अत्यावश्यक फर्निचर तथा अन्य मेसिनरी सामानको व्यवस्था गरिएको छ। आयोगलाई प्राप्त भवन पुरानो र जीर्ण रहेकोले यसको मर्मत संभारमा ठूलो धनरासी खर्च भएको र आगामी दिनमा समेत यसैगरी मर्मत सम्भार गर्नुपर्ने देखिएकोले आयोगको लागि उपयुक्त स्थायी भवनको व्यवस्था हुनुपर्ने देखिन्छ।

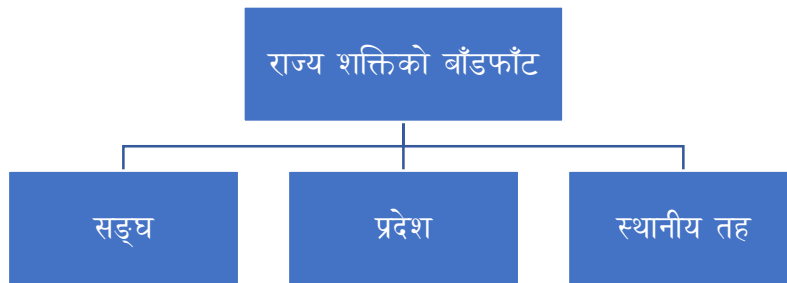
परिच्छेद तीन

नेपालमा वित्तीय सङ्घीयता

३.१ वित्तीय सङ्घीयता

वित्तीय सङ्घीयताले वित्तीय अधिकार (Fiscal Power) र वित्तीय जिम्मेवारी (Fiscal Responsibilities) लाई सरकारका तहहरूबीच बाँडफाँड र समायोजन गर्दछ। यसमा खर्च गर्ने र कर लगाउने अधिकार (Spending and Taxing Rights) र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन (Public Financial Management) गर्ने अधिकार र यसका जिम्मेवारीहरू सरकारका तहहरूबीच बाँडफाँड गरिन्छ। सङ्घीयतामा खर्च गर्ने, कर लगाउने तथा यसको नियमन गर्ने अधिकार तीनै तहका सरकारहरूबीचमा बाँडफाँड हुने भए तापनि व्यवहारिकता तथा दक्षताका दृष्टिकोणले करका दरहरूबीचमा समन्वय गर्ने तथा नियमन गर्ने अधिकार सामान्यतः माथिल्लो तहको सरकारमा बढी रहेको हुन्छ।

सार्वजनिक वित्तले सरकारको कर तथा खर्च नीतिका बारेमा बृहत् रूपमा अध्ययन गर्नुका साथै ती नीतिहरूले समग्र अर्थतन्त्रमा पार्ने प्रभावका बारेमा विवेचना गर्दछ। प्रत्येक मुलुकमा राज्यले गर्ने खर्च र राज्यले उठाउने राजस्वका लागि सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन महत्त्वपूर्ण हुन्छ। खर्च र राजस्वको अधिकार सङ्घीय इकाईहरूमा विभाजित हुने भएकाले एकात्मक राज्य प्रणाली भएका मुलुकमा भन्दा सङ्घीय राज्य प्रणाली भएका मुलुकमा सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन जटिल हुन्छ।

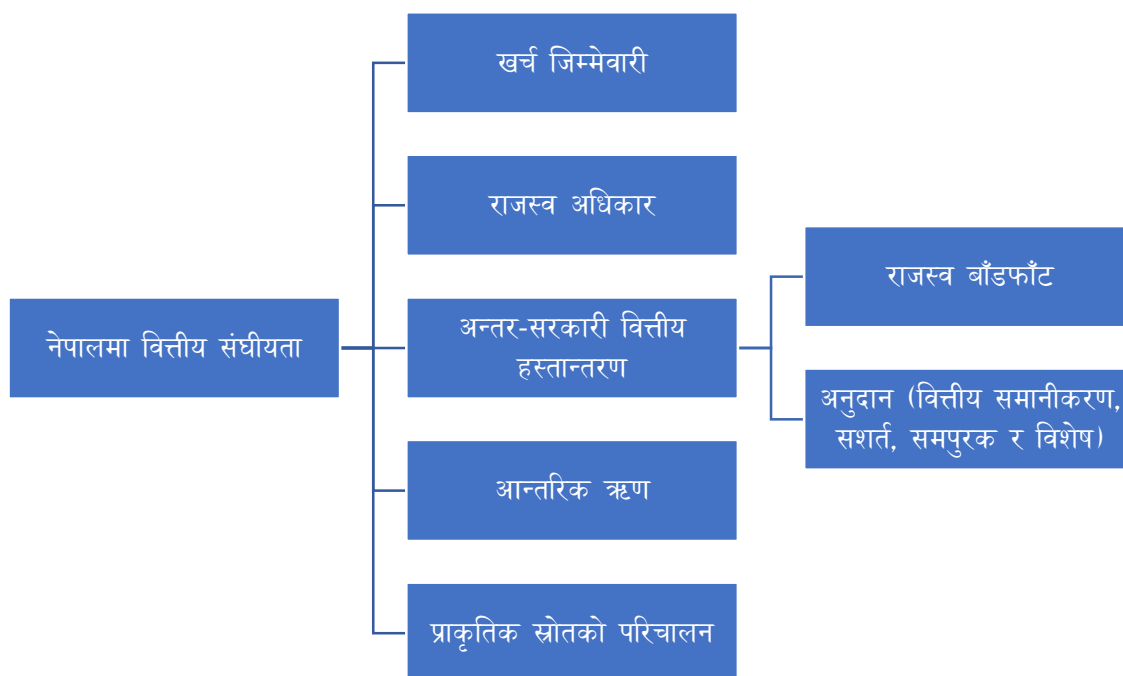

चित्र २: नेपालमा राज्यशक्तिको बाँडफाँड

नेपालको संविधान लागू भएपछि नेपाल सङ्घीयतामा प्रवेश गरेको छ। नेपालको संविधानको धारा ५६ ले नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र धारा २३२ ले तहहरूबीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्था गरेको छ। यस अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह छुट्टाछुट्टै भए तापनि यिनीहरू प्रतिस्पर्धिको रूपमा नभई एकअर्काको परिपूरकका रूपमा रहेका छन्। संविधानको धारा ५९ बमोजिम तीन तहका सरकारहरूले आ-आफ्नो अधिकारभित्रको विषयमा कानून बनाई खर्च गर्न र कर उठाउनसक्ने भए तापनि धारा २३६ ले एक प्रदेश र स्थानीय तहबाट अर्को प्रदेश वा स्थानीय तहको क्षेत्रमा हुने वस्तुको ढुवानी वा सेवाको विस्तार वा कुनै प्रदेश वा स्थानीय तहको क्षेत्रमा हुने वस्तुको ढुवानी वा सेवाको विस्तारमा कुनै किसिमको बाधा अवरोध गर्न वा कुनै कर, शुल्क, दस्तुर वा महसूल लगाउन वा त्यस्ता सेवा वा वस्तुको ढुवानी वा विस्तारमा कुनै किसिमको भेदभाव गर्न पाइने छैन भनी अन्तर-प्रदेश व्यापारलाई समेत सहजता प्रदान गरेको छ। यसबाट नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताको व्यवस्थापन गर्दा एक प्रदेश वा स्थानीय तहले गरेको वित्तीय व्यवहारबाट अर्को प्रदेश वा स्थानीय तहमा नकारात्मक प्रभाव सिर्जना नहुने सुनिश्चितता गरिएको छ।

३.२ नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताको अवलम्बन

वित्तीय सङ्घीयतालाई नेपालको संविधानले संस्थागत गरेको छ। नेपाली परिवेशमा सामान्यतः वित्तीय सङ्घीयतालाई खर्च जिम्मेवारीको बाँडफाँड (Expenditure Assignment), राजस्व अधिकारको बाँडफाँड (Revenue Assignment), वित्तीय हस्तान्तरण (Fiscal Transfer), आन्तरिक ऋण (Internal Borrowing) र प्राकृतिक स्रोत परिचालन (Mobilization of Natural Resources) का लागि लगानी र प्रतिफलको बाँडफाँड गरी ५ वटा आयामबाट विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ। जसमध्ये अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत राजस्व बाँडफाँड र अनुदान हस्तान्तरण पर्दछन्। यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानको धारा २५१ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ बमोजिम आयोगले कार्य सम्पादन तथा सिफारिस गर्दा यी विषय तथा पक्षहरूलाई समेत गम्भिरतापूर्वक आत्मसात गर्दै अवलम्बन गर्ने प्रयास गरेको छ।

चित्र ३: नेपालमा वित्तीय सङ्घीयताका अवयवहरू

३.३.१ खर्च जिम्मेवारी

वित्तीय सङ्घीयताको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण र आधारभूत विषय खर्च जिम्मेवारी हो। नेपालमा सङ्घीय शासन प्रणाली अवलम्बनसँगै गठन भएका सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी सरकारका तीन तहबीचको कार्य-जिम्मेवारीको बाँडफाँडको स्पष्ट व्यवस्था संविधानमा गरिएको छ। संविधानको धारा ५६ को उपधारा (२) बमोजिम नेपालको राज्य शक्तिको प्रयोग सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्ने व्यवस्था छ। संविधानको धारा ५७ मा राज्य शक्तिको बाँडफाँडको विषयमा व्यवस्था गरिएको छ, जस अनुसार अनुसूची-५ मा सङ्घको एकल अधिकार, अनुसूची-६ मा प्रदेशको एकल अधिकार र अनुसूची-८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकारको व्यवस्था गरेको छ। यसैगरी अनुसूची-७ मा सङ्घ र प्रदेशको साझा अधिकार सूची र अनुसूची-९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार सूचीको व्यवस्था भएको छ। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आ-आफना एकल अधिकारका सूचीका विषयमा कानून बनाउन र कार्यान्वयन गर्न स्वायत्त रहने व्यवस्था छ। यद्यपि साझा अधिकारका विषयमा तल्लो तहबाट तर्जुमा गरिएका कानूनहरू माथिल्लो तहबाट तर्जुमा भएका कानूनसँग बाझिन नहुने व्यवस्था संविधानमा नै गरिएको छ।

सार्वजनिक सेवाको दक्षता कायम गर्ने, सरकारहरूबीच समता कायम गर्ने, जनतालाई उनीहरूको नजिकबाट सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने, पुनर्वितरण कायम गर्नेजस्ता खर्च जिम्मेवारीका सैद्धान्तिक आधारहरू त्यत्तीकै महत्त्वपूर्ण छन्। त्यसैगरी स्थानीय तहका खर्च जिम्मेवारीका विषयलाई स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले थप प्रष्ट्याएको पाइन्छ। उक्त ऐनको परिच्छेद तीनमा गाँउपालिका, नगरपालिका, उप-महानगरपालिका र महानगरपालिकाहरूले गर्नुपर्ने काम, कर्तव्य र अधिकारसम्बन्धी व्यवस्थाहरू रहेका छन्।

(क) सङ्घका खर्च जिम्मेवारीहरू

सङ्घीय सरकारका खर्च जिम्मेवारीका विषयहरू नेपालको संविधानको अनुसूची ५ मा उल्लिखित छन्। राष्ट्रिय सुरक्षा, समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक नीति, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार, केन्द्रियस्तरका ठुला पूर्वाधारसम्बन्धी आयोजना, नागरिकता, राहदानी, अध्यागमन, बौद्धिक सम्पत्ति, राष्ट्रिय मानक तथा मापदण्ड जस्ता विभिन्न ३५ वटा विषयहरू सङ्घको एकल अधिकारको सूचीमा रहेका छन्।

(ख) प्रदेशका खर्च जिम्मेवारीहरू

नेपालको संविधानको अनुसूची ६ मा प्रदेशका एकल अधिकारका विषयहरू राखिएको छ। प्रदेश प्रहरी प्रशासन र शान्ति सुरक्षा, प्रदेश निजामती सेवा, स्वास्थ्य सेवा, प्रदेश विश्वविद्यालय, उच्च शिक्षा, जग्गाको अभिलेख, खानी अन्वेषण र व्यवस्थापन लगायतका विभिन्न २१ वटा विषयहरू प्रदेशको एकल अधिकारका क्षेत्र हुन्।

(ग) सङ्घ र प्रदेशका साझा अधिकारका विषयहरू

सङ्घ र प्रदेशका साझा खर्च जिम्मेवारीका विषयहरू संविधानको अनुसूची ७ मा राखिएका छन्। फौजदारी तथा देवानी कार्यविधी, वस्तु तथा सेवाको आपूर्ति तथा वितरण, पारिवारिक मामिला, सामाजिक सुरक्षा, उद्योग, पर्यटन, भूमि व्यवस्थापन, विपद व्यवस्थापन जस्ता २५ वटा विषयहरू यस अनुसूचीमा उल्लिखित छन्।

(घ) स्थानीय तहका खर्च जिम्मेवारीहरू

गाँउपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिकाहरूका एकल अधिकारका विषयहरू अनुसूची ८ मा उल्लेख गरिएका छन्। नगर प्रहरी, स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू, आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा, स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिंचाइ, कृषि तथा पशुपालन, खानेपानी लगायतका विभिन्न २२ वटा विषयहरू स्थानीय तहको खर्च जिम्मेवारीमा रहेका छन्।

(ङ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा जिम्मेवारीका विषयहरू

नेपालको संविधानको अनुसूची ९ मा तीन तहका साझा जिम्मेवारीका विषयहरू उल्लेख गरिएका छन्। सहकारी, शिक्षा, खेलकुद र पत्रकारिता, स्वास्थ्य, कृषि, विद्युत, खानेपानी, खानी तथा खनिज, विपद व्यवस्थापन, सामाजिक सुरक्षा लगायतका १५ वटा विषयहरूमा तीन तहका सरकारको साझा भूमिका उल्लेख गरिएको छ।

३.३.२ राजस्व अधिकार

सङ्घीय शासन प्रणाली कायम भएका राष्ट्रहरूमा प्रत्येक तहको सरकारका बीचमा राजस्व अधिकारको बाँडफाँडको विषयलाई कानुनी रूपबाट नै स्पष्ट व्यवस्था गरिएको हुन्छ। नेपालको सन्दर्भमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारका राजस्व अधिकारको बाँडफाँडका विषयमा संविधान एवम् कानूनहरूमा विभिन्न व्यवस्थाहरू भएका छन्। नेपालको संविधानद्वारा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा गरिएको राज्यशक्तिको बाँडफाँडसँगै तीन तहका सरकारहरूले आफ्ना एकल तथा साझा राजस्व जिम्मेवारीहरू प्राप्त गरेका छन्। नेपालको संविधानको धारा ५९ को उपधारा

(१) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारभित्रको आर्थिक अधिकारसम्बन्धी विषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसै धाराको उपधारा (२) मा सङ्घले साझा सूचीका विषयमा र आर्थिक अधिकारका अन्य क्षेत्रमा प्रदेशलाई समेत लागू हुने गरी आवश्यक नीति, मापदण्ड र कानून बनाउनसक्ने व्यवस्था रहेको छ।

नेपालको संविधानको धारा ६० मा राजस्व स्रोतको बाँडफाँडसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। उपधारा (१) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजस्व उठाउनसक्ने, उपधारा (२) मा नेपाल सरकारले सङ्कलन गरेको राजस्व सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई न्यायोचित वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने, उपधारा (३) मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने, उपधारा (७) मा सङ्घ प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्दा सन्तुलित र पारदर्शी रूपमा गर्नुपर्ने र उपधारा (८) बमोजिम राजस्व बाँडफाँडसम्बन्धी सङ्घीय ऐन बनाउँदा राष्ट्रिय नीति, राष्ट्रिय आवश्यकता, प्रदेश र स्थानीय तहको स्वायत्तता, प्रदेश र स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा र उनीहरूलाई प्रदान गरिएको आर्थिक अधिकार, राजस्व उठाउनसक्ने क्षमता, राजस्वको सम्भाव्यता र उपयोग लगायतका विषयहरूमा ध्यान दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा समेत नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहले लगाउनसक्ने कर र गैर कर सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको छ।

(क) सङ्घको राजस्व अधिकार

नेपालको संविधानको अनुसूची ५ को बुँदा नं. ९ तथा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ३ अनुसार सङ्घको अधिकार क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका राजस्व अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ।

कर राजस्व

भन्सार महशुल
अन्त शुल्क
मूल्य अभिवृद्धि कर
संस्थागत आय कर
व्यक्तिगत आय कर
पारिश्रमिक कर

गैरकर राजस्व

राहदानी शुल्क
भिसा शुल्क
पर्यटन दस्तुर
सेवा शुल्क दस्तुर
जुवा / क्यासिनो ,चिष्टा
दण्ड जरिवाना।

उल्लेखित सङ्घको अधिकार क्षेत्रभित्रको राजस्व बाँडफाँडको लागि अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ६ को उपदफा (१) अनुसार नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकम बाँडफाँड गर्न नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रकम सो कोषमा जम्मा गर्ने र उपदफा (२) अनुसार उक्त रकममध्ये ७० प्रतिशत नेपाल सरकार, १५ प्रतिशत प्रदेश सरकार र १५ प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गरिने व्यवस्था गरिएको छ।

(ख) प्रदेशको राजस्व अधिकार

नेपालको संविधानको अनुसूची ६ को बुँदा नं. ४ तथा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ३ मा उल्लेख भए अनुसार प्रदेश सरकारको राजस्व अधिकार देहाय बमोजिम रहेका छन्।

कर राजस्व

सवारी साधन कर
मनोरञ्जन कर
विज्ञापन कर
कृषि आयमा कर

गैरकर राजस्व

घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क
पर्यटन शुल्क
सेवा शुल्क दस्तुर
दण्ड जरिवाना।

उल्लेखित राजस्व अधिकारमध्ये कृषि आयमा कर तथा गैर कर अन्तर्गत सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना प्रदेशको एकल राजस्व अधिकारका विषयहरू हुन। त्यस्तै घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर प्रदेश र स्थानीय तहका दोहोरो राजस्व अधिकारका क्षेत्र हुन्।

(ग) स्थानीय तहको राजस्व अधिकार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ को बुँदा नं. ४ तथा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ३ मा उल्लेख भए अनुसार स्थानीय तहको राजस्व अधिकार देहाय बमोजिम रहेका छन्।

कर राजस्व

स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, सवारी साधन कर),
विज्ञापन कर,
व्यवसाय कर,
भूमि कर (मालपोत),
मनोरञ्जन कर

गैरकर राजस्व

घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क,
पर्यटन शुल्क,
सेवा शुल्क दस्तुर,
दण्ड जरिवाना।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको सम्बन्धमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (१) अनुसार गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको एकल अधिकार संविधानको अनुसूची-८ मा उल्लेख भए बमोजिम हुने व्यवस्था छ। यसैगरी दफा ११ को उपदफा (२) को खण्ड (घ) अनुसार सङ्घीय तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन करसम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमनसम्बन्धी काम पनि गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य तथा अधिकारमा पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय तहको क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने अन्य क्रियाकलापहरूमा समेत कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुर निर्धारण र सङ्कलन गर्नसक्ने प्रवाधान रहेको छ।

(घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा राजस्व अधिकार

नेपालको संविधानको अनुसूची ९ मा उल्लेख भएका अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा पर्यटन शुल्कसम्बन्धी राजस्व अधिकारहरू सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा राजस्व अधिकारका रूपमा रहेका छन्। गैर कर अन्तर्गतका यी शुल्क तथा दस्तुर र दण्ड जरिवानाहरू नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको भए तापनि आ-आफ्नो कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रही असुली गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

(ङ) कर, शुल्क वा दस्तुर लगाउन नपाउने

राजस्व सङ्कलन गर्दा सरकारहरू बीचमा कतिपय कर तथा शुल्कहरू दोहोरो रूपमा सङ्कलन हुन गई सङ्घबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हुने, प्रदेशबाट प्रदेशमा हुने, प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने तथा स्थानीय तहबाट स्थानीय तहमा हुने वस्तु तथा सेवाको व्यापार एवम् आवागमन प्रत्यक्ष रूपले प्रभावित हुन जान्छ र समग्र अर्थतन्त्रमा नकारात्मक असर पर्नसक्छ। यसै वास्तविकतालाई हृदयङ्गम गरी नेपालको संविधान तथा अन्य कानूनहरूमा कर

लगाउन र नेपालभर हुने व्यापारलाई सहज बनाउन विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएका छन्।

नेपालको संविधानको धारा ११५ को उपधारा (१) मा कानून बमोजिम बाहेक सङ्घीय सरकारले कुनै कर लगाउन र उठाउन नपाउने, धारा २०३ को उपधारा (१) मा कानून बमोजिम बाहेक प्रदेशले कुनै कर लगाउन र उठाउन नपाउने तथा धारा २२८ को उपधारा (१) मा कानून बमोजिम बाहेक स्थानीय तहले कुनै कर लगाउन र उठाउन नपाउने व्यवस्था छ। त्यसैगरी धारा २२८ को उपधारा (२) मा स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा राष्ट्रिय नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसारपसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरी मात्र कानून बनाई कर लगाउनसक्ने व्यवस्था रहेको छ।

नेपालको संविधानको धारा २३६ मा एक प्रदेश वा स्थानीय तहबाट अर्को प्रदेश वा स्थानीय तहको क्षेत्रमा हुने वस्तुको ढुवानी वा सेवाको विस्तार वा कुनै प्रदेश वा स्थानीय तहको क्षेत्रमा हुने वस्तुको ढुवानी वा सेवाको विस्तारमा कुनै किसिमको बाधा अवरोध गर्न वा कुनै कर, शुल्क दस्तुर वा महसूल लगाउन वा त्यस्तो सेवा वा वस्तुको ढुवानी वा विस्तारमा कुनै किसिमको भेदभाव गर्न पाइने छैन भन्ने व्यवस्था रहेको छ। यसरी नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई कर तथा शुल्क लगाई राजस्व असुल गर्ने आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार दिएको भए तापनि एक सरकारले लगाएको करले अर्को सरकारको काम कारवाहीमा असर पार्न नहुने तथ्यलाई आत्मसात गरेको छ।

संवैधानिक व्यवस्थालाई आधार मान्दै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६३ अनुसार प्रचलित कानून बमोजिम गाउँपालिका वा नगरपालिकाले कूटनीतिक नियोग वा कूटनीतिज्ञलाई कर नलाग्ने विषयमा कर लगाउन सक्ने छैन। गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट सञ्चालित परियोजनाका लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, विश्वविद्यालय, सरकारी अस्पताल, सरकारी स्वामित्वका प्रतिष्ठान वा विकास समितिद्वारा विदेशबाट पैठारी भएका मालसामानमा कुनै पनि किसिमको कर, शुल्क वा दस्तुर लगाउन पाउने छैन। त्यसैगरी, गाउँपालिका वा नगरपालिकाले तोकेको अवधिभित्र सामूहिक आवास वा संयुक्त आवास अन्तर्गत निर्माण भएका आवास बिक्री नभई बाँकी रहेको मौज्दातमा सम्पत्ति कर नलाग्ने र नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा गाउँपालिका वा नगरपालिकाको स्वीकृति लिई निर्माण भएको संयुक्त आवास वा सामूहिक आवासको सामूहिक उपभोगमा रहने वेसमेण्ट, बगैँचा, पार्किङ्क तथा सडक क्षेत्रमा सम्पत्ति कर नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ।

३.३.३ राजस्व बाँडफाँड

वित्तीय सङ्घीयताको अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष भनेको कुनै एक तहको सरकारले उठाएको राजस्व अन्य तहहरूमा समेत बाँडफाँड गर्नु हो। माथिल्ला तहका सरकारबाट तल्लो तहमा बाँडफाँड हुने (Vertical Revenue Sharing) र तल्ला तहका सरकारबाट माथि प्रवाह हुने राजस्व (Upward Transfer of Revenue) प्रणाली गरी दुई प्रकारको राजस्व बाँडफाँड प्रणाली रहेकोमा नेपालमा भने माथिल्ला तहका सरकारबाट तल्लो तहमा बाँडफाँड हुने प्रणाली अपनाइएको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले मूल्य अभिवृद्धि कर तथा आन्तरिक अन्तःशुल्कबाट उठेको रकममध्ये ७० प्रतिशत सङ्घलाई र १५/१५ प्रतिशत प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई बाँडफाँड हुने व्यवस्था गरेको छ। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (क) मा संविधान र कानून बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेकोमा आयोगले सोही व्यवस्थाका आधारमा राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा निर्धारण गरी सिफारिस गरेको छ।

यसैगरी अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ६क. बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहको दोहोरो अधिकारमा रहेको सवारी साधन कर प्रदेशले उठाउने र ६० प्रतिशत आफूले राखी ४० प्रतिशत प्रदेशभित्रका स्थानीय तहलाई राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसको आधारमा बाँडफाँड गर्ने प्रणाली कार्यान्वयनमा आएको छ। मनोरञ्जन कर र घर जग्गा रजिष्ट्रेशन करको दर प्रदेशले तोक्ने, स्थानीय तहले उठाउने व्यवस्था छ। स्थानीय तहले विज्ञापन करको दर तोक्ने र उठाउने व्यवस्था छ र यसरी उठेको राजस्वको ६० प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहले र ४० प्रतिशत प्रदेशले पाउने व्यवस्था गरिएको छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट सङ्घमा भने कुनै पनि राजस्व बाँडफाँड हुने व्यवस्था छैन। प्रदेश र स्थानीय तहको दोहोरो अधिकारमा रहेका करहरूको सङ्कलन र बाँडफाँड प्रणालीलाई यसप्रकार देखाउन सकिन्छ।

सवारी साधन कर		मनोरञ्जन कर	
नीति बनाउने र दर तोक्ने	प्रदेश	नीति बनाउने र दर तोक्ने	प्रदेश
कर उठाउने	प्रदेश	कर उठाउने	स्थानीय
घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क		विज्ञापन कर	
नीति बनाउने र दर तोक्ने	प्रदेश	नीति बनाउने र दर तोक्ने	स्थानीय
शुल्क उठाउने	स्थानीय	कर उठाउने	स्थानीय
रिक्सा, टाँगा, अटो रिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा स्थानीय तहले सवारी साधन कर लगाउने र उठाउने।			
दुई तहको अधिकार क्षेत्रमा परेको कर तथा शुल्क उठाउने तहले ६० प्रतिशत राखी ४० प्रतिशत बाँडफाँड गर्नुपर्ने।			

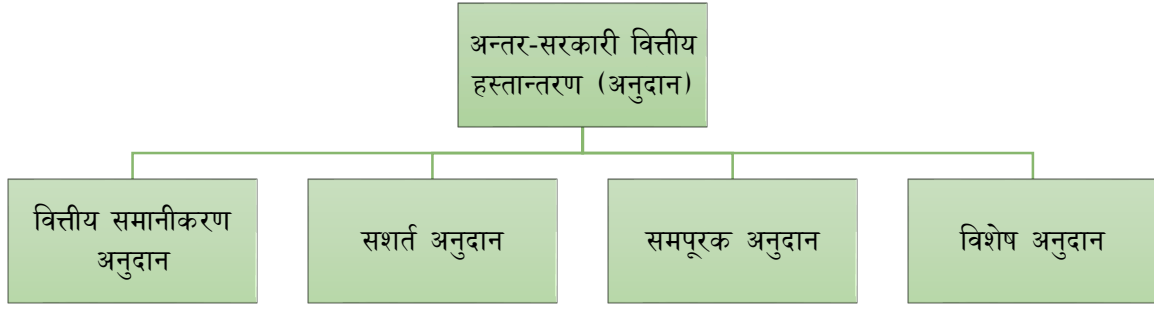
३.३.४ वित्तीय हस्तान्तरण

सामान्यतया फराकिला आधार (Broad Based) भएका करहरू माथिल्लो तहको अधिकार क्षेत्रमा राखिन्छ। नेपालमा पनि आयकर, भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि कर तथा अन्तःशुल्क जस्ता करहरू सङ्घको अधिकार क्षेत्रभित्र राखिएको छ। तल्ला तहका सरकारका खर्च आवश्यकता (Expenditure Needs) उनीहरूको राजस्व क्षमता (Revenue Capacity)भन्दा बढी हुने गर्दछ। खर्चको आवश्यकता संविधान र अन्य कानूनले निर्दिष्ट गरेका कार्यहरूको आधारमा हुने हुँदा तल्ला तहका सरकारको आफ्नै स्रोतबाट परिचालन हुने राजस्व मात्रैले यस्तो आवश्यकता पूर्ति नहुन सक्छ। यसबाट सिर्जित हुने वित्तीय अन्तरलाई उर्ध्व वित्तीय अन्तर (Vertical Fiscal Gap) भन्ने गरिन्छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहको भूगोल, जनसङ्ख्या, आकार, भौगोलिक अवस्थिति तथा पूर्वाधारमा विविधता भएका कारण उनीहरूको खर्च आवश्यकता र करको सम्भाव्यता फरक पर्न सक्दछ, जसले गर्दा प्रतिव्यक्ति सम्भाव्य कर फरक हुन गई कुनै सरकारले राम्रो सेवा दिनसक्ने र कुनैले स्रोत अभावका कारण न्यूनतम सार्वजनिक सेवा समेत प्रवाह गर्न नसक्ने अवस्था आउँछ। यस्तो प्रकारको असमान वित्तीय क्षमतालाई क्षितिजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Gap) भन्ने गरिन्छ। यस्ता वित्तीय अन्तर कम गर्नका लागि माथिल्लो तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण (Fiscal Transfer) गर्ने गरिन्छ।

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने व्यवस्था रहेको छ। नेपालमा राजस्व

बाँडफाँडको व्यवस्थाका अतिरिक्त मुलतः चार प्रकारका अनुदानका माध्यमबाट अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण गरिने व्यवस्था संविधान र कानुनमा गरिएको छ।

(क) वित्तीय समानीकरण अनुदान

नेपालमा सङ्घले प्रदेश र स्थानीय तहलाई तथा प्रदेशले स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराउनुपर्ने संवैधानिक र कानुनी व्यवस्था रहेको छ। संविधानको धारा ६० को उपधारा (४) मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। त्यसैगरी उपधारा (५) मा प्रदेशले नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई मातहतको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानुन बमोजिम वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसका अतिरिक्त राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ मा वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका आधारहरू उल्लेख गरिएका छन्। जसमा प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क, अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेदको अवस्था, प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता, प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनुपर्ने सेवा लगायतका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

वित्तीय समानीकरण अनुदानले तल्ला तहका सरकारको खर्च आवश्यकता तथा राजस्व क्षमताको अन्तर घटाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप नागरिकलाई न्यूनतम सेवा दिनसक्ने सामर्थ्यता प्रदान गरी वित्तीय समता (Fiscal Equity) प्रदान गर्न सहयोग गर्दछ। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ख) मा सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेकोमा आयोगले सोही व्यवस्था बमोजिम सिफारिस गरेको छ।

(ख) सशर्त अनुदान

नेपाल सरकारले राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न प्रदेश वा स्थानीय तहलाई र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई आयोगले सिफारिस गरेको आधार बमोजिम उपलब्ध गराउने अनुदान सशर्त अनुदान हो। राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारका अतिरिक्त राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क, अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेदको अवस्था, प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र

आवश्यकता, प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनुपर्ने सेवा लगायतका आधारमा आयोगले नेपाल सरकारलाई सशर्त अनुदानका आधार सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक शर्त तोक्नसक्ने र सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले त्यस्तो शर्तको पालना गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) मा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेकोमा आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र २०७६/७७ का लागि सोही संवैधानिक तथा कानुनी प्रावधानका आधारमा सिफारिस गरेको छ।

(ग) समपूरक अनुदान

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न प्रदान गर्ने अनुदान समपूरक अनुदान हो। समपूरक अनुदान प्रदान गर्दा योजनाको सम्भाव्यता, लागत, योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफल वा लाभ, योजना कार्यान्वयन गर्नसक्ने वित्तीय तथा भौतिक क्षमता वा जनशक्ति, योजनाका आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारहरू लिनुपर्ने व्यवस्था छ। नेपालको संविधानको धारा ६० मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई सङ्घीय कानून बमोजिम समपूरक अनुदान दिनसक्ने व्यवस्था रहेको छ।

(घ) विशेष अनुदान

नेपाल सरकारले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास र आपूर्ति गर्ने, अन्तर प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास गर्ने तथा आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारले विभेदमा परेको वर्ग वा समुदायको उत्थान वा विकास गर्ने जस्ता उद्देश्य राखी प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने कुनै खास योजनाका लागि प्रदान गरिने अनुदान नै विशेष अनुदान हो। नेपालको संविधानको धारा ६० मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई सङ्घीय कानून बमोजिम विशेष अनुदान दिनसक्ने व्यवस्था रहेको छ।

३.३.५ आन्तरिक ऋण

नेपालको संविधानमा तीन तहका सरकारहरूले आन्तरिक ऋण उठाउनसक्ने व्यवस्था रहेको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले तीन तहका सरकारले घाटा बजेट पेश गर्नसक्ने र घाटा बजेट पूर्ति गर्ने उपाय समेत प्रस्तुत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। आन्तरिक ऋणलाई खर्चको जिम्मेवारी पूरा गर्ने र घाटा बजेट पूर्ति गर्ने उपायका रूपमा तीन तहका सरकारले उपयोग गर्न सक्दछन्। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (च) मा समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेकोमा यही संवैधानिक तथा कानुनी प्रावधानका आधारमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएको छ।

३.३.६ प्राकृतिक स्रोतको परिचालन

नेपालको संविधानको धारा ५९ को उपधारा (४) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग वा विकासबाट प्राप्त लाभको समन्यायीक वितरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने र त्यस्तो लाभको निश्चित अंश रोयल्टी, सेवा वा वस्तुको रूपमा परियोजना प्रभावित क्षेत्र र स्थानीय समुदायलाई कानून बमोजिम वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको

छ। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्दा स्थानीय समुदायले लगानी गर्न चाहेमा लगानीको प्रकृति र आकारको आधारमा कानुन बमोजिमको अंश लगानी गर्न प्राथमिकता दिनु पर्ने व्यवस्था पनि सोही धारामा गरिएको छ। प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणका आधार तय गर्ने र रोयल्टीको बाँडफाँड गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था छ। प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनको सम्बन्धमा नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा १ को खण्ड (ज) र (झ) तथा उपधारा २ मा व्यवस्था गरिएको छ। जस अनुसार,

- (क) प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तय गरी सिफारिस गर्ने,
- (ख) प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहबीच उठ्नसक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न सुझाव दिने,
- (ग) प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने।

प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड तथा वितरण पनि स्रोत परिचालनको अधिकारभित्र पर्दछ। विश्वका धेरै मुलुकहरूले प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति, प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट पर्ने प्रभाव जस्ता विषयहरूको विश्लेषण गरी रोयल्टी बाँडफाँड गर्ने प्रचलन रहेको छ। प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त लाभको वितरणमा राष्ट्रिय स्वामित्व (National Ownership) कायम हुनुपर्ने, जुन स्थानमा स्रोत रहेको छ उक्त स्थानको जनतालाई लाभ प्राप्त हुनुपर्ने तथा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट उत्पन्न हुनसक्ने वातावरणीय जोखिमको व्यवस्थापनमा लाग्ने लागतको विवेकपूर्ण विभाजन (Rational Allocation) जस्ता सिद्धान्तलाई आत्मसात गरिनु पर्दछ। नेपालको संविधानको अनुसूची-९ मा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा राखिएको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिमको अनुसूची-४ ले पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट सङ्कलित रोयल्टीमध्ये सङ्घमा ५० प्रतिशत, सम्बन्धित प्रदेशमा २५ प्रतिशत र सम्बन्धित स्थानीय तहमा २५ प्रतिशत राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम बाँडफाँड गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै कानुनी प्रावधानका आधारमा आयोगले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडको आधार र ढाँचा सिफारिस गरेको छ।

परिच्छेद चार

प्रदेशगत स्थिति विश्लेषण

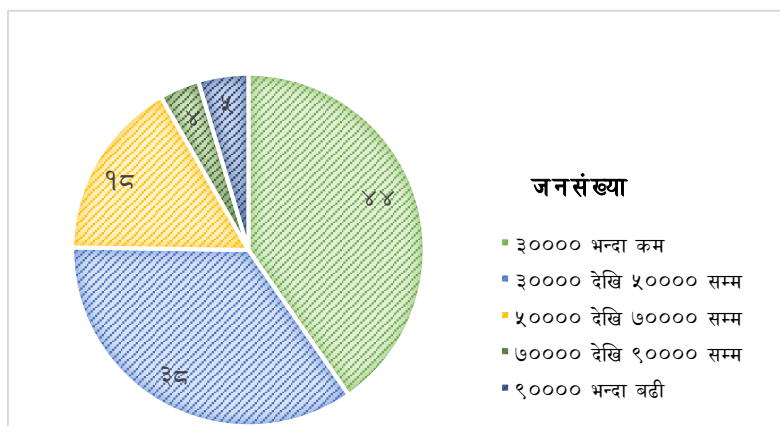
यस परिच्छेदमा प्रदेश नं. ५ को वर्तमान अवस्थाको स्थिति विश्लेषण गरिएको छ। प्रदेशगत स्थिति विश्लेषण गर्दा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, उर्जा मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, स्थानीय पूर्वाधार विभाग, नापी विभाग, बन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, खानी तथा भूगर्भ विभाग र पर्यटन विभागबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई आधार लिइएको छ।

४.१ प्रशासनिक विभाजन

प्रदेश नं. ५ को पूर्वमा गण्डकी प्रदेश, उत्तर पश्चिममा कर्णाली प्रदेश, पश्चिममा सुदूरपश्चिम प्रदेश र दक्षिणमा मित्रराष्ट्र भारत रहेको छ। यस प्रदेशमा ४ वटा उप-महानगरपालिका, ३२ वटा नगरपालिका र ७३ वटा गाउँपालिका गरी कूल १०९ वटा स्थानीय तह रहेका छन्। यस प्रदेशको कूल क्षेत्रफल १७,७६८ बर्ग किलोमीटर रहेको छ। यस प्रदेशमा बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज र ढोर पाटन शिकार आरक्ष रहेका छन्।

४.२ जनसङ्ख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस प्रदेशको कूल घरपरिवार संख्या ८ लाख ८५ हजार २०३ र जनसंख्या ४४ लाख ९९ हजार २७२ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको जनसंख्या २१ लाख ४० हजार ३१६ र महिलाको जनसंख्या २३ लाख ५८ हजार ९५६ रहेको छ।

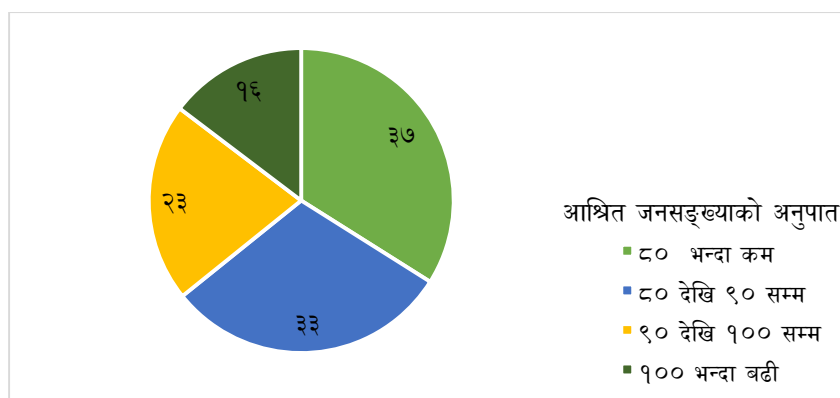
चित्र ४: जनसंख्याका आधारमा स्थानीय तहको संख्या

यस प्रदेशमा ३०,००० भन्दा कम जनसंख्या भएका ४४ वटा स्थानीय तहमध्ये सबै गाउँपालिका रहेका छन्। ३०००० देखि ५०००० सम्म जनसंख्या रहेका ३८ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका २६ वटा र नगरपालिका १२ वटा रहेका छन्। ५०००० देखि ७०००० सम्म जनसंख्या भएका १२ स्थानीय तहमध्ये ३ वटा गाउँपालिका र १५ वटा नगरपालिका छन्। ७०००० देखि ९०००० सम्म जनसंख्या भएका ४ वटा नगरपालिका छन्। त्यसैगरी ९०००० भन्दा बढी जनसंख्या रहेका ५ वटा स्थानीय तहमध्ये नगरपालिका १ वटा र उपमहानगरपालिका ४ वटा रहेका छन्।

४.३ आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात

राष्ट्रिय जनगणना बमोजिम आर्थिक रूपले सक्रिय (१५-५९ वर्ष) उमेर समूहको जनसङ्ख्यासँग सो उमेर समूह बाहिरको जनसङ्ख्याको अनुपात निकालिएको छ, जसलाई आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात भनिन्छ। यस प्रदेशमा आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात ७४.८२ प्रतिशत रहेको छ, जसमा स्थानीय तहहरूको आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात न्यूनतम ५३ प्रतिशत देखि अधिकतम ११८ प्रतिशतसम्म रहेको छ।

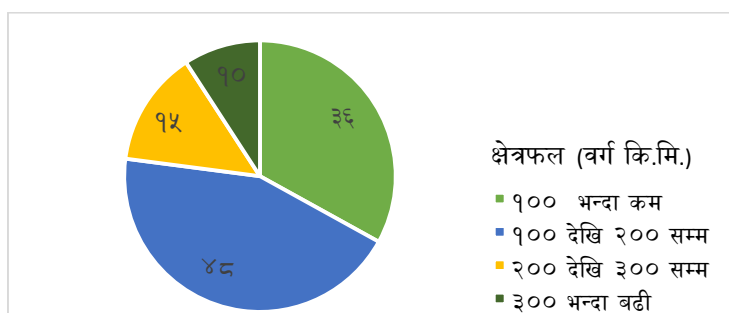
यस प्रदेशमा आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात ८० प्रतिशत भन्दा कम भएका ३७ वटा स्थानीय तहमध्ये १५ वटा गाउँपालिका, १८ वटा नगरपालिका र ४ वटा उपमहानगरपालिका रहेका छन्। आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात ८०

चित्र ५: आश्रित जनसङ्ख्या अनुसार स्थानीय तहको संख्या

प्रतिशतदेखि ९० प्रतिशतसम्म भएका ३३ वटा स्थानीय तहमध्ये २५ वटा गाउँपालिका र ८ वटा नगरपालिका रहेका छन्। आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात ९० प्रतिशत देखि १०० प्रतिशतसम्म भएका २३ वटा स्थानीय तहमध्ये १८ वटा गाउँपालिका र ५ वटा नगरपालिका रहेका छन्। यसैगरी आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात १०० प्रतिशतभन्दा बढी भएका ७ वटा स्थानीय तहमध्ये १५ वटा गाउँपालिका र १ नगरपालिका रहेका छन्।

४.४ क्षेत्रफल

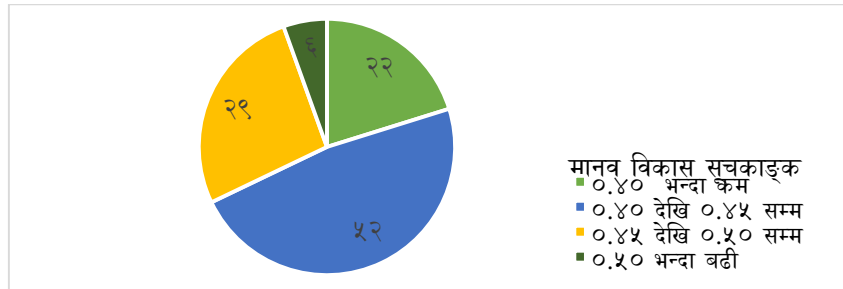

चित्र ६: क्षेत्रफल अनुसार स्थानीय तहको संख्या

यस प्रदेश लगभग १७,७६९ वर्ग किलोमिटरमा फैलिएको छ। यस प्रदेशमा १०० वर्ग किलोमिटर भन्दा कम क्षेत्रफल भएका स्थानीय तहको संख्या ३६ वटा रहेका छन्, जसमध्ये गाउँपालिका ३१ वटा, नगरपालिका ४ वटा र उपमहानगरपालिका १ वटा रहेका छन्। क्षेत्रफल १०० देखि २०० वर्ग किलोमिटरसम्म भएका स्थानीय तहको संख्या ४८ वटा रहेको छ, जसमध्ये गाउँपालिका २८ वटा, नगरपालिका १९ वटा र उपमहानगरपालिका

१ वटा रहेका छन्। क्षेत्रफल २०० देखि ३०० वर्ग किलोमिटरसम्म भएका स्थानीय तहको संख्या १५ वटामध्ये गाउँपालिका ९ वटा र नगरपालिका ६ वटा रहेका छन्। क्षेत्रफल ३०० भन्दा बढी वर्ग किलोमिटर भएका १० स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका ५ वटा, नगरपालिका ३ वटा र उपमहानगरपालिका २ वटा रहेका छन्।

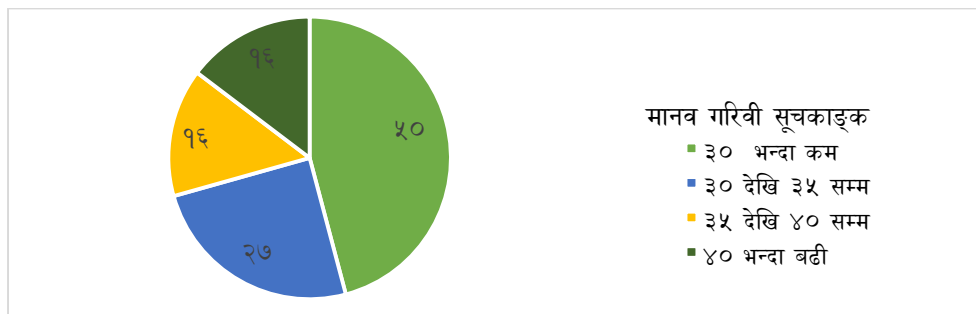
४.५ मानव विकास सूचकाङ्क

चित्र ७: मानव विकास सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ को आधारमा यस अयोगवाट तयार गरिएको मानव विकास सूचकांक अनुसार यस प्रदेशको मानव विकास सूचकांक ०.४६ रहेको छ, जसमा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकांक न्यूनतम ०.३२ देखि अधिकतम ०.५६ सम्म रहेको छ। मानव विकास सूचकांक ०.४० भन्दा कम भएका २२ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका २० वटा र नगरपालिका २ वटा रहेका छन्। मानव विकास सूचकांक ०.४० देखि ०.४५ सम्म भएका स्थानीय तहको संख्या ५२ वटा रहेको छ, जसमा गाउँपालिका ३६ वटा र नगरपालिका १६ वटा रहेका छन्। मानव विकास सूचकांक ०.४५ देखि ०.५० सम्म भएका स्थानीय तहको संख्या २९ वटा रहेको छ, जसमा गाउँपालिका १७ वटा, नगरपालिका १० वटा र उपमहानगरपालिका २ वटा रहेका छन्। यसैगरी मानव विकास सूचकांक ०.५० भन्दा बढी भएका ६ स्थानीय तहमध्ये नगरपालिका ४ वटा र उपमहानगरपालिका २ वटा रहेका छन्।

४.६ मानव गरिबी सूचकाङ्क

चित्र ८: मानव गरिबी सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या

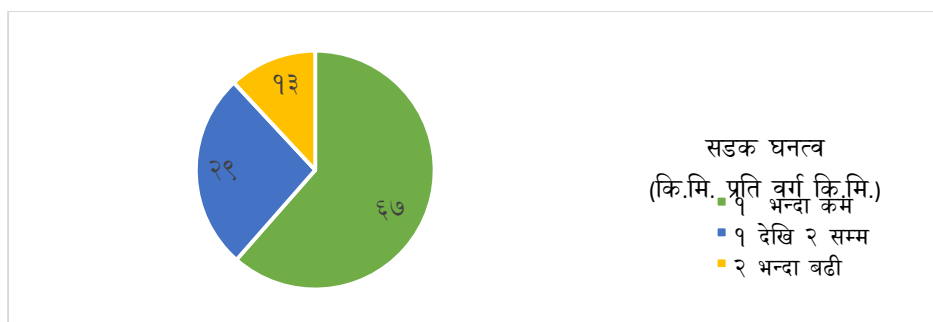
राष्ट्रिय योजना आयोगले प्रकाशन गरेको बहुआयामिक गरिबी सूचकांक अनुसार यस प्रदेशको बहुआयामिक गरिबी सूचकांक ०.१३ रहेको छ। नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ को आधारमा यस अयोगवाट तयार गरिएको मानव गरिबी सूचकांक अनुसार यस प्रदेशमा मानव गरिबी सूचकांक सबैभन्दा कम १५.१२ छ भने सबैभन्दा बढि ५०.५८ रहेको छ। मानव गरिबी सूचकांक ३० भन्दा कम भएका ५० स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका २७ वटा, नगरपालिका १९ वटा र उप-महानगरपालिका ४ वटा रहेका छन्। मानव गरिबी सूचकांक ३० देखि ३५ सम्म भएका स्थानीय तहको संख्या २७ वटा रहेको छ, जसमा गाउँपालिका १८ वटा र नगरपालिका ९ वटा रहेका

छन्। यसैगरी मानव गरिवी सूचकांक ३५ देखि ४० सम्म भएका १६ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १४ वटा र नगरपालिका २ वटा रहेका छन्। साथै मानव गरिवी सूचकांक ४० भन्दा बढी भएका स्थानीय तहको संख्या १६ वटा रहेको छ जसमध्ये १४ वटा गाउँपालिका र २ वटा नगरपालिका छन्।

४.७ पूर्वाधार सूचकाङ्क

प्रदेश तथा स्थानीय तहमा उपलब्ध सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानी आयोगले पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरेको छ।

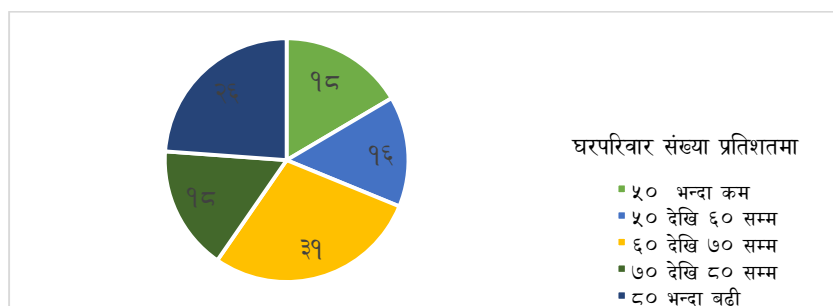
४.७.१ सडक घनत्व

चित्र ९: सडक घनत्व अनुसार स्थानीय तहको संख्या

सडक विभाग, स्थानीय पूर्वाधार विभाग र सहरी विकास विभागबाट प्राप्त सडकको तथ्यांक अनुसार यस प्रदेशको सडक घनत्व ०.८३ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ, जसमा न्यूनतम ०.८६ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. देखि अधिकतम ०.८६ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. सम्म सडक घनत्व रहेका स्थानीय तह रहेका छन्। सडक घनत्व १ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. भन्दा कम भएका स्थानीय तहको संख्या ६७ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका ५१ वटा, नगरपालिका १५ वटा र उपमहानगरपालिका १ वटा रहेका छन्। सडक घनत्व १ देखि २ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. सम्म रहेका २९ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका २१ वटा, नगरपालिका ७ वटा र उपमहानगरपालिका १ वटा रहेका छन्। साथै सडक घनत्व २ कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी. भन्दा बढी भएका १३ स्थानीय तहमध्ये १ वटा नगरपालिका, १० वटा नगरपालिका र २ वटा महानगरपालिका रहेका छन्।

४.७.२ सूचना प्रविधिमा पहुँच

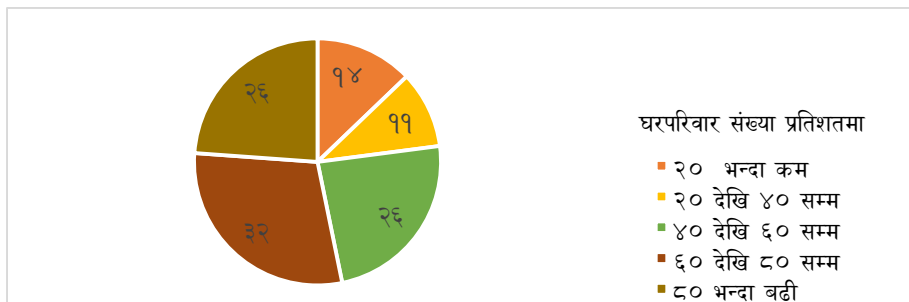

चित्र १०: सूचना प्रविधिमा घरपरिवारको पहुँच अनुसार स्थानीय तहको संख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस प्रदेशमा सूचना प्रविधिमा ७० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच रहेको छ र स्थानीय तहमा सूचना प्रविधिमा न्यूनतम २० देखि अधिकतम ९२ प्रतिशतसम्म घरपरिवारको पहुँच रहेको छ।

सूचना प्रविधिमा ५० प्रतिशत भन्दा कम घरपरिवारको पहुँच भएका १८ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १६ वटा र नगरपालिका २ वटा रहेका छन् । सूचना प्रविधिमा ५० देखि ६० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका १६ स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १४ वटा र नगरपालिका २ वटा रहेका छन् । सूचना प्रविधिमा ६० देखि ७० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका ३१ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १९ वटा र नगरपालिका १२ वटा रहेका छन् । सूचना प्रविधिमा ७० देखि ८० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका स्थानीय तहको संख्या १८ वटा रहेका छन्, जसमा गाउँपालिका १४ वटा, नगरपालिका ३ वटा र उपमहानगरपालिका १ वटा रहेका छन् । यसैगरी सूचना प्रविधिमा ८० भन्दा माथि घरपरिवारको पहुँच भएका स्थानीय तहको संख्या २६ वटा रहेको छ, जसमा गाउँपालिका १० वटा, नगरपालिका १३ वटा र उप-महानगरपालिका ३ वटा रहेका छन् ।

४.७.३ विद्युतमा पहुँच

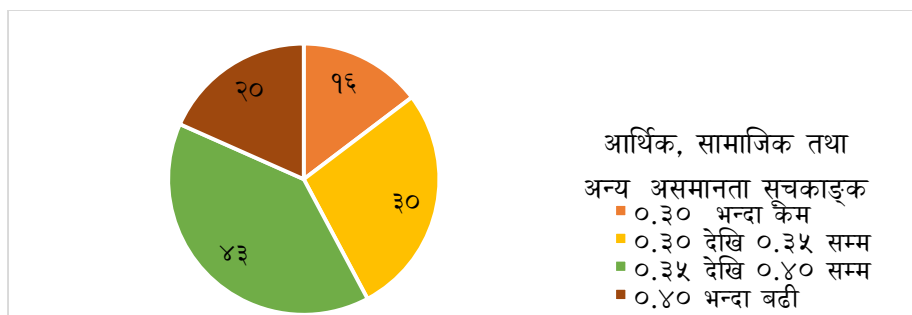
चित्र ११: विद्युतमा घरपरिवार पहुँच अनुसार स्थानीय तहको संख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस प्रदेशमा विद्युतमा ६६ प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच रहेको छ र स्थानीय तहमा विद्युतमा घरपरिवारको पहुँचको अवस्था हेर्दा न्यूनतम ४ प्रतिशतदेखि अधिकतम ९५ प्रतिशतसम्म रहेको छ। विद्युतमा २० प्रतिशत भन्दा कम घरपरिवारको पहुँच भएका १४ वटा गाउँपालिका रहेका छन्। विद्युतमा २० देखि ४० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका ११ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १० वटा र नगरपालिका १ वटा रहेका छन् । विद्युतमा ४० देखि ६० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका २६ वटा स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १८ वटा र नगरपालिका ८ वटा रहेका छन्। विद्युतमा ६० देखि ८० प्रतिशत घरपरिवारको पहुँच भएका ३२ वटा स्थानीय तहमध्ये १९ वटा गाउँपालिका, ११ वटा नगरपालिका र २ वटा उपमहानगरपालिका रहेका छन्। यसैगरी विद्युतमा ८० भन्दा बढी घरपरिवारको पहुँच भएका स्थानीय तहको संख्या २६ रहेको छ, जसमध्ये १२ वटा गाउँपालिका, १२ वटा नगरपालिका र २ वटा उप-महानगरपालिका रहेका छन्।

४.८ सामाजिक-आर्थिक असमानता सूचकाङ्क

आयोगबाट आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्नका लागि निर्माण गरिएको सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांकमा आर्थिक, सामाजिक र जलवायु परिवर्तन जोखिम तथा विपद् क्षेत्रका ६ आयामहरूका २९ सूचकाङ्कहरू लिईएका छन्। यसका आधारमा प्रदेशको सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक ०.४० रहेको छ भने स्थानीय तहको सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक न्यूनतम ०.२० देखि अधिकतम ०.४७ सम्म रहेको छ ।

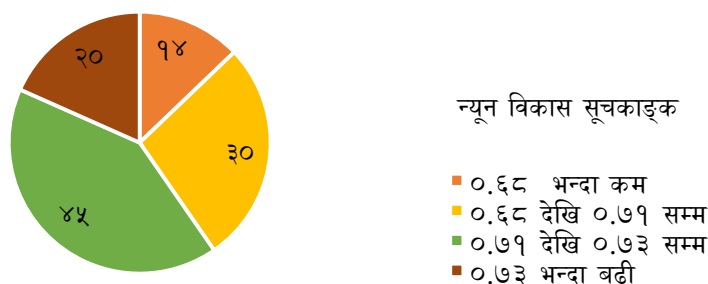

चित्र १२: सामाजिक आर्थिक असमानताको सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या

सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक ०.३० भन्दा कम भएका स्थानीय तहको संख्या १६ वटा रहेका छन्, जसमध्ये गाउँपालिका ३ वटा, नगरपालिका ९ वटा र उपमहानगरपालिका ४ वटा रहेका छन्। सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक ०.३० देखि ०.३५ सम्म भएका ३० स्थानीय तहमध्ये गाउँपालिका १९ वटा र नगरपालिका ११ वटा रहेका छन्। सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक ०.३५ देखि ०.४० सम्म भएका ४३ स्थानीय तहहरूमध्ये गाउँपालिका ३१ वटा र नगरपालिका १२ वटा रहेका छन्। यसैगरी सामाजिक आर्थिक असमानता सूचकांक ०.४० भन्दा बढी भएको २० स्थानीय तहहरूमध्ये सबै गाउँपालिका छन्।

४.९ न्यून विकास सूचकाङ्क

वित्तीय हस्तान्तरणका लागि आयोगले स्थानीय तहको न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरेको छ। प्रदेश नं. ५ भित्र रहेका स्थानीय तहको न्यून विकास सूचकाङ्क न्यूनतम ०.५८ देखि अधिकतम ०.७४ सम्म रहेको छ।

चित्र १३: न्यून विकास सूचकांक अनुसार स्थानीय तहको संख्या

न्यून विकास सूचकाङ्क ०.६८ भन्दा कम भएका १४ वटा स्थानीय तहमध्ये १ वटा गाउँपालिका, ११ वटा नगरपालिका र २ वटा उपमहानगरपालिका रहेका छन्। न्यून विकास सूचकाङ्क ०.६८ देखि ०.७१ सम्म सूचकाङ्क भएका स्थानीय तहको संख्या ३० वटा रहेका छन्, जसमा गाउँपालिका २१ वटा, नगरपालिका ७ वटा र उप-महानगरपालिका २ वटा रहेका छन्। न्यून विकास सूचकाङ्क ०.७१ देखि ०.७३ सम्म सूचकाङ्क भएका स्थानीय तहको संख्या ४५ वटा रहेका छन्, जसमध्ये ३१ वटा गाउँपालिका र १४ वटा नगरपालिका रहेका छन्। न्यून विकास सूचकाङ्क ०.७३ भन्दा बढी भएका २० वटा स्थानीय तहमध्ये सबै गाउँपालिका रहेका छन्।

४.१० प्राकृतिक स्रोतको अवस्था

४.१०.१ वन

प्रदेश नं. ५ मा जम्मा वन क्षेत्र ८,६८,२९७ हेक्टर (४८.८ प्रतिशत) रहेको छ र १०९ वटा स्थानीय तहहरू मध्ये ९ वटा स्थानीय तहहरू वन क्षेत्र विहिन रहेका छन् भने कुनै स्थानीय तहमा ८५ प्रतिशतसम्म पनि वन क्षेत्र रहेको छ। १ देखि २० प्रतिशत सम्म वन क्षेत्र रहेको स्थानीय तहको संख्या २२ वटा रहेको छ भने २० देखि ४० प्रतिशत सम्म रहेको १८ वटा छन् । त्यसैगरी ४० देखि ६० प्रतिशत सम्म वन क्षेत्र रहेको स्थानीय तहको संख्या ४२ वटा छन् भने ६० प्रतिशत भन्दा बढी वन क्षेत्र रहेको १८ वटा रहेका छन्।

४.१०.२ जलविद्युत

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा संचालनमा रही रोयल्टी संकलन गरेका साथै यस प्रदेशका स्थानीय तहहरू प्रभावित हुने जलविद्युत आयोजनाहरू जम्मा सात (७) वटा रहेका छन्। ती ७ वटा आयोजनाहरू आँधिखोला जलविद्युत आयोजना (९.४ मेगा वाट), गण्डक जलविद्युत आयोजना (१५ मेगा वाट), झिम्कखोला जलविद्युत आयोजना (४.५ मेगा वाट), कालिगण्डकी जलविद्युत आयोजना (१४४ मेगा वाट), रिडीखोला जलविद्युत आयोजना (१.०२ मेगा वाट) र अपरहुग्दी जलविद्युत आयोजना (५ मेगा वाट) रहेका छन्।

४.१०.३ खानी तथा खनिज

यस प्रदेश अन्तरगत विभिन्न २६ स्थानमा खानि तथा खनिज पदार्थको उत्खनन् भई आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा रोयल्टी संकलन भएका छन्। उत्खनन् भएका खानी तथा खनिजहरूमा ८ स्थानमा कोईला तथा १८ स्थानमा चुनढुंगा खानी रहेका छन्।

४.१०.४ पर्वतारोहण

पर्वतारोहणकालागि खुल्ला गरिएका ४१४ हिमशिखरहरू मध्ये पुठा (Putha), सिस्ने (Sisne) र दोर्गि (Dogari) हिमशिखरहरू यस प्रदेशमा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा पुठा हिमशिखरबाट मात्र रोयल्टी संकलन भई वितरण भएको छ।

परिच्छेद पाँच

आयोगले गरेको सिफारिस सम्बन्धी विवरण

(नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई)

५.१ राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ मा राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ मा सिफारिस गरिएको राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा देहाय बमोजिम रहेको छ।

५.१.१ सङ्घीय विभाज्य कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस

सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको खर्च जिम्मेवारी र राजस्व क्षमता बीचको अन्तरलाई सम्बोधन गर्न गरिएका विभिन्न वित्तीय हस्तान्तरणका उपायहरूमध्ये राजस्व बाँडफाँड पनि एक हो। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) (क) मा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र २०७६/७७ का लागि हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा नेपाल सरकारलाई क्रमशः आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ मा सिफारिस गरिएको थियो। यसरी सिफारिस गर्दा तालिका ७ बमोजिमका आधारमा सूचकाङ्क तयार गरी राजस्वको हिस्सा निर्धारण गरिएको छ।

तालिका ७: राजस्व बाँडफाँडका आधारहरू

क्र.सं.	आधारहरू	प्रदेश	स्थानीय
१	जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण (जनसङ्ख्यालाई ८० प्रतिशत र आश्रित जनसङ्ख्यालाई २० प्रतिशत)	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकाङ्क	५	५
४	न्यून विकास सूचकाङ्क (पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई ७० प्रतिशत, सामाजिक तथा आर्थिक विभेद सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत र प्रदेशको हकमा तुलनात्मक मूल्य सूचकाङ्क तथा स्थानीय तहको हकमा खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर सूचकाङ्कलाई २० प्रतिशत भार दिई प्राप्त हुन आउने सूचकाङ्क)	१०	१०
	जम्मा	१००	१००

नोट: राजस्व बाँडफाँडका लागि आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा प्रयोग गरिएका सूचकहरूमध्ये न्यून विकास सूचकाङ्क आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा अद्यावधिक गरी प्रयोग गरिएको छ।

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले फागुन मसान्तभित्र प्रदेश र स्थानीय तहलाई आगामी आर्थिक वर्षमा राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने अनुमानित रकम उपलब्ध गराउनु पर्ने कानुनी व्यवस्था छ। यस अनुरूप आयोगले नेपाल सरकारबाट प्राप्त स्रोतको विवरणका आधारमा राजस्व बाँडफाँडबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रकमको हिस्सा निर्धारण गरी सिफारिस गरेको थियो। राजस्व बाँडफाँड सिफारिसका आधार तथा विधिहरूको पूनरावलोकन, विज्ञबाट प्राप्त सुझाव, प्रदेश र स्थानीय तहबाट प्राप्त राय सुझावका आधारमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को लागि सङ्घबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा मिति २०७५ जेठ ११ मा सिफारिस गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा सङ्घीय विभाज्य कोषबाट हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा प्रयोग गरिएका सूचकहरूमध्ये न्यून विकास सूचकाङ्क अद्यावधिक गरी मिति २०७५ फाल्गुन २९ गते सिफारिस गरिएको थियो। *आयोगको मुख्य जिम्मेवारी अन्तर्गत संविधान र ऐनमा भएको प्रावधान बमोजिम आयोगबाट नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा प्रतिवेदनको अनुसूची १.१ र २.१ मा संलग्न गरिएको छ।*

आयोगबाट भएको सिफारिस बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश नं. ५ ले राजस्व बाँडफाँडको १५.४ प्रतिशत हिस्सा प्राप्त गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि आन्तरिक अन्तःशुल्क र मूल्य अभिवृद्धि करबाट सङ्कलन हुने अनुमानित रकम २ खर्ब ५७ अर्ब ४८ करोड रुपैयाँको १५ प्रतिशतले हुन आउने रकम ६४ अर्ब ३७ करोड रुपैयाँ प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण गर्दा प्रदेश नं. ५ ले ९ अर्ब ९१ करोड २३ लाख रुपैयाँ प्राप्त गर्ने अनुमान छ।

५.१.२ प्रदेश सञ्चित कोषबाट स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचासम्बन्धी सिफारिस

नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा १(घ) मा प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। उल्लेखित संवैधानिक व्यवस्था अनुसार सङ्घबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँड सिफारिसका लागि लिइएका सूचकहरूलाई नै आधार लिई, आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा सिफारिस गरिएको थियो। *आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँडको आधार र ढाँचा सिफारिस प्रतिवेदनको अनुसूची १.४ मा राखिएको छ।*

५.२ वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

५.२.१ नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण

अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्था अनुसार नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गरिएको छ। वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (३) अनुसार हुने गरी प्रत्येक प्रदेश र

स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र तोकिएका आधारहरू बमोजिम प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा स्थानीय तहको कार्य सम्पादनलाई पनि आधार लिइएको छ।

१ .प्रदेशले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान = न्यूनतम अनुदान + सूत्र (आधार र ढाँचा) बमोजिम हुने अनुदान

२ .स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान = न्यूनतम अनुदान + सूत्र (आधार र ढाँचा) बमोजिम हुने अनुदान + कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन बमोजिम हुने अनुदान

सूत्र भन्नाले तालिका ८ मा उल्लिखित आधार र ढाँचालाई जनाउँदछ।

प्रदेश र स्थानीय तहले मूलतः नेपालको संविधानको अनुसूची-६ र अनुसूची-८ का कार्यहरू गर्नका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान प्राप्त गर्ने हुनाले यस अनुदानका खर्चका प्राथमिकताहरू पनि सिफारिस गरिएको छ।

क. न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि न्यूनतम अनुदान सिफारिस गर्दा प्रदेशका हकमा सबै तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकाले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा हस्तान्तरण भएको १ अर्ब २ करोड रुपैयाँ बराबर हुने गरी प्रत्येक प्रदेशलाई न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेशहरूले प्राप्त गर्ने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि प्रदेशहरूको जनसङ्ख्या र क्षेत्रफललाई आधार लिइएको छ। नेपाल सरकारबाट प्रदेशमा हस्तान्तरण हुने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानको २५ प्रतिशत रकमलाई शतप्रतिशत मानी प्रदेशहरूको जनसङ्ख्या र क्षेत्रफललाई ५०/५० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक प्रदेशले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदानको हिस्सा निर्धारण गरिएको छ।

स्थानीय तहको हकमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि न्यूनतम अनुदान सिफारिस गर्दा प्रत्येक स्थानीय तहले सम्पन्न गर्नुपर्ने कार्य तथा प्रवाह गर्नुपर्ने सेवाका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम अङ्क आँकलन गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान सिफारिस गर्दा स्थानीय तहको प्रकार र जनसङ्ख्यालाई आधार मानिएको छ। स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानको न्यूनतम सीमा समेत निर्धारण गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रत्येक स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान न्यूनतम ६ करोड रुपैयाँ हुने गरी सिफारिस गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि यो रकम न्यूनतम ६ करोड ५० लाख रुपैयाँ हुने गरी सिफारिस गरिएको छ।

ख. सूत्र (आधार र ढाँचा) अनुसार हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्न आयोगबाट तालिका ८ बमोजिमका आधार र ढाँचा निर्धारण गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को लागि गरिएको सिफारिसमा यीनै आधारहरू लिइएको भए तापनि स्थानीय तहका हकमा मानव गरिवी सूचकाङ्क र पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई क्रमशः १० र १५ प्रतिशत भार दिइएको थियो।

तालिका ८: वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसको आधार र ढाँचा

स्थानीय तह		प्रदेश तह	
आधार	ढाँचाको रूपमा प्रतिशत	आधार	ढाँचाको रूपमा प्रतिशत
खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमता बीचको अन्तर	७०	सेवा लागत सूचकाङ्क	६०
मानव गरिबी सूचकाङ्क	१५	बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्क	१५
आर्थिक सामाजिक विभेद सूचकाङ्क	५	आर्थिक सामाजिक विभेद सूचकाङ्क	१५
पूर्वाधार सूचकाङ्क	१०	पूर्वाधार सूचकाङ्क	१०

ग. कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका आधारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (२) को व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसमा कार्य सम्पादनलाई पनि आधार लिइएको छ। कार्य सम्पादनको स्तर उच्च हुने स्थानीय तहलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यकदेखिएकाले वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसमा कार्य सम्पादनलाई आधार लिइएको हो। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि स्थानीय तहको कानून कार्यान्वयनको स्थिति र खर्चको अवस्थालाई कार्य सम्पादन मापनको मुख्य आधारका रूपमा लिइएको छ। स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको कूल रकममध्ये न्यूनतम अनुदानका लागि सिफारिस गरिएको रकम कट्टी गरेर बाँकी हुन आउने रकमको २.५ प्रतिशत रकम कार्य सम्पादनका आधारमा अनुदानमा थप हुने गरी सिफारिस गरिएको छ।

तालिका ९: कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका आधारहरू

आधार	भार (प्रतिशत)
१. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा गरेको वित्तीय प्रगतिप्रतिशत	४०
२. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को बजेट असार १० गतेभित्र सभामा पेश गरे नगरेको	४०
३. आगामी आर्थिक वर्षको आय व्ययको प्रक्षेपणसम्बन्धी विवरण पुस मसान्तसम्म अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरे नगरेको	२०

दुवै आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिसहरू प्रतिवेदनको अनुसूची १.२ र २.२ मा संलग्न गरिएको छ।

सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरण गर्न आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा कुल बजेटको करिब १० प्रतिशत रकम (१ खर्ब ३५ अर्ब ४९ करोड ५० लाख रुपैयाँ) विनियोजन भएको थियो। जसमध्ये प्रदेशमा ५० अर्ब २९ करोड ८६ लाख रुपैयाँ र स्थानीय तहमा ८५ अर्ब २० करोड ६४ लाख रुपैयाँ हस्तान्तरण भएको थियो। यस आर्थिक वर्षमा प्रदेश नं. ५ ले ६ अर्ब ८६ करोड ९७ लाख वित्तीय समानीकरण अनुदान प्राप्त गरेको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ वित्तीय समानीकरण अनुदानका लागि कुल बजेटको ९.५ प्रतिशत (१ खर्ब ४५ अर्ब २४ करोड ५६ लाख रुपैयाँ) विनियोजन भएको छ। गत आर्थिक वर्षको तुलनामा यो रकम ७.२ प्रतिशतले वृद्धी भएको छ। यसमध्ये प्रदेशमा ५५ अर्ब २९ करोड ८६ लाख रुपैयाँ र स्थानीय तहमा ८९ अर्ब ९४ करोड ७० लाख रुपैयाँ हस्तान्तरण हुनेछ। यस आर्थिक वर्षमा प्रदेश नं. ५ मा ७ अर्ब ५४ करोड १ लाख रुपैयाँ समानीकरण अनुदान हस्तान्तरण हुनेछ।

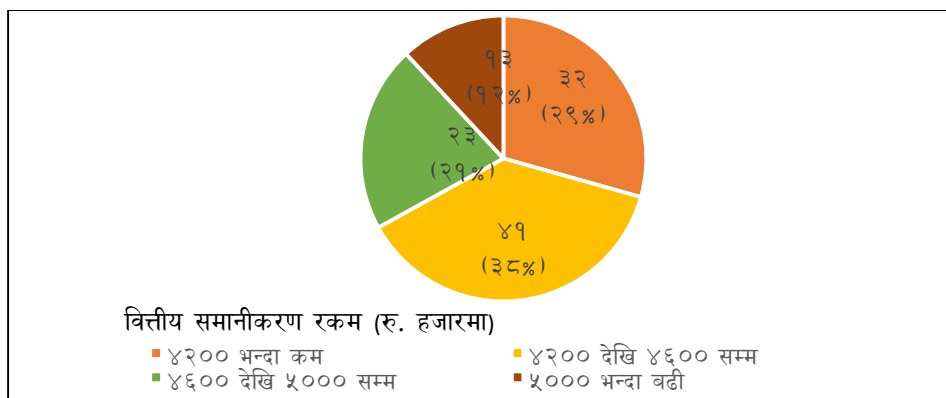
५.२.२ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस

संवैधानिक एवम् कानुनी व्यवस्था अनुसार प्रदेशले नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई मातहतको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। तर सबै प्रदेशले सोसम्बन्धी कानून निर्माण गरी नसकेको हुँदा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा तोकिएका आधार बमोजिम प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको न्यूनतम सीमा १० लाख रुपैयाँ निर्धारण गरिएको थियो। पच्चीस हजारसम्म जनसङ्ख्या भएका स्थानीय तहलाई प्रदेश सरकारले न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान १० लाख रुपैयाँ हस्तान्तरण गर्नुपर्ने र प्रत्येक स्थानीय तहमा १० हजार (४० प्रतिशत) जनसङ्ख्या थप हुँदा न्यूनतम अनुदान २ लाख रुपैयाँ (२० प्रतिशत) ले थप हुने गरी न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको थियो। तर काठमाडौँ महानगरपालिकालाई १ करोड ५० लाख रुपैयाँ न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा पनि सोही आधारमा नै प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने न्यूनतम अनुदान निर्धारण गरिएको छ। *दुवै आर्थिक वर्षमा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिसहरू प्रतिवेदनको अनुसूची १.५ र २.३ मा संलग्न गरिएको छ।*

५.२.३ प्रदेश नं. ५ बाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसको

विश्लेषण

प्रदेश नं. ५ ले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान ५० करोड रुपैयाँ हस्तान्तरण गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा पनि ५० करोड रुपैयाँ हस्तान्तरण गर्नेछ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको अनुदानको रकममध्ये सबैभन्दा कम ४९ लाख ९९ हजार रुपैयाँ तिनाउ गाउँपालिकाले प्राप्त गर्दछ भने सबैभन्दा बढी घोराही उप-महानगरपालिकाले ६९ लाख ८७ हजार रुपैयाँ प्राप्त गर्दछ।

चित्र १४: आ. व. २०७६/७७ मा प्रदेश नं. ५ बाट हस्तान्तरण हुने स्थानीय तहको सङ्ख्या अनुसार वित्तीय समानीकरण अनुदान

प्रदेश नं. ५ का १०९ वटा स्थानीय तहमध्ये वित्तीय समानीकरण अनुदान ४२ लाख रुपैयाँभन्दा कम पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या ३२ वटा रहेको छ भने ४२ लाख रुपैयाँदेखि ४६ लाख रुपैयाँसम्म पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या ४९ वटा रहेको छ। त्यसैगरी ४६ लाख रुपैयाँदेखि ५० लाख रुपैयाँसम्म पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या २३ वटा रहेको छ भने ५० लाख रुपैयाँभन्दा बढी पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या १३ वटा रहेको छ।

५.३ सशर्त अनुदानका आधारसम्बन्धी सिफारिस

५.३.१ सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदानका आधारहरू

राष्ट्रिय नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधारको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई तथा प्रदेशले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने प्रावधान रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र २०७६/७७ वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयनका शुरुका वर्षहरू भएकाले नेपाल सरकारबाट साविकमा सञ्चालनमा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरी सेवा प्रवाहमा निरन्तरता दिने अभिप्रायका साथ सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६सम्ममा हस्तान्तरण भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा कुन तहका सरकारको के कस्तो भूमिका हुने भन्ने स्पष्ट नहुँदा कतिपय आयोजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा कठिनाई देखिएकाले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिस गर्दा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका पनि प्रष्ट गरिएको छ। *आयोगबाट उल्लिखित दुवै आर्थिक वर्षमा सशर्त अनुदानका आधार सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस प्रतिवेदनको अनुसूची १.२ र २.५ मा संलग्न गरिएको छ।*

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहमा गरी कुल बजेटको १३.२ प्रतिशत रकम (१ खर्ब ७२ अर्ब ९८ करोड १९ लाख रुपैयाँ) सशर्त अनुदान विनियोजन गरेको थियो। यसमध्ये ६३ अर्ब १३ करोड ५५ लाख रुपैयाँ प्रदेश तर्फ र १ खर्ब ९ अर्ब ८४ करोड ५६ लाख रुपैयाँ स्थानीय तहतर्फ विनियोजन भएको थियो। यस आर्थिक वर्षमा प्रदेश नं. ५ ले ९ अर्ब ६७ करोड ३ लाख सशर्त अनुदान प्राप्त गरेको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा नेपाल सरकारबाट सशर्त अनुदानका लागि कुल बजेटको ८.१ प्रतिशत रकम (१ खर्ब ६८ अर्ब ४९ करोड ९९ लाख रुपैयाँ) विनियोजन भएको छ। यसमध्ये ४४ अर्ब ५४ करोड ५८ लाख

रुपैयाँ प्रदेश तर्फ र १ खर्ब २३ अर्ब ८७ करोड ४१ लाख रुपैयाँ स्थानीय तह तर्फ विनियोजन भएको छ। यस आर्थिक वर्षमा प्रदेश नं. ५ ले ७ अर्ब ७७ करोड ४ लाख सशर्त अनुदान प्राप्त गर्नेछ।

५.३.२ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदानका आधारहरू

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र २०७६/७७ मा प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि आधारहरू सिफारिस गर्दा नेपालको संविधान, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ लाई मुख्य कानुनी आधारका रूपमा लिइएको छ। प्रदेशले आ-आफ्नो प्रदेशभित्रका स्थानीय तहलाई प्रदेशस्तरीय नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधार कार्यान्वयनका लागि सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नसक्ने गरी आधारहरू सिफारिस गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरिएका कार्यक्रममा दोहोरो नपर्ने गरी प्रदेश सरकारहरूले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न सिफारिस गरिएको छ। प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने सम्बन्धमा गरिएको सिफारिस प्रतिवेदनको अनुसूची १.५ र २.७ मा संलग्न गरिएको छ।

प्रदेश नं. ५ बाट सो प्रदेशमा रहेका स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रदेश नं. ५ ले १ अर्ब रुपैयाँ विनियोजन गरेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा गत आर्थिक वर्षको तुलनामा सशर्त अनुदान रकम बृद्धि गरी १ अर्ब ३८ करोड ९८ लाख रुपैयाँ मात्र विनियोजन गरेको छ।

५.४ आन्तरिक ऋणको सीमासम्बन्धी सिफारिस

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले उठाउनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण गर्दा देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति, नेपाल सरकारको तिर्न बाँकी ऋण र प्रदेश तथा स्थानीय तहको ऋण उठाउने र ऋण तिर्नसक्ने क्षमतालाई आधार लिएको छ। यस आधारमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश र स्थानीय तहको आन्तरिक ऋणको सीमा आफ्नो आन्तरिक आय र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने कुल रकमको १० प्रतिशत सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमासम्बन्धी सिफारिस प्रतिवेदनको अनुसूची १.३ र २.६ मा संलग्न गरिएको छ।

(क) प्रदेश सरकार तर्फ:

आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँड र प्रदेश तहको आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सातवटै प्रदेशलाई सिफारिस गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि समेत आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा गरेको सीमा नै कायम गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सिफारिस गरेको छ। प्रदेश नं. ५ ले दुवै आर्थिक वर्षका लागि आन्तरिक ऋण लिन प्रस्ताव गरेको छैन।

(ख) स्थानीय तह:

आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँड र प्रदेश तहको आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण लिन सबै स्थानीय तहलाई सिफारिस गरेको छ। चालु आर्थिक वर्षमा स्थानीय तहले परिचालन गर्न प्रस्ताव गरेको आन्तरिक ऋणको सम्पूर्ण

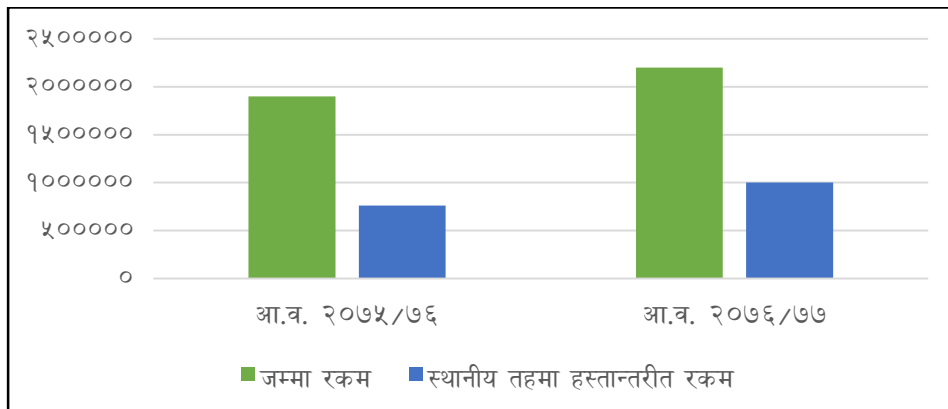
तथ्याङ्क प्राप्त भैनसकेकाले स्थानीय तहबाट परिचालन हुने आन्तरिक ऋणसम्बन्धी विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छैन।

५.५ सवारी साधन कर बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस

प्रदेश र स्थानीय तहको दोहोरो अधिकारमा रहेको सवारी साधन करको दर निर्धारण तथा सङ्कलन अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ बमोजिम प्रदेशले गर्ने व्यवस्था छ। सोही बमोजिम सङ्कलित रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गरी सोको ६० प्रतिशत हिस्सा प्रदेश सञ्चित कोषमा रहने र ४० प्रतिशत हिस्सा प्रदेश विभाज्य कोषमार्फत आयोगको सिफारिस बमोजिम प्रदेशभित्रका स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यसको बाँडफाँडबाट स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने हिस्सा सम्बन्धित स्थानीय तहको जनसङ्ख्या अनुपातलाई ४५ प्रतिशत, सडक लम्बाई अनुपातलाई ५० प्रतिशत र वन तथा हरियाली अनुपातलाई ५ प्रतिशत भार दिई तयार गरिएको छ। आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सवारी साधन कर बाँडफाँड सम्बन्धमा गरेको सिफारिस अनुसूची १.६ र २.४ मा संलग्न गरिएको छ।

सवारी साधन कर प्रदेश र स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्वको एक प्रमुख स्रोत हो। सवारी साधन करबाट प्रदेश नं. ५ ले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा १ अर्ब ९० करोड रुपैयाँ संकलन गर्ने अनुमान गरेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा २ अर्ब २० करोड रुपैयाँ संकलन गर्ने लक्ष्य राखेको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि अनुमानित सङ्कलित रकमको ४० प्रतिशतले हुन आउने रकम १ अर्ब रुपैयाँ १०९ वटा स्थानीय तहमा आयोगको सिफारिस बमोजिम हस्तान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ।

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सवारी साधन करको न्यूनतम हिस्सा ०.२२ प्रतिशतदेखि अधिकतम ३.७६ प्रतिशतसम्म रहेको छ।

चित्र १५: प्रदेश नं. ५ बाट सङ्कलन तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने सवारी साधन करको अनुमानित रकम (रु. हजारमा)

प्रदेश नं. ५ का १०९ वटा स्थानीय तहमध्ये सवारी साधन करको हिस्सा १ प्रतिशतभन्दा कम पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या ७९ वटा (७२ प्रतिशत), १ प्रतिशतदेखि १.५ प्रतिशतसम्म पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या १८ वटा (१७ प्रतिशत), १.५ प्रतिशतभन्दा बढी पाउने स्थानीय तहको सङ्ख्या १२ वटा (११ प्रतिशत) रहेको छ। यसरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि अनुमान गरेको सवारी साधन करबाट उठेको रकम १ अर्ब रुपैयाँ १०९ वटा स्थानीय तहलाई वितरण गर्दा अनुमानित सबैभन्दा कम २२ लाख ४६ हजार रुपैयाँ र सबैभन्दा बढी ३ करोड ७६ लाख ६५ हजार रुपैयाँ प्राप्त गर्दछन्।

५.६ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँडसम्बन्धी सिफारिस

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा सङ्कलन भएको रोयल्टी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहमा बाँडफाँड गर्नका लागि नेपाल सरकारलाई २०७६ जेठ २९ मा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम रोयल्टी बाँडफाँडको आधार, ढाँचा र हिस्सा सिफारिस गरी सो सिफारिसमा प्रदेश र स्थानीय तहको रायप्रतिक्रिया माग गरिएको थियो। प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त रायप्रतिक्रियालाई समेत सम्बोधन गरी मिति २०७६ साउन २४ मा पुनः सिफारिस गरिएको रोयल्टीको हिस्सा प्रतिवेदन अनुसूची २.८ मा संलग्न छ।

५.६.१ पर्वतारोहण रोयल्टी बाँडफाँडको सूचक निर्धारणका आधारहरू:

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम पर्वतारोहण रोयल्टी सङ्घ, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय तहबीच क्रमशः ५० प्रतिशत, २५ प्रतिशत र २५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँड गरी सम्बन्धित सङ्घीय सञ्चित कोष, प्रदेश सञ्चित कोष र स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने कानुनी प्रावधान छ। पर्वतारोहणबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची ४ बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तह लाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा रोयल्टी बाँडफाँड गरिएको छ। तसर्थ प्रभावित क्षेत्रका प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा निर्धारण गर्न विभिन्न सूचकहरू निर्माण गरिएको र ती सूचकहरूलाई प्रदान गरिएको भारको आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा सिफारिस गरिएको छ। त्यसरी निर्माण गरिएका सूचकहरूको प्रयोग गर्दा हिमाल रहेको स्थानीय तहलाई मुख्य क्षेत्र (Core Area) को रूपमा लिइएको छ। मुख्य क्षेत्र (Core Area) रहेका स्थानीय तहसँगै जोडिएका स्थानीय तहको आसपासको क्षेत्र (Adjoining Area) को रूपमा लिइएको छ।

पर्वतारोहण रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेका छन्:

आधार	भार (प्रतिशत)
१. भौगोलिक अवस्थिति हिमाल रहेको स्थानीय तह – ६० प्रतिशत हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र – ४० प्रतिशत	४०
२. आधार शिविर रहेको स्थानीय तह	१०
३. प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफल हिमाल रहेको स्थानीय तह – ६० प्रतिशत हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र – ४० प्रतिशत	२५
४. प्रभावित क्षेत्रको जनसंख्या हिमाल रहेको स्थानीय तह – ६० प्रतिशत हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र – ४० प्रतिशत	२५

५.६.२ विद्युत रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा लिइएका आधारहरू:

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम विद्युत रोयल्टी सङ्घ, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय तहबीच क्रमशः ५०प्रतिशत, २५प्रतिशत र २५प्रतिशतका दरले बाँडफाँड गरी सम्बन्धित सङ्घीय सञ्चित कोष, प्रदेश सञ्चित कोष र स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ। विद्युतबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची ४ बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा रोयल्टी बाँडफाँड गरिएको छ। तसर्थ प्रभावित क्षेत्रका प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा निर्धारण गर्न विभिन्न सूचकहरू निर्माण गरिएको र ती सूचकहरूलाई प्रदान गरिएको भारको आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा सिफारिस गरिएको छ। यसरी निर्माण गरिएका सूचकहरूको प्रयोग गर्दा जलविद्युत आयोजनाको आयोजना क्षेत्र (अनुमतिपत्रमा दिइएको चार किलाभित्रको क्षेत्र) लाई आधार बिन्दु (Cut-off Point) को रूपमा लिइएको छ। हाललाई जलाधार क्षेत्र स्थानान्तरण (Inter Basin Transfer) आयोजना र वृहत प्रभावित क्षेत्र (Large Impact Area) मा भएका आयोजनाहरू (जस्तै कालीगण्डकी, आँधीखोला जलविद्युत आयोजना) को रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा पनि आयोजना क्षेत्रलाई आधार बिन्दु (Cut-off Point) को रूपमा लिइएको छ। विद्युतको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेका छन्:-

आधार	भार (प्रतिशत)
१. भौगोलिक अवस्थिति मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह) — ५० प्रतिशत प्रभावित क्षेत्र (आयोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह) — ३० प्रतिशत वरिपरिको क्षेत्र (आयोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह) — २० प्रतिशत	५०
२. प्रभावित स्थानीय तहको क्षेत्रफल मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह) — ५० प्रतिशत प्रभावित क्षेत्र (आयोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह) — ३० प्रतिशत वरिपरिको क्षेत्र (आयोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह) — २० प्रतिशत	२५
३. प्रभावित स्थानीय तहको जनसंख्या मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह) — ५० प्रतिशत प्रभावित क्षेत्र (आयोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह) — ३० प्रतिशत वरिपरिको क्षेत्र (आयोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह) — २० प्रतिशत	२५

५.६.३ वन रोयल्टी बाँडफाँडको सूचक निर्धारण गर्दा लिइएका आधारहरू

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम वन रोयल्टी सङ्घ, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय तहबीच क्रमशः ५० प्रतिशत, २५ प्रतिशत र २५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँड गरी सम्बन्धित सङ्घीय सञ्चित कोष, प्रदेश सञ्चित कोष र स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने कानुनी प्रावधान छ। वनबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची ४ बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा रोयल्टी बाँडफाँड गरिएको छ। तसर्थ प्रभावित क्षेत्रका प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा निर्धारण गर्न विभिन्न सूचकहरू निर्माण गरिएको र ती सूचकहरूलाई प्रदान गरिएको भारको आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा सिफारिस गरिएको छ। वन स्रोतको उपयोगमा राजनीतिक आर्थिक विभाजन भन्दा स्रोतप्रतिको निर्भरताले ज्यादा महत्त्व राख्ने भएकाले वन रोयल्टी बाँडफाँड गर्दा जनसङ्ख्या र वन व्यवस्थापनमा सहभागिता लगायतका विषयलाई समेत आधार लिइएको थियो। संरक्षित क्षेत्र स्थानीय तहको भुगोलभित्र समावेश नहुने र सङ्घीय कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विषय भएकाले राष्ट्रिय वन र संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि छुट्टाछुट्टै सूचक र आधारहरू प्रयोग गरिएको छ।

क. राष्ट्रिय वनको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यस प्रकार रहेको छः-

सि.नं.	आधारहरू	भार (प्रतिशत)
१	वनको अवस्थिति (वन रहेको स्थानीय तह)	२०
२	वनको क्षेत्रफल (स्थानीय तहमा रहेको वनको क्षेत्रफल)	४०
३	वन क्षेत्र रहेको स्थानीय तहको जनसङ्ख्या	२०
४	वनमा आश्रित जनसङ्ख्या (Leasehold Population)	१०
५	वनको संरक्षण र दीगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१०

ख. संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यस प्रकार रहेको छः-

सि.नं.	आधारहरू	भार (प्रतिशत)
१	स्थानीय तहमा मध्यवर्ति क्षेत्रको अवस्थिति	१०
२	संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ति क्षेत्रको क्षेत्रफल	४०
३	संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ति क्षेत्रको जनसङ्ख्या (मध्यवर्ती क्षेत्र रहेको वडाको क्षेत्रफल)	३५
४	संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र दीगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१५

५.६.४ खानी तथा खनिज रोयल्टी बाँडफाँड:

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम खानी तथा खनिज रोयल्टी सङ्घ, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय तहबीच क्रमशः ५० प्रतिशत, २५ प्रतिशत र २५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँड गरी सम्बन्धित सङ्घीय सञ्चित कोष, प्रदेश सञ्चित कोष र स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने कानुनी प्रावधान छ। खानी तथा खनिजबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँड गर्दा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची ४ बमोजिम प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा रोयल्टी बाँडफाँड गरिएको छ। तसर्थ प्रभावित क्षेत्रका प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा निर्धारण गर्न विभिन्न सूचकहरू निर्माण गरिएको र ती सूचकहरूलाई प्रदान गरिएको भारको आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रोयल्टीको हिस्सा सिफारिस गरिएको छ।

खानी तथा खनिजको रोयल्टी बाँडफाँडका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छः-

आधार	भार (प्रतिशत)
१ भौगोलिक अवस्थिति खानी उत्खनन क्षेत्र भएको स्थानीय तह (Quarry Area) – ६० प्रतिशत खानी उत्खननका लागि अनुमति दिइएको क्षेत्र (Lease Area Location) – ४० प्रतिशत	५०
२ प्रभावित क्षेत्रफल (Affected Area)	३०
३ प्रभावित जनसंख्या (Affected Population)	२०

परिच्छेद छ

आयोगका सुझावहरू

यस आयोगले आफूले प्राप्त गरेको संवैधानिक तथा कानुनी जिम्मेवारी अनुरूप नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँट, रोयल्टी बाँडफाँड, आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण, शसर्त अनुदानका आधार तथा वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने सिलसिलामा विभिन्न सुझावहरू समेत प्रदान गरेको छ। उल्लेखित सुझावहरूका साथसाथै आयोगको कार्यसम्पादनको सिलसिलामा देखिएका केही सुधार गर्नुपर्ने विषयहरू देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

- (क) वित्तीय संघियता कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा संविधानको अनुसूची बमोजिमको अधिकारको कार्यान्वयन गर्न प्रदेशले आफ्नो कार्यक्षेत्रसंग सम्बन्धित कानून निर्माण गरी लागू गर्नुपर्ने।
- (ख) प्रदेशभित्र रहेका स्थानीय तहले सम्बन्धित सभामा बजेट पेश गरेर स्वीकृत गरी खर्च गर्नुपर्ने प्रावधानलाई पूर्णतः कार्यान्वयन गर्न गराउन प्रदेशले सहजीकरण र नियमन गर्नु आवश्यक देखिएको।
- (ग) प्रदेश तथा सोभित्र रहेका स्थानीय तहमा कार्यरत जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूमा कानून तथा सोको कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित ज्ञानको अभिवृद्धि गर्नु गराउनु आवश्यक देखिएको।
- (घ) प्रदेश तथा स्थानीय तहका दोहोरो राजस्व अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर र विज्ञापन करको सहज कार्यान्वयनका लागि प्रदेश तथा स्थानीय सरकार समन्वयात्मक रूपले अघि बढ्नुपर्ने।
- (ङ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको पहिचान गरी सोको प्रभावकारी र अधिकतम परिचालन तथा उपयोगलाई जोड दिनु पर्ने।
- (च) प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँड तथा विभिन्न अनुदानहरू खर्च गर्ने क्षेत्रहरू यकिन गरी सोही बमोजिम खर्च गर्नुपर्ने।
- (छ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले संवैधानिक जिम्मेवारी निर्वाह गर्न आफूले परिचालन गर्ने राजस्व र प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरण पर्याप्त र पूर्वानुमानयोग्य बनाउनुपर्ने देखिएको।
- (ज) दुई वा दुईभन्दा बढी प्रदेशमा अवस्थित प्राकृतिक स्रोतको प्रभावकारी र अधिकतम परिचालनका लागि समन्वयात्मक ढंगले अघि बढ्नुपर्ने देखिएको।
- (झ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता तथा राजस्वको क्षमताको आँकलन गरी वित्तीय अन्तर (Fiscal Gap) पहिचान गर्न प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरू पनि क्रियाशिल भई तीनै तहहरूको बीचमा सहकार्य हुनुपर्ने।
- (ञ) तीन तहका सरकारहरूको बीचमा पर्याप्त सञ्चार, समन्वय र सहकार्य कायम गर्नका लागि संविधान तथा कानूनमा व्यवस्था भएका संरचनाहरूलाई सक्रिय रूपमा परिचालन गर्नुपर्ने।
- (ट) प्रदेश तथा स्थानीय तहको कार्य प्रकृती र संगठन संरचनामा तादात्म्यता कायम गरी उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गर्नुपर्ने।
- (ठ) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्य गर्ने जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको कार्य प्रकृती र कार्य क्षमतामा मेल खाने गरी क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने।

- (ड) वित्तीय संघीयता सुदृढीकरण गर्न सबै तहका सरकारी निकायहरूको सहभागिता एवम् सकृयतामा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गरी वित्तीय व्यवस्थापनको क्षेत्रमा संस्थागत एवम् प्राविधिक पक्षमा सुधार गर्न आवश्यक देखिएको।
- (ढ) प्रदेश र स्थानीय तहले सम्पादन गर्ने विकास निर्माणका कार्यहरूमा दोहोरो पर्न नदिन संविधानले बाँडफाँड गरेको कार्यक्षेत्रभित्र रही समन्वयात्मक रूपमा कार्य गर्नुपर्ने देखिएको।
- (ण) अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई वस्तुगत र यथार्थपरक बनाउनका लागि स्थानीय तहसम्मको खण्डीकृत, स्तरीकृत र अद्यावधिक तथ्याङ्क निरन्तर र सहज रूपमा उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने र सोका लागि प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले चुस्तदुरुस्त अभिलेख राख्ने पद्धतिको विकास गर्न अपरिहार्य देखिन्छ।

अनुसूची-१

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा गरिएका सिफारिसहरू

अनुसूची-१.१ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि सङ्घीय विभाज्य कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०२/११

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई वित्तीय संघीयताको महत्त्वपूर्ण आयामको रूपमा स्वीकार गर्दै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच स्रोतको न्यायोचित बाँडफाँट गर्न विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएको छ। वित्तीय संघीयताको विविध आयामहरूमध्ये संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका खर्च तथा राजस्व जिम्मेवारीलाई संविधानको अनुसूचीमा प्रष्ट पारिएको छ। रक्षा, परराष्ट्र, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, राष्ट्रिय मानक, केन्द्रीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषयहरू संघको क्षेत्राधिकारमा रहने, प्रदेश प्रशासन, प्रदेशस्तरका पूर्वाधार, कृषि, भूमि व्यवस्थापन लगायतका जिम्मेवारी प्रदेशको क्षेत्राधिकारमा रहने र स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, आधारभूत शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुपालन, स्थानीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषय स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा रहने व्यवस्था संविधानमा गरिएको छ। कतिपय विषयहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा सूचीमा समेत रहेका छन्। त्यस्तै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा नेपालको संविधानमा उल्लिखित राज्यका नीति तथा निर्देशक सिद्धान्तहरूबाट पनि निर्देशित हुने गर्दछन्। प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूची अध्ययन गर्दा प्रदेशहरू विकास निर्माणका कार्यमा मुख्य भूमिकामा रहने र स्थानीय तह सेवा प्रवाहको प्रमुख संयन्त्र रहने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व जिम्मेवारीको बाँडफाँट समेत संविधानमा नै गरिएको छ। केही राजस्व जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा संविधानतः निक्षेपण गरिएको भए तापनि अधिकांश राजस्व जिम्मेवारी केन्द्र सरकारको क्षेत्राधिकारमा रहने व्यवस्था रहेको छ। भन्सार महसूल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर लगायतका करहरू संघीय सरकारको क्षेत्राधिकारमा पर्दछन् भने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, कृषि आयमा कर तथा स्थानीय कर जस्ता विषय प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका छन्।

प्रदेश र स्थानीय तहले राजस्व परिचालनका तुलनामा अधिक लागत लाग्ने सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने भएकाले नै नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँट तथा वित्तीय हस्तान्तरण गर्नुपर्ने भएको हो। शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण लगायतका बृहत्तर सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहका साथसाथै संघीय सरकारले समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ। प्रदेश र स्थानीय तहबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तर कायम गर्नु पनि केन्द्र सरकारको जिम्मेवारी हो। त्यस्तै, बृहत् राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्नका लागि नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई परिचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। यसर्थ, नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय सरकारका विकास निर्माण र सेवा प्रवाहका जिम्मेवारीलाई सम्बोधन गर्न र प्रदेश तथा स्थानीयस्तरबाट केन्द्रीय नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्नका लागि राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण हुने व्यवस्था रहेको छ।

२. संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

(क) संवैधानिक व्यवस्था:

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनका सम्बन्धमा नेपालको संविधानमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन्:-

- धारा ६० को उपधारा (३): प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने,
- धारा २५१ उपधारा (१): संविधान र कानून बमोजिम संघीय सञ्चित कोषबाट संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँट गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने र समानीकरण अनुदानको सिफारिस गर्ने काम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने।

(ख) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन तथा यसको, काम कर्तव्य तथा अधिकारका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी संविधानको धारा २५० तथा २५१ को मर्मलाई स्पष्ट रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि तर्जुमा गरिएको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा राजस्व बाँडफाँटका लागि देहायका आधारहरू तोकिएका छन्।

- जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण,
- क्षेत्रफल,
- मानव विकास सूचकाङ्क,
- खर्चको आवश्यकता,
- राजस्व सङ्कलनमा गरेको प्रयास,
- पूर्वाधार विकास,
- विशेष अवस्था।

(ग) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

संघ, प्रदेश एवम् स्थानीय तहको राजस्वको अधिकार, राजस्व बाँडफाँट, अनुदान, ऋण, बजेट व्यवस्थापन, सार्वजनिक खर्च तथा वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी विषय व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ जारी भई लागू भएको छ। यस ऐनले मूलतः वित्तीय संघीयताको महत्त्वपूर्ण अवयवको रूपमा रहेको राजस्व र खर्चको जिम्मेवारी, अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिन पाउने आन्तरिक ऋण लगायतका विषयलाई समेटेको छ।

यस ऐनमा जनताले तिरेको करमाथि जनताको स्वामित्व स्थापित गर्ने अवधारणालाई आत्मसात गर्दै मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक अन्तःशुल्कबाट उठेको राजस्वलाई तीनै तहका सरकारका बीचमा क्रमशः केन्द्रलाई ७० प्रतिशत, प्रदेशलाई १५ प्रतिशत र स्थानीय तहलाई १५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँटको ढाँचा र आधार तयार गर्नका आयोगले अवलम्बन गरेको विधि:

- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित आधारहरू सम्बोधन गरिएको,
- खण्डीकृत तथ्याङ्क (Disaggregated Data) प्राप्त हुन नसकेको अवस्थामा नजिकको तथ्याङ्क प्रयोग गरी सूचकाङ्क निकर्षण गरिएको,

- स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्कको बिस्तृत अध्ययन गरिएको,
- तथ्याङ्कको वैधता (Validity) परीक्षण गर्न भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहका प्रकार र बसोबासको सघनता जस्ता पक्ष समेत समेट्ने गरी नमुना तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको,
- सेवा प्रवाहको लागत अनुमान, आर्थिक-सामाजिक विभेदको अवस्था र स्थानीय तहको क्षमता आँकलन सम्बन्धमा बिस्तृत अध्ययन गरिएको,
- प्रदेश मन्त्रीमण्डल, प्रमुख सचिव र प्रदेश मन्त्रालयका सचिवहरूसँग अन्तरक्रिया गरिएको,
- विभिन्न तहका सरकारहरूको न्यूनतम खर्च एवम् पूर्वाधार विकासको आवश्यकता समेतका आधारमा खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको,
- राजस्वको अधिकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरण र स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालयबाट प्राप्त विवरण समेतको आधारमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको,
- स्थानीय तहहरूको क्षेत्रफल लगायतका केही सूचकाङ्कमा आएको परिवर्तनका कारणबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराइएको राजस्वको सीमामा असर नपर्ने गरी सिफारिस गरिएको।
- देहायका सूचकाङ्कहरू तयार गरिएको:-
  - **मानव विकास सूचकाङ्क:** राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तरसम्म मात्र मानव विकास सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्मको मानव विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
  - **पूर्वाधार सूचकाङ्क:** पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा कनेक्टिभिटीसँग सम्बन्धित सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यस अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा यी तीन क्षेत्रलाई फरक फरक भार दिइएको छ। प्रदेश तहको पूर्वाधारमा सडक सञ्जालले ठूलो प्रभाव पार्ने भएकाले सडक घनत्वलाई ८० प्रतिशत भार दिइएको छ। त्यसैगरी, विद्युतको उपलब्धतालाई १० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ। स्थानीय तहको भूगोल प्रदेशको भन्दा सानो भएकाले तीनवटै क्षेत्रले स्थानीय तहको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको लागतमा ठूलो प्रभाव पार्ने हुँदा सडक घनत्वलाई ५० प्रतिशत, विद्युतको उपलब्धतालाई ३० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई २० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
  - **सामाजिक-आर्थिक विभेद सूचकाङ्क:** प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्ने सम्पूर्ण तथ्याङ्क उपलब्ध नभएकाले यो पटकका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक विभेदको अवस्थालाई ५० प्रतिशत, सामाजिक विभेदको अवस्थालाई ४५ प्रतिशत र जलवायु परिवर्तन जोखिमको अवस्थालाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। आर्थिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको गरिबी, आश्रित जनसङ्ख्या र पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको जातिगत विवरण, अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्याको अनुपात, प्रौढ तथा महिला साक्षरता, सुरक्षित खानेपानीमा भएको पहुँचलाई सामाजिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा रूपमा लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग समेत नेपाल सरकारका

विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।

- **न्यून विकास सूचकाङ्क:** राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भएअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था मापन गर्नका लागि प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको विकास सूचकाङ्कले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकाले सबै प्रदेश र स्थानीय तहको न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यस्तो सूचकाङ्क तयार गर्दा पूर्वाधार विकासलाई ७० प्रतिशत, सेवा प्रवाहको लागतलाई २० प्रतिशत र आर्थिक सामाजिक विभेदलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलगायत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।
- सूचकाङ्कहरू तयार गर्दा प्रदेश तहको संख्या कम भएकाले अङ्कगणितीय मध्यक (Arithmetic Mean) र स्थानीय तहको संख्या धेरै भएकाले ज्यामितीय मध्यक (Geometric Mean) को प्रयोग गरी तथ्याङ्कलाई बढी यथार्थपरक बनाइएको, र
- आयोगबाट तयार पारिएका सूचकाङ्कहरूबाट आवश्यकता अनुसार एकीकृत सूचकाङ्क (Composite Index) तयार गरिएको।

४. आ.व. २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गर्दा लिइएका आधारहरू

माथि चर्चा गरिएका संवैधानिक एवम् कानूनी व्यवस्था अनुसार नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई हुने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गरिएको छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २१ को उपदफा ४ अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम र आफ्नो आन्तरिक राजस्वबाट प्रशासनिक खर्च पुऱ्याउनुपर्ने र सोही ऐनको दफा २३ को उपदफा ४ अनुसार प्रशासनिक खर्च व्यहोर्न घाटा बजेट पेश गर्न नसकिने भएकाले राजस्व बाँडफाँटको न्यूनतम अङ्क समेत सिफारिस गरिएको छ।

अतः संविधान र कानूनमा भएका यी व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गर्दा अवलम्बन गरिएका आधारहरूलाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

(क) जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण (७० प्रतिशत):

जनसङ्ख्या एवम् आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात जस्ता जनसाङ्ख्यिक विशेषताले प्रदेश र स्थानीय तहको व्यवस्थापिका र सरकारको आकारमा प्रभाव पर्दछ, जसले गर्दा प्रदेश र स्थानीय तहको प्रशासनिक खर्च समेत प्रभावित हुन्छ। जनसङ्ख्याको आकार ठूलो भएपछि सेवा प्रवाहको दायरा पनि ठूलो हुन गई सञ्चालन खर्चमा बढोत्तरी हुन्छ, जसले सेवा प्रवाहको लागतलाई समेत प्रभाव पार्दछ। अतः जनसङ्ख्यासम्बन्धी सूचकलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा जनसङ्ख्यालाई दिइएको भारमध्ये प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको कुल जनसङ्ख्यालाई ८० प्रतिशत र आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपातलाई २० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ख) क्षेत्रफल (१५ प्रतिशत):

प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता तिनीहरूले ओगटेको क्षेत्रफलबाट प्रभावित हुन्छ। भूगोलका कारणले सेवा प्रवाहको लागत मात्र बढ्ने होइन, सञ्चालन खर्चमा समेत उल्लेख्य वृद्धि हुन्छ। यसकारण सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहको क्षेत्रफललाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ग) मानव विकास सूचकाङ्क (५ प्रतिशत):

राजस्व बाँडफाँटको रकमबाट मूलतः प्रशासनिक खर्च व्यहोरिने भए तापनि प्रदेश र स्थानीय तहले मानव विकाससँग सम्बन्धित संवैधानिक दायित्व पूरा गर्नुपर्ने भएकाले प्रदेश तथा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(घ) न्यून विकास सूचकाङ्क (१० प्रतिशत):

प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र विकासको अवस्थालाई सम्बोधन गर्नका लागि न्यून विकास सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ङ) राजस्व बाँडफाँटको न्यूनतम अङ्क:

माथिका सूचकाङ्कहरू प्रयोग गरी तयार गरिएको ढाँचा अनुसार उपलब्ध हुने रकम र आन्तरिक राजस्वले मात्र केही स्थानीय तहको प्रशासनिक खर्च धान्न नसक्ने अवस्था हुने भएमा प्रत्येक स्थानीय तहले राजस्व बाँडफाँटबाट न्यूनतम रु. ३ करोड प्राप्त गर्नसक्ने गरी ढाँचा तयार गरिएको छ। मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनको अन्तःशुल्कबाट प्राप्त हुने कुल राजस्वको समान प्रतिशत प्रदेश र स्थानीय तहमा वितरण हुने भएको र प्रदेश तहको संख्या कम भएकाले प्रदेश तहलाई राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम प्रशासनिक खर्च व्यहोर्न पर्याप्त हुने अनुमान गरी प्रदेश तहका हकमा न्यूनतम अङ्क सिफारिस गरिएको छैन।

५. राजस्व बाँडफाँटका आधार र ढाँचा सिफारिसका क्रममा देखिएका केही सीमाहरू

- आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भइनसकेको अवस्थामा कर्मचारीकै तहबाट राजस्व बाँडफाँटको आधार एवम् ढाँचा तयार गरिएको,
- कानूनी व्यवस्था अनुरूप सबै विषयवस्तुलाई समेटिएको, तर कतिपय आधारभूत तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेकाले स्रोतको अनुमानको आधार तयार गर्दा निकटतम अनुमान (Proxy) प्रयोग गर्नुपरेको (जस्तै: खर्चको आवश्यकता आँकलनका लागि न्यून विकास सूचकाङ्क समेत प्रयोग गरिएको),
- आयोगको कार्यालय स्थापनाको छोटो समयमै राजस्व बाँडफाँटको आधार एवम् ढाँचा तयार गर्नुपरेको।

(द्रष्टव्य: आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.१ मा र नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.२ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-१.२ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण र सशर्त अनुदानको आधार सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०२/११

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई वित्तीय संघीयताको एक महत्त्वपूर्ण आयामको रूपमा स्वीकार गर्दै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच स्रोतको न्यायोचित बाँडफाँट गर्न विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएको छ। वित्तीय संघीयताको विविध आयामहरूमध्ये संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका खर्च तथा राजस्व जिम्मेवारीलाई संविधानको अनुसूचीमा प्रष्ट पारिएको छ। रक्षा, परराष्ट्र, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, राष्ट्रिय मानक, केन्द्रीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषयहरू संघको क्षेत्राधिकारमा रहने, प्रदेश प्रशासन, प्रदेशस्तरका पूर्वाधार, कृषि, भूमि व्यवस्थापन लगायतका जिम्मेवारी प्रदेशको क्षेत्राधिकारमा रहने र स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, आधारभूत शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुपालन, स्थानीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषय स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा रहने व्यवस्था संविधानमा गरिएको छ। कतिपय विषयहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा सूचीमा समेत रहेका छन्। त्यस्तै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा नेपालको संविधानमा उल्लिखित राज्यका नीति तथा निर्देशक सिद्धान्तहरूबाट पनि निर्देशित हुने गर्दछन्। प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूची अध्ययन गर्दा प्रदेशहरू विकास निर्माणका कार्यमा मुख्य भूमिकामा रहने र स्थानीय तह सेवा प्रवाहको प्रमुख संयन्त्र रहने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व जिम्मेवारीको बाँडफाँट समेत संविधानमा नै गरिएको छ। केही राजस्व जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा संविधानतः निक्षेपण गरिएको भए तापनि अधिकांश राजस्व जिम्मेवारी केन्द्र सरकारको क्षेत्राधिकारमा रहने व्यवस्था रहेको छ। भन्सार महसूल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर लगायतका करहरू संघीय सरकारको क्षेत्राधिकारमा पर्दछन् भने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, कृषि आयमा कर तथा स्थानीय कर जस्ता विषय प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका छन्।

शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण लगायतका बृहत्तर सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहका साथसाथै संघीय सरकारले समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ। संविधानतः निक्षेपण गरिएका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्नका लागि र सार्वजनिक सेवामा सबै जनताको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि स्रोतको न्यायोचित पुनर्वितरण सुनिश्चित गर्न संविधानमा नै अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हो। प्रदेश सरकारहरू समेत आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका स्थानीय तहमा सेवा प्रवाहमा समता र गुणस्तर कायम गर्न जिम्मेवार हुने भएकाले प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहको राजस्व क्षमता र खर्चको आवश्यकताबीचको अन्तर सम्बोधन गर्न जिम्मेवार हुनुपर्ने भएको हुदाँ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा राजस्व बाँडफाँट तथा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण हुनुपर्ने देखिन्छ। त्यस्तै, प्रदेश सरकारहरूले आ-आफ्ना प्रादेशिक नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधारको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई समेत परिचालन गर्नुपर्ने भएकाले प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न आवश्यक रहेको छ।

२. वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

(क) संवैधानिक व्यवस्था

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनका सम्बन्धमा नेपालको संविधानमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन्:-

- धारा ६० को उपधारा (३): प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने,
- धारा ६० को उपधारा (४): नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने,
- धारा २५१ उपधारा (१): संविधान र कानून बमोजिम संघीय सञ्चित कोषबाट संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँट गर्ने बिस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने र समानीकरण अनुदानको सिफारिस गर्ने काम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने।

(ख) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन तथा यसको काम कर्तव्य तथा अधिकारका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी संविधानको धारा २५० तथा २५१ को मर्मलाई स्पष्ट रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि तर्जुमा गरिएको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ (१) मा वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि देहायका आधारहरू तोकिएका छन्:

- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुन्याउनु पर्ने सेवा,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

त्यस्तै, यस ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) मा आयोगले प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

(ग) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

संघ, प्रदेश एवम् स्थानीय तहको राजस्वको अधिकार, राजस्व बाँडफाँट, अनुदान, ऋण, बजेट व्यवस्थापन, सार्वजनिक खर्च तथा वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी विषय व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ जारी भई लागू भएको छ। यस ऐनले मूलतः वित्तीय संघीयताको महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा रहेको राजस्व र खर्चको जिम्मेवारी, अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिन पाउने आन्तरिक ऋण लगायतका विषयलाई समेटेको छ। यस ऐनमा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँट र वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि आयोगले अवलम्बन गरेको विधि

सरकारहरू बीच हुने स्रोतको बाँडफाँट एवम् वित्तीय हस्तान्तरणलाई बढि पारदर्शी, न्यायसम्मत र सन्तुलित तुल्याउनका लागि नै एक स्वतन्त्र संवैधानिक निकायको व्यवस्था गरिएको हो। संविधानको यसै मर्मलाई आत्मसात् गर्दै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले राजस्व बाँडफाँट र वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि देहाय बमोजिमको विधि अवलम्बन गरेको छ:

- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित आधारहरू सम्बोधन गरिएको,
- खण्डीकृत तथ्याङ्क (Disaggregated Data) प्राप्त हुन नसकेको अवस्थामा नजिकको तथ्याङ्क प्रयोग गरी सूचकाङ्क निकर्ण गरिएको,
- स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विस्तृत अध्ययन गरिएको,
- तथ्याङ्कको वैधता (Validity) परीक्षण गर्न भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहका प्रकार र बसोबासको सघनता जस्ता पक्ष समेत समेट्ने गरी नमुना तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको,
- सेवा प्रवाहको लागत अनुमान, आर्थिक-सामाजिक विभेदको अवस्था र स्थानीय तहको क्षमता आँकलन सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन गरिएको,
- प्रदेश मन्त्रीमण्डल, प्रमुख सचिव र प्रदेश मन्त्रालयका सचिवहरूसँग अन्तरक्रिया गरिएको,
- विभिन्न तहका सरकारहरूको न्यूनतम खर्च एवम् पूर्वाधार विकासको आवश्यकता समेतका आधारमा खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको,
- राजस्वको अधिकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरण र स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालयबाट प्राप्त विवरण समेतको आधारमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको,
- स्थानीय तहहरूको क्षेत्रफल लगायतका केही सूचकाङ्कमा आएको परिवर्तनका कारणबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराईएको वित्तीय समानीकरण अनुदानको सीमामा असर नपर्ने गरी सिफारिस गरिएको।
- देहायका सूचकाङ्क तयार गरिएको:-

➤ **मानव गरिबी सूचकाङ्क:** राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तरसम्म मात्र मानव गरिबी सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्मको मानव गरिबी सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

➤ **पूर्वाधार सूचकाङ्क:** पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा कनेक्टिभिटीसँग सम्बन्धित सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यस अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा यी तीन क्षेत्रलाई फरक फरक भार दिइएको छ। प्रदेश तहको पूर्वाधारमा सडक सञ्जालले ठूलो प्रभाव पार्ने भएकाले सडक घनत्वलाई ८० प्रतिशत भार दिइएको छ। त्यसैगरी, विद्युतको उपलब्धतालाई १० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

स्थानीय तहको भूगोल प्रदेशको भन्दा सानो भएकाले तीनवटै क्षेत्रले स्थानीय तहको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको लागतमा ठूलो प्रभाव पार्ने हुँदा सडक घनत्वलाई ५० प्रतिशत, विद्युतको उपलब्धतालाई ३० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई २० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

➤ **सामाजिक-आर्थिक विभेद सूचकाङ्क:** प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्ने सम्पूर्ण तथ्याङ्क उपलब्ध नभएकाले यो पटकका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक विभेदको अवस्थालाई ५० प्रतिशत, सामाजिक विभेदको अवस्थालाई ४५ प्रतिशत र

जलवायु परिवर्तन जोखिमको अवस्थालाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। आर्थिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको गरिबी, आश्रित जनसङ्ख्या र पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको जातिगत विवरण, अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्याको अनुपात, प्रौढ तथा महिला साक्षरता, सुरक्षित खानेपानीमा भएको पहुँचलाई सामाजिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा रूपमा लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग समेत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।

- सूचकाङ्कहरू तयार गर्दा प्रदेश तहको संख्या कम भएकाले अङ्कगणितीय मध्यक (Arithmetic Mean) र स्थानीय तहको संख्या धेरै भएकाले ज्यामितीय मध्यक (Geometric Mean) को प्रयोग गरी तथ्याङ्कलाई बढी यथार्थपरक बनाइएको, र
- आयोगबाट तयार पारिएका सूचकाङ्कहरूबाट आवश्यकता अनुसार एकीकृत सूचकाङ्क (Composite Index) तयार गरिएको।

४. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा लिइएका आधारहरू

संवैधानिक एवम् कानूनी व्यवस्था अनुसार हुने गरी नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा ३ अनुसार हुने गरी प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र तोकिएका आधारहरू बमोजिम प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ।

संविधान र कानूनमा भएका यी व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्न आयोगबाट देहाय बमोजिमका आधारहरूको प्रयोग गरिएको छः

(क१) स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता बीचको अन्तर (७० प्रतिशत)

स्थानीय तहले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएका जिम्मेवारी पूरा गर्न लाग्ने लागत अनुमान गरी स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ। नेपालको संविधानको अनुसूची ८, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय तहले उठाउन सक्ने राजस्व र आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व समेतका आधारमा स्थानीय तहको राजस्व क्षमता आँकलन गरिएको छ। यस अनुसार स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता बीचको अन्तरलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(क२) प्रदेश तहको खर्चको लागत (६० प्रतिशत)

प्रदेश तहको तथ्याङ्कीय आधार नबनिसकेको र राजस्वको क्षमता समेत आँकलन गर्न कठिन भएकाले विकास निर्माण एवम् सेवा प्रवाह लागतको सूचकाङ्कलाई ६० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ख१) स्थानीय तहको मानव गरिबी सूचकाङ्क (१० प्रतिशत) : स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नका लागि मानव गरिबी सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ख२) प्रदेश तहको बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्क (१५ प्रतिशत) : राष्ट्रिय योजना आयोगले विक्रम सम्वत् २०७४ मा तयार गरेको प्रदेश तहको बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्कले प्रदेश तहको मानव गरिबीलाई यथार्थपरक ढङ्गले प्रतिबिम्बित गर्ने हुँदा उक्त सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत भार दिई प्रयोग गरिएको छ।

(ग) सामाजिक तथा आर्थिक विभेद सूचकाङ्क (स्थानीय तहमा ५ प्रतिशत र प्रदेश तहमा १५ प्रतिशत)

स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेदलाई सम्बोधन गर्नका लागि यस सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। स्थानीय तहको भूगोल सानो भएको र खर्चको अन्य सूचकाङ्कले पनि यो विषयलाई समेट्ने भएकाले यो विभेदलाई कम भार दिइएको छ। स्थानीय तहको तुलनामा प्रदेश तहमा विभेदको विषमता अधिक हुने भएकाले यो सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(घ) पूर्वाधार सूचकाङ्क (स्थानीय तहमा १५ प्रतिशत र प्रदेश तहमा १० प्रतिशत)

विकासको पूर्वशर्तका रूपमा रहने सडक, विद्युत तथा सूचना प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत र प्रदेश तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ङ) न्यूनतम अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा ३ बमोजिम प्रत्येक स्थानीय तहका लागि न्यूनतम अङ्क सिफारिस गरिएको छ। मूलतः नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र नेपाल सरकारको कार्य विस्तृतीकरणलाई आधार लिई प्रत्येक स्थानीय तहका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम अङ्क आँकलन गरी सिफारिस गरिएको छ। माथि प्रस्तुत गरिएका आधारहरू बमोजिम प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र यो न्यूनतम अङ्कको योगफल कम्तीमा रू. ६ करोड हुने गरी अनुदान उपलब्ध गराउन सिफारिस गरिएको छ।

प्रदेश तहको न्यूनतम अङ्क आँकलन गर्न सबै तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकाले चालु आर्थिक वर्षमा उपलब्ध गराइएको रू. १ अर्ब २ करोड बराबर हुने गरी प्रत्येक प्रदेशलाई न्यूनतम अनुदान र माथिका आधारहरूबमोजिम प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान जोडी कुल अनुदान उपलब्ध गराउन सिफारिस गरिएको छ।

५. वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट प्राप्त रकम विनियोजनका लागि प्रदेश र स्थानीय सरकारका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू:

प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपालको संविधानमा उल्लेख भएको अधिकारको सूची बमोजिमका कार्यहरू गर्नका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानको उपयोग गर्नुपर्नेछ। यसरी अनुदानको उपयोग गर्दा कुनै एक क्षेत्रमा मात्र बढी खर्च गर्ने र अन्य क्षेत्रमा स्रोत अपुग हुने गर्नुहुँदैन। अतः यसका लागि देहायबमोजिम गर्नुपर्ने सिफारिस गरिएको छ:-

प्रदेशतर्फ:

- साविकमा संघीय सरकारबाट सञ्चालन हुँदै आएका तर हाल प्रदेश सरकारले निरन्तरता दिनुपर्ने गरी हस्तान्तरण भई आएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- नेपालको संविधानको अनुसूचीहरूमा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहने कार्य एवम् विभिन्न तहका सरकारबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्य जिम्मेवारी सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लेखित कार्यमध्ये प्रदेश सरकारबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहाय बमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने:
  - प्रदेशस्तरको उच्च शिक्षासम्बन्धी नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमनसम्बन्धी कार्य,
  - प्रादेशिक स्वास्थ्यसम्बन्धी नीति, कानून, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन र नियमनसम्बन्धी कार्य,
  - विद्युत, सिंचाइ, खानेपानी, सरसफाइ तथा परिवहनसम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमनसम्बन्धी कार्य,
  - कृषि तथा पशु विकाससम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमनसम्बन्धी कार्य,

- प्रादेशिक भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
- प्रदेश सरकारले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,
- शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवा प्रवाहका लागि सञ्चालन हुने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- सम्बन्धित प्रदेशको सन्तुलित विकासमा टेवा पुऱ्याउने पूर्वाधार विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समूहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू,
- साथै समानीकरण अनुदान बापत प्रदेश सरकारलाई प्राप्त भएको रकम अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्चका लागि विनियोजन नगरी विकास निर्माणमा खर्च गर्ने गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्नेछ।

स्थानीय तहदर्फ:

- साविकमा संघीय सरकारबाट सञ्चालन हुँदै आएका तर हाल स्थानीय सरकारले निरन्तरता दिनुपर्ने गरी हस्तान्तरण भई आएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- नेपालको संविधानको अनुसूचीहरूमा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहने कार्य एवम् विभिन्न तहका सरकारबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्य जिम्मेवारी सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लेखित कार्यहरूमध्ये स्थानीय तहबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहाय बमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने:
  - आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी कार्य,
  - आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइसम्बन्धी कार्य,
  - कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य र सहकारीसम्बन्धी कार्य,
  - कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय खानेपानी सम्बन्धि नीति, योजना, कार्यन्वयन र नियमन एवम् खानेपानी सेवा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन र मर्मत- संभारसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय तटबन्ध नदी नियन्त्रण तथा नदी व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - सामुदायिक भू-संरक्षण, स्थानीय पहिरो नियन्त्रण र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - खेलकुद विकास र प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय यातायात व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,
- सम्बन्धित स्थानीय तहको सन्तुलित विकासमा टेवा पुऱ्याउने पूर्वाधार विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समूहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू।
- साथै समानीकरण अनुदान बापत स्थानीय तहलाई प्राप्त भएको रकम अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्चका लागि विनियोजन नगरी विकास निर्माणमा खर्च गर्ने गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्नेछ।

६. वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका क्रममा देखिएका केही सीमाहरू

- आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भइनसकेको अवस्थामा कर्मचारीकै तहबाट वित्तीय समानीकरण अनुदानको आधार एवम् ढाँचा तयार गरिएको,

- कानूनी व्यवस्था अनुरूप सबै विषयवस्तुलाई समेटिएको, तर कतिपय आधारभूत तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेकाले स्रोतको अनुमानको आधार तयार गर्दा निकटतम अनुमान (Proxy) प्रयोग गर्नुपरेको (जस्तै: खर्चको आवश्यकता आँकलनका लागि न्यून विकास सूचकाङ्क समेत प्रयोग गरिएको),
- साविकमा विभिन्न मन्त्रालयबाट सञ्चालित कार्यक्रम, आयोजना एवम् क्रियाकलाप प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुनुपर्नेमा पटक पटकको छलफल, अन्तरक्रिया एवम् पत्राचारका बावजुद उक्त विषयमा पूर्ण विवरण प्राप्त हुन नसकेको,
- आयोगको कार्यालय स्थापनाको छोटो समयमै राजस्व बाँडफाँट एवम् वित्तीय समानीकरण अनुदानको आधार एवम् ढाँचा तयार गर्नुपरेको।

७. सशर्त अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

(क) संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा ३ मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने व्यवस्था रहेको छ। त्यस्तै, संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) मा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा (३), उपदफा (१) को खण्ड (ख) मा प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार तयार गरी प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी पनि आयोगकै हुने व्यवस्था गरिएको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानूनबमोजिम उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले देहायबमोजिमका आधारहरू लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

- राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था,
- प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीजस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- सन्तुलित विकासको अवस्था,
- आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- जनतालाई पुऱ्याउनुपर्ने सेवा,
- राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
- खर्चको आवश्यकता।

त्यस्तै अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई कुनै योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा शर्त तोक्न सक्ने र त्यस्तो शर्तको पालना गर्नु प्रदेश र स्थानीय सरकारको दायित्व हुने प्रावधान रहेको छ। संवैधानिक र कानूनी प्रावधानहरू बमोजिम सशर्त अनुदान राष्ट्रियस्तरका नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्न र केन्द्रीय सरकारबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नका लागि लक्षित हुने देखिन्छ। त्यसैगरी प्रदेश सरकारले समेत आ-आफ्ना प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय सरकारबाट प्रदेशस्तरका नीति तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न र प्रदेशस्तरका पूर्वाधार विकास तथा मानक स्थापित गर्नका लागि स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने सक्ने देखिन्छ।

८. सशर्त अनुदानका आधार सिफारिसका लागि अवलम्बन गरिएको विधि

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने र प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिस गर्नका लागि आयोगबाट विभिन्न चरणमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्नुका साथै यस सम्बन्धमा रहेका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरिएको छ। खासगरी नेपालको संविधानका विविध व्यवस्थाहरू; राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४; अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४; स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४; नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन लगायतका दस्तावेजमा भएका प्रावधानहरूको अध्ययन गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट साविकमा सञ्चालनमा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको समेत पुनरावलोकन गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को बजेट तयारीको चरणमा, संघबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको हस्तान्तरणको अनुमानित खाका निर्धारण गर्न सकिनेमा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तयारी यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य हुन सक्ने देखी सबै केन्द्रीयस्तरका मन्त्रालयहरूसँग आगामी आर्थिक वर्षका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमका सम्बन्धमा छलफल गरिएको थियो। वित्तीय हस्तान्तरणसम्बन्धी नेपाल सरकारका सचिवहरूसँग गरिएको अन्तरक्रिया तथा सातवटै प्रदेश सरकारहरूसँग गरिएको अन्तरक्रिया कार्यक्रममा अपेक्षा तथा आवश्यकताहरूको पहिचान गरिएको थियो। राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था बमोजिम सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने संविधानको मर्मलाई आत्मसात् गर्दै आगामी आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्ने कार्यक्रमको पहिचान गर्नका लागि गठित टोलीमा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोगका साथै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट प्रतिनिधित्व भएको थियो।

९. सशर्त अनुदान निर्धारणका आधारहरू

संविधानमा उल्लिखित व्यवस्था, ऐनमा तोकिएका आधारहरूलाई दृष्टिगत गर्दै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि देहायका आधारहरू सिफारिस गरिएको छ।

- (क) नेपाल सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबाट सञ्चालन गरिनुपर्ने भएमा त्यस्ता कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत सशर्त अनुदान अन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने,
- (ख) नेपालको संविधानको अनुसूचीमा भएको व्यवस्था बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारमा रहने चालु आर्थिक वर्षमा नेपाल सरकारबाट सञ्चालन भैरहेका, आगामी आर्थिक वर्षमा निरन्तरता दिनुपर्ने कार्यक्रम र आयोजनाहरू तिनको आकार, स्रोतको उपलब्धता र प्रकृति अनुसार तत् तत् तहमा हस्तान्तरण गरी तिनको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने,
- (ग) प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराइने देहायका अनुदानहरू सशर्त अनुदान अन्तर्गत उपलब्ध गराउने
  - कर्मचारी, शिक्षक, लगायतको तलब/भत्ता लगायत अनिवार्य खर्चका लागि उपलब्ध गराइने अनुदान,
  - संघीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका तर प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउनुपर्ने किसिमका राष्ट्रियस्तरका कार्यक्रम सञ्चालनका लागि उपलब्ध गराइने अनुदान,

- विगतमा प्रवाह भैरहेको सेवालार्इ अविच्छिन्न रूपमा निरन्तरता दिनुपर्ने भएमा त्यस्ता कार्यक्रम सञ्चालनका लागि दिइने अनुदान,
  - विगतमा निर्माण कार्य प्रारम्भ भैसकेका र कार्यान्वयनको चरणमा रहेका विकास आयोजनाहरूलाई पूर्णता दिनका लागि हस्तान्तरण हुने अनुदान,
  - बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भई नेपाल सरकारको दायित्व सिर्जना भैसकेका कार्यक्रमहरू प्रकृति, आकार र स्रोतको उपलब्धताका आधारमा क्रमशः हस्तान्तरण हुने गरी सञ्चालनका लागि दिइने अनुदान,
  - वैदेशिक सहायता अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि दिइने अनुदान,
  - नेपाल सरकारले गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयनका लागि सञ्चालन हुने कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि दिइने अनुदान।
- (घ) सशर्त अनुदान अन्तर्गत हस्तान्तरण हुने कार्यक्रम कार्यान्वयनका शर्तहरू स्पष्ट, मापनयोग्य र कार्यान्वयनयोग्य हुनुपर्ने,
- (ङ) नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण भएका सशर्त अनुदान अन्तर्गत सञ्चालन गरिनुपर्ने कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी तत् तत् तहको हुने,
- (च) सशर्त अनुदान अन्तर्गत हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रदेश र स्थानीय तहले नेपाल सरकारसँग प्राविधिक सहयोग/सुझाव माग गरेमा नेपाल सरकारका निकायले त्यस्तो सहयोग/सुझाव उपलब्ध गराउनुपर्ने,
- (छ) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा प्रदेश र स्थानीय सरकारले संघीय विषयगत मन्त्रालयसँग समन्वय गर्नुपर्ने,
- (ज) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू प्रदेश र स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो बजेटमा स्वीकृत गरी सञ्चालन गर्नुपर्ने,
- (झ) सशर्त अनुदान अन्तर्गत सञ्चालन हुने, बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भएका कार्यक्रमहरू हस्तान्तरण गर्दा ती कार्यक्रमहरू सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतको सुनिश्चितता नेपाल सरकारले गर्नुपर्ने,
- (ञ) वैदेशिक सहायताबाट सञ्चालित हस्तान्तरण हुने कार्यक्रमहरूको अनुगमन, एकीकृत लेखाङ्कन तथा एकीकृत प्रतिवेदन तयारी, तथा दातृ निकाय/संस्थासँगको समन्वय लगायतको जिम्मेवारी नेपाल सरकारको हुने,
- (ट) हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम/आयोजनाको वित्तीय र भौतिक प्रगतिको अनुगमन संघीय विषयगत मन्त्रालयबाट समेत गरिनुपर्ने,
- (ठ) स्थानीय र प्रदेश तहबाट भएको भौतिक र वित्तीय प्रगतिका आधारमा नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान बापतको रकम उपलब्ध गराउने,
- (ड) शीर्षकगत रूपमा अनुदान हस्तान्तरण हुने हुँदा उपयुक्त अनुगमन सूचक विकास गरी खर्चको अनुगमन गर्नुपर्ने।
- (द्रष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.१ मा र स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.२ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-१.३ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०२/११

१. पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग नेपालमा वित्तीय संघीयतालाई प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गर्नका लागि गठन गरिएको एक संवैधानिक आयोग हो। आयोगले मूलतः वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको चुस्त व्यवस्थापन तथा समन्यायिक उपयोग सुनिश्चित गर्ने भूमिका निर्वाह गर्दछ। संविधानको धारा ६० र धारा २५१ मा रहेको व्यवस्था अनुरूप आयोगले राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, आन्तरिक ऋण तथा प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट तथा उपयोग सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने गर्दछ।

नेपालको संविधानको धारा २५१ को (१)(च) मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारणका लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल राष्ट्र बैंक समेतसँग अन्तरक्रिया गरी खाका तयार पारेको छ।

२. संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा २५१ (१) (च) मा समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने कार्य राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार हुने व्यवस्था गरिएको छ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिने आन्तरिक ऋण सम्बन्धमा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १४ मा देहाय अनुसारको व्यवस्था गरिएको छ:-

- दफा १४ (१): नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहले आयोगले सिफारिस गरेको सीमा भित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्नेछ। तर प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्नेछ।
- दफा १४(२): नेपाल सरकार तथा प्रदेशले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही ऋणपत्र जारी गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सक्नेछ।
- दफा १४(३): प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिन नेपाल सरकारको सहमति माग गर्दा आन्तरिक ऋण लिन खोजिएको योजना, योजनाबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि, ऋण भुक्तानी योजना, ऋण दिने संस्थाको विवरण सहितको प्रस्ताव मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- दफा १४(४): उपदफा (३) बमोजिम पेश भएको प्रस्ताव कार्यान्वयनयोग्य देखिएमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आन्तरिक ऋण लिन सहमति दिन सक्नेछ।

३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि आन्तरिक ऋण सम्बन्धी सिफारिसका आधारहरू

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले उठाउन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण गर्दा देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति, नेपाल

सरकारको तिर्न बाँकी ऋण र प्रदेश तथा स्थानीय तहको ऋण उठाउने र ऋण तिर्नसक्ने क्षमता समेतलाई आधार लिएको छ।

नेपाल सरकार

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को पहिलो आठ महिनाको देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सामान्यतया सन्तोषजनक छ। तथापि, कुल सरकारी खर्च विनियोजनको ६० प्रतिशतको हाराहारीमा मात्र रहन सकेको छ। पूँजीगत खर्च विनियोजनको तुलनामा ५० प्रतिशत नाघ्न सकेको छैन। वित्तीय व्यवस्था तर्फको खर्च विनियोजनको ४० प्रतिशत पुग्न सकेको छैन। स्रोत परिचालनतर्फ राजस्व संकलन लक्ष्यको करिब नजिक रहेको छ। वैदेशिक सहायताको परिचालन ५० प्रतिशतभन्दा कम नै छ। कुल लक्षित आन्तरिक ऋण रु. १४५ अर्बमध्ये हालसम्म रु. ११९ अर्ब ८० करोड उठाइसकिएको छ।

नेपालको कुल तिर्न बाँकी ऋण रु.८४२ अर्ब ८९ करोड रहेको छ, जुन चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २८ प्रतिशत हुन आउँछ। योमध्ये वैदेशिक ऋण रु.४५४ अर्ब ६३ करोड र आन्तरिक ऋण रु.३८८ अर्ब २६ करोड रहेको छ। कुल तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १२.९ प्रतिशत रहेको छ।

कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋणको अनुपात कम रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारसँग थप ऋण परिचालनका लागि वित्तीय आधार रहेको छ। तर यस्तो वित्तीय आधार रहे तापनि सरकारले विभिन्न कारणले ठूलो मात्रामा आन्तरिक ऋण उठाउन भने हुँदैन: (१) आन्तरिक मुद्रा बजार सबल छैन, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग तरलता कम छ, (२) सरकारले बढी ऋण लिँदा सोको प्रभाव बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ब्याजदरमा पर्न गई समग्र वित्तीय प्रणालीमा समस्या देखिन सक्छ, र (३) सरकारले बढी ऋण उठाउँदा निजी क्षेत्रको लगानीका लागि रकम अभाव हुन गई निजी लगानी संकुचित हुन सम्भावना रहन्छ। तसर्थ, नेपाल सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउनका लागि सीमित वित्तीय आधार उपलब्ध रहेको छ।

देश संघीय संरचनामा गएको र तीनै तहका सरकारको खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्न संघीय सरकारको प्रमुख भूमिका हुने भएकाले नेपाल सरकारले बजेट घाटा पूर्तिका लागि आन्तरिक ऋण उठाउन सक्छ, तर सोको उपयोग प्रभावकारी ढङ्गले हुनुपर्दछ। नेपाल सरकारले हालसम्म वैदेशिक तथा आन्तरिक ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानीमा ढिलाइ नगरेको र भाखा नघाएको सन्दर्भमा नेपाल सरकारलाई ऋण लिन कठिन छैन।

प्रदेश सरकार

प्रदेश सरकार स्थापना भएको केही महिना मात्र भएको छ। प्रदेशस्तरीय आर्थिक तथ्याङ्कहरूको अभाव छ। यस स्थितिमा प्रदेश सरकारले के का आधारमा ऋण उठाउने र के का आधारमा ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानी गर्ने भन्ने निक्यौल गर्न सकिँदैन। प्रदेश सरकारको आफ्नो आन्तरिक स्रोत सबल नभइसकेको अवस्थामा ऋण मात्र लिने तर भुक्तानी गर्न नसकी ऋणको पासोमा पर्नसक्ने अवस्था आउन दिनु पनि हुँदैन।

प्रदेश सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउन ऋणपत्र निष्काशन गर्न सक्ने भए पनि सो को कानूनी आधार र मौद्रिक औजार भने तयार नभइसकेको अवस्था छ। प्रदेशहरूले आन्तरिक ऋण लगानी गर्नका लागि परियोजना प्रस्ताव समेत तयार गरिनसकेको अवस्था छ। तथापि, प्रदेश सरकारको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संघीय सञ्चित कोषबाट उपलब्ध हुने वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँट एवम् आफ्नो आन्तरिक राजस्व मात्र पर्याप्त नहुने भएकाले कुनै न कुनै आधारमा प्रदेश सरकारलाई आन्तरिक ऋण उठाउन दिनुपर्दछ।

स्थानीय तह

स्थानीय तहमा खण्डीकृत तथ्याङ्कको अभाव छ। प्रदेश सरकारको तुलनामा स्थानीय तहलाई कराधिकार बढी भए पनि स्थानीय तहको सबै खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्न र पूर्वाधार विकासका लागि सबै स्रोतबाट प्राप्त रकम अपर्याप्त हुनसक्छ। त्यसैले स्थानीय तहलाई पनि आन्तरिक ऋण उठाउन दिनुपर्दछ। तर, आन्तरिक स्रोत सबल नभइसकेको अवस्थामा स्थानीय तह पनि ऋणको पासोमा पर्ने अवस्था आउन नदिने गरी विशेष सावधानी अपनाउनु पर्दछ।

४. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि आन्तरिक ऋणको सिफारिस

माथिका आधारहरूमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले उठाउन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा देहायअनुसार निर्धारण गरी सिफारिस गरिएको छः-

नेपाल सरकार

- (क) आगामी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को अनुमानित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
- (ख) आन्तरिक ऋणको उपयोग बढीभन्दा बढी पूँजी निर्माणमा परिचालन गर्ने।

प्रदेश सरकार

- (क) आगामी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र प्रदेश तहको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
- (ख) आन्तरिक ऋणको परिचालन पूँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभका क्षेत्रमा गर्ने।
- (ग) साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।

स्थानीय तह

- (क) आगामी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा संघीय सरकार र प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र स्थानीय तहको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
- (ख) आन्तरिक ऋणको परिचालन पूँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभका क्षेत्रमा गर्ने।
- (ग) साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।

अनुसूची-१.४ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सञ्चित कोषबाट स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०२/२५

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई वित्तीय संघीयताको एउटा महत्त्वपूर्ण आयामको रूपमा स्वीकार गर्दै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच स्रोतको न्यायोचित बाँडफाँट गर्न विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएको छ। वित्तीय संघीयताको विविध आयामहरूमध्ये संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका खर्च तथा राजस्व जिम्मेवारीलाई संविधानको अनुसूचीमा प्रष्ट पारिएको छ। रक्षा, परराष्ट्र, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, राष्ट्रिय मानक, केन्द्रीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषयहरू संघको क्षेत्राधिकारमा रहने, प्रदेश प्रशासन, प्रदेशस्तरका पूर्वाधार, कृषि, भूमि व्यवस्थापन लगायतका जिम्मेवारी प्रदेशको क्षेत्राधिकारमा रहने र स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, आधारभूत शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुपालन, स्थानीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषय स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा रहने व्यवस्था संविधानमा गरिएको छ। कतिपय विषयहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा सूचीमा समेत रहेका छन्। त्यस्तै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा नेपालको संविधानमा उल्लिखित राज्यका नीति तथा निर्देशक सिद्धान्तहरूबाट पनि निर्देशित हुने गर्दछन्। प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूची अध्ययन गर्दा प्रदेशहरू विकास निर्माणका कार्यमा मुख्य भूमिकामा रहने र स्थानीय तह सेवा प्रवाहको प्रमुख संयन्त्र रहने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व जिम्मेवारीको बाँडफाँट समेत संविधानमा नै गरिएको छ। केही राजस्व जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा संविधानतः निक्षेपण गरिएको भए तापनि अधिकांश राजस्व जिम्मेवारी केन्द्र सरकारको क्षेत्राधिकारमा रहने व्यवस्था रहेको छ। भन्सार महसूल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर लगायतका करहरू संघीय सरकारको क्षेत्राधिकारमा पर्दछन् भने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, कृषि आयमा कर तथा स्थानीय कर जस्ता विषय प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका छन्।

शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण लगायतका बृहत्तर सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहका साथसाथै संघीय सरकारले समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ। संविधानतः निक्षेपण गरिएका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्नका लागि र सार्वजनिक सेवामा सबै जनताको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि स्रोतको न्यायोचित पुनर्वितरण सुनिश्चित गर्न संविधानमा नै अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हो। प्रदेश सरकारहरू समेत आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका स्थानीय तहमा सेवा प्रवाहमा समता र गुणस्तर कायम गर्न जिम्मेवार हुने भएकाले प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहको राजस्व क्षमता र खर्चको आवश्यकताबीचको अन्तर सम्बोधन गर्न जिम्मेवार हुनुपर्ने हुन्छ र प्रदेशबाट स्थानीय तहमा राजस्व बाँडफाँट तथा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण हुनुपर्ने देखिन्छ।

२. संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी नेपालको संविधानमा विभिन्न व्यवस्थाहरू रहेका छन्। संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) मा प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने र उपधारा (८) मा राजस्व बाँडफाँट गर्दा राष्ट्रिय नीति, राष्ट्रिय आवश्यकता, प्रदेश र स्थानीय तहको स्वायत्तता, प्रदेश र स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा र उनीहरूलाई प्रदान गरिएको आर्थिक अधिकार, राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता, राजस्वको सम्भाव्यता र उपयोग, विकास निर्माणमा गर्नुपर्ने सहयोग, क्षेत्रीय असन्तुलन, गरिबी र असमानताको न्यूनीकरण, बञ्चितीकरणको अन्त्य, आकस्मिक कार्य र

अस्थायी आवश्यकता पूरा गर्न सहयोग गर्नुपर्ने विषयहरूलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। त्यस्तै धारा २५१ उपधारा (१) को खण्ड (घ) मा प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँट गर्ने बिस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने काम कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन तथा यसको काम कर्तव्य तथा अधिकारका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी संविधानको धारा २५० तथा २५१ को मर्मलाई स्पष्ट रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि तर्जुमा गरिएको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा राजस्व बाँडफाँटका लागि देहायका आधारहरू तोकिएका छन्।

- जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण,
- क्षेत्रफल,
- मानव विकास सूचकाङ्क,
- खर्चको आवश्यकता,
- राजस्व सङ्कलनमा गरेको प्रयास,
- पूर्वाधार विकास,
- विशेष अवस्था।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २१ को उपदफा ४ अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम र आफ्नो आन्तरिक राजस्वबाट प्रशासनिक खर्च पुऱ्याउनुपर्ने र सोही ऐनको दफा २३ को उपदफा ४ अनुसार प्रशासनिक खर्च व्यहोर्न घाटा बजेट पेश गर्न नसकिने व्यवस्था रहेको छ।

३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँट सिफारिसका लागि आयोगले अवलम्बन गरेको विधि:

सरकारहरूबीच हुने स्रोतको बाँडफाँट एवम् वित्तीय हस्तान्तरणलाई अधिकतम पारदर्शी, न्यायसम्मत र सन्तुलित तुल्याउनका लागि नै एक स्वतन्त्र संवैधानिक निकायको व्यवस्था गरिएको हो। संविधानको यसै मर्मलाई आत्मसात् गर्दै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले राजस्व बाँडफाँट सिफारिसका लागि देहाय बमोजिमको विधि अवलम्बन गरेको छ।

- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित आधारहरू सम्बोधन गरिएको,
- खण्डीकृत तथ्याङ्क (Disaggregated Data) प्राप्त हुन नसकेको अवस्थामा नजिकको तथ्याङ्क प्रयोग गरी सूचकाङ्क निकर्षण गरिएको,
- स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्कको बिस्तृत अध्ययन गरिएको,
- तथ्याङ्कको वैधता (Validity) परीक्षण गर्न भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहका प्रकार र बसोबासको सघनता जस्ता पक्ष समेत समेट्ने गरी नमुना तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको,
- सेवा प्रवाहको लागत अनुमान, आर्थिक-सामाजिक विभेदको अवस्था र स्थानीय तहको क्षमता आँकलन सम्बन्धमा बिस्तृत अध्ययन गरिएको,
- प्रदेश मन्त्रीमण्डल, प्रमुख सचिव र प्रदेश मन्त्रालयका सचिवहरूसँग अन्तरक्रिया गरिएको,
- विभिन्न तहका सरकारहरूको न्यूनतम खर्च एवम् पूर्वाधार विकासको आवश्यकता समेतका आधारमा खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको,
- राजस्वको अधिकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरण र स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालयबाट प्राप्त विवरणको समेतको आधारमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको,
- देहायका सूचकाङ्क तयार गरिएको:

- **मानव विकास सूचकाङ्क** : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तरसम्म मात्र मानव विकास सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्मको मानव विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
- **पूर्वाधार सूचकाङ्क** : पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा कनेक्टिभिटीसँग सम्बन्धित सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यस अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा यी तीन क्षेत्रलाई फरक फरक भार दिइएको छ। स्थानीय तहको भूगोल सानो हुने भएकाले तीनवटै क्षेत्रले स्थानीय तहको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको लागतमा ठूलो प्रभाव पार्ने हुँदा सडक घनत्वलाई ५० प्रतिशत, विद्युतको उपलब्धतालाई ३० प्रतिशत र सूचना एवं सञ्चार प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई २० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
- **सामाजिक-आर्थिक विभेद सूचकाङ्क**: प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्ने सम्पूर्ण तथ्याङ्क उपलब्ध नभएकाले यो पटकका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक विभेदको अवस्थालाई ५० प्रतिशत, सामाजिक विभेदको अवस्थालाई ४५ प्रतिशत र जलवायु परिवर्तन जोखिमको अवस्थालाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। आर्थिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको गरिबी, आश्रित जनसङ्ख्या र पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको जातिगत विवरण, अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्याको अनुपात, प्रौढ तथा महिला साक्षरता, सुरक्षित खानेपानीमा भएको पहुँचलाई सामाजिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकका रूपमा रूपमा लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग लगायत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।
- **न्यून विकास सूचकाङ्क**: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भएअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था मापन गर्नका लागि प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको विकास सूचकाङ्कले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकाले सबै प्रदेश र स्थानीय तहको न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। यस्तो सूचकाङ्क तयार गर्दा पूर्वाधार विकासलाई ७० प्रतिशत, सेवा प्रवाहको लागतलाई २० प्रतिशत र आर्थिक सामाजिक विभेदलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग समेत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।

- सूचकाङ्कहरू तयार गर्दा अङ्कगणितीय मध्यक (Arithmetic Mean) को प्रयोग गरिएको,
- आयोगबाट तयार पारिएका सूचकाङ्कहरूबाट आवश्यकता अनुसार एकीकृत सूचकाङ्क (Composite Index) तयार गरिएको।

४. आ. व. २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गर्दा लिइएका आधारहरू

माथि चर्चा गरिएका संवैधानिक एवम् कानूनी व्यवस्था अनुसार हुने गरी प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारलाई हुने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गर्दा अवलम्बन गरिएका आधारहरूलाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

(क) जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण (७० प्रतिशत):

जनसङ्ख्या एवम् आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपात जस्ता जनसाङ्ख्यिक विशेषताले स्थानीय तहको व्यवस्थापिका र सरकारको आकारमा प्रभाव पर्दछ, जसले गर्दा स्थानीय तहको प्रशासनिक खर्च समेत प्रभावित हुन्छ। जनसङ्ख्याको आकार ठूलो भएपछि सेवा प्रवाहको दायरा पनि ठूलो हुन गई सञ्चालन खर्चमा बढोत्तरी हुन्छ, जसले सेवा प्रवाहको लागतलाई समेत प्रभाव पार्दछ। अतः जनसङ्ख्यासम्बन्धी सूचकलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा जनसङ्ख्यालाई दिइएको भारमध्ये प्रत्येक स्थानीय तहमा रहेको कुल जनसङ्ख्यालाई ८० प्रतिशत र आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपातलाई २० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ख) क्षेत्रफल (१५ प्रतिशत)

स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता तिनीहरूले ओगटेको क्षेत्रफलबाट प्रभावित हुन्छ। भूगोलका कारणले सेवा प्रवाहको लागत मात्र बढ्ने होइन, सञ्चालन खर्चमा समेत उल्लेख्य वृद्धि हुन्छ। यसकारण सम्बन्धित स्थानीय तहको क्षेत्रफललाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(ग) मानव विकास सूचकाङ्क (५ प्रतिशत)

राजस्व बाँडफाँटको रकमबाट मूलतः प्रशासनिक खर्च व्यहोरिने भए तापनि स्थानीय तहले मानव विकाससँग सम्बन्धित संवैधानिक दायित्व पूरा गर्नुपर्ने भएकाले स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(घ) न्यून विकास सूचकाङ्क (१० प्रतिशत)

स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र विकासको अवस्थालाई सम्बोधन गर्नका लागि न्यून विकास सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

५. राजस्व बाँडफाँटका आधार र ढाँचा सिफारिसका क्रममा देखिएका केही सीमाहरू

- आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भइनसकेको अवस्थामा कर्मचारीकै तहबाट राजस्व बाँडफाँट एवम् समानीकरण अनुदानको आधार एवम् ढाँचा तयार गरिएको,
- कानूनी व्यवस्था अनुरूप सबै विषयवस्तुलाई समेटिएको तर कतिपय आधारभूत तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेकाले स्रोतको अनुमानको आधार तयार गर्दा निकटतम अनुमान (Proxy) प्रयोग गर्नुपरेको (जस्तै: खर्चको आवश्यकता आँकलनका लागि न्यून विकास सूचकाङ्क समेत प्रयोग गरिएको),
- आयोगको कार्यालय स्थापनाको छोटो समयमै राजस्व बाँडफाँटको आधार एवम् ढाँचा तयार गर्नुपरेको।

(द्रष्टव्य: आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.३ मा समावेश गरिएका छन्।)

अनुसूची-१.५ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०२/२५

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई वित्तीय संघीयताको एउटा महत्त्वपूर्ण आयामको रूपमा स्वीकार गर्दै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच स्रोतको न्यायोचित बाँडफाँट गर्न विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएको छ। वित्तीय संघीयताको विविध आयामहरूमध्ये संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका खर्च तथा राजस्व जिम्मेवारीलाई संविधानको अनुसूचीमा प्रष्ट पारिएको छ। रक्षा, परराष्ट्र, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, राष्ट्रिय मानक, केन्द्रीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषयहरू संघको क्षेत्राधिकारमा रहने, प्रदेश प्रशासन, प्रदेशस्तरका पूर्वाधार, कृषि, भूमि व्यवस्थापन लगायतका जिम्मेवारी प्रदेशको क्षेत्राधिकारमा रहने र स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, आधारभूत शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुपालन, स्थानीयस्तरका पूर्वाधार लगायतका विषय स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा रहने व्यवस्था संविधानमा गरिएको छ। कतिपय विषयहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा सूचीमा समेत रहेका छन्। त्यस्तै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूले आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा नेपालको संविधानमा उल्लिखित राज्यका नीति तथा निर्देशक सिद्धान्तहरूबाट पनि निर्देशित हुने गर्दछन्। प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको सूची अध्ययन गर्दा प्रदेशहरू विकास निर्माणका कार्यमा मुख्य भूमिकामा रहने र स्थानीय तह सेवा प्रवाहको प्रमुख संयन्त्र रहने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व जिम्मेवारीको बाँडफाँट समेत संविधानमा नै गरिएको छ। केही राजस्व जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा संविधानतः निक्षेपण गरिएको भए तापनि अधिकांश राजस्व जिम्मेवारी केन्द्र सरकारको क्षेत्राधिकारमा रहने व्यवस्था रहेको छ। भन्सार महसूल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, आयकर लगायतका करहरू संघीय सरकारको क्षेत्राधिकारमा पर्दछन् भने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, कृषि आयमा कर तथा स्थानीय कर जस्ता विषय प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका छन्।

शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण लगायतका बृहत्तर सार्वजनिक सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहका साथसाथै संघीय सरकारले समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ। संविधानतः निक्षेपण गरिएका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्नका लागि र सार्वजनिक सेवामा सबै जनताको पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि स्रोतको न्यायोचित पुनर्वितरण सुनिश्चित गर्न संविधानमा नै अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हो। प्रदेश सरकारहरू समेत आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका स्थानीय तहमा सेवा प्रवाहमा समता र गुणस्तर कायम गर्न जिम्मेवार हुने र प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहको राजस्व क्षमता र खर्चको आवश्यकताबीचको अन्तर सम्बोधन गर्न जिम्मेवार हुनुपर्ने भएको हुदाँ प्रदेशबाट स्थानीय तहमा राजस्व बाँडफाँट तथा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण हुनुपर्ने देखिन्छ। त्यस्तै, प्रदेश सरकारहरूले आ-आफ्ना प्रादेशिक नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधारको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई समेत परिचालन गर्नुपर्ने भएकाले प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न आवश्यक रहेको छ।

२. वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

(क) संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (५) मा प्रदेशले नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई मातहतको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (क) मा प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई दिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानून बमोजिम उपलब्ध गाराउने वित्तीय समानीकरण अनुदानका सम्बन्धमा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले लिनुपर्ने देहायबमोजिमका आधार तोकिएका छन्।

- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

त्यस्तै, यस ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) मा आयोगले प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान र माथि उल्लिखित आधारहरू बमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ८ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठेको राजस्वलाई प्रदेशले प्रदेशभित्रका स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

(ख) आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व बाँडफाँट र वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि आयोगले अवलम्बन गरेको विधि

सरकारहरू बीच हुने स्रोतको बाँडफाँट एवम् वित्तीय हस्तान्तरणलाई बढि पारदर्शी, न्यायसम्मत र सन्तुलित तुल्याउनका लागि नै एक स्वतन्त्र संवैधानिक निकायको व्यवस्था गरिएको हो। संविधानको यसै मर्मलाई आत्मसात् गर्दै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले राजस्व बाँडफाँट र वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि देहाय बमोजिमको विधि अवलम्बन गरेको छ।

- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित आधारहरू सम्बोधन गरिएको,
- खण्डीकृत तथ्याङ्क (Disaggregated Data) प्राप्त हुन नसकेको अवस्थामा नजिकको तथ्याङ्क प्रयोग गरी सूचकाङ्क निक्क्याँल गरिएको,
- स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्कको बिस्तृत अध्ययन गरिएको,

- तथ्याङ्कको वैधता (Validity) परीक्षण गर्न भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहका प्रकार र बसोबासको सघनता जस्ता पक्ष समेत समेट्ने गरी नमूना तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको,
- सेवा प्रवाहको लागत अनुमान, आर्थिक-सामाजिक विभेदको अवस्था र स्थानीय तहको क्षमता आँकलन सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन गरिएको,
- प्रदेश मन्त्रीमण्डल, प्रमुख सचिव र प्रदेश मन्त्रालयका सचिवहरूसँग अन्तरक्रिया गरिएको,
- विभिन्न तहका सरकारहरूको न्यूनतम खर्च एवम् पूर्वाधार विकासको आवश्यकता समेतका आधारमा खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको,
- राजस्वको अधिकार, स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरण र स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालयबाट प्राप्त विवरण समेतको आधारमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको,
- देहायका सूचकाङ्क तयार गरिएको:-
  - **मानव गरिबी सूचकाङ्क** : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ र नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तरसम्म मात्र मानव गरिबी सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्मको मानव गरिबी सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
  - **पूर्वाधार सूचकाङ्क** : पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा कनेक्टिभिटीसँग सम्बन्धित सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यस अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा यी तीन क्षेत्रलाई फरक फरक भार दिइएको छ। स्थानीय तहको भूगोल सानो हुने भएकाले तीनवटै क्षेत्रले स्थानीय तहको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको लागतमा ठूलो प्रभाव पार्ने हुँदा सडक घनत्वलाई ५० प्रतिशत, विद्युतको उपलब्धतालाई ३० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई २० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।
  - **सामाजिक-आर्थिक विभेद सूचकाङ्क** : प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेद मापन गर्ने सम्पूर्ण तथ्याङ्क उपलब्ध नभएकाले यो पटकका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक विभेदको अवस्थालाई ५० प्रतिशत, सामाजिक विभेदको अवस्थालाई ४५ प्रतिशत र जलवायु परिवर्तन जोखिमको अवस्थालाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। आर्थिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकाङ्कका रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको गरिबी, आश्रित जनसङ्ख्या र पूर्वाधार विकासको अवस्थालाई लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको जातिगत विवरण, अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्याको अनुपात, प्रौढ तथा महिला साक्षरता, सुरक्षित खानेपानीमा भएको पहुँचलाई सामाजिक विभेदको प्रतिनिधि सूचकाङ्कका रूपमा रूपमा लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग लगायत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।
- सूचकाङ्कहरू तयार गर्दा अङ्कगणितीय मध्यक (Arithmetic Mean) को प्रयोग गरिएको,
- आयोगबाट तयार पारिएका सूचकाङ्कहरूबाट आवश्यकता अनुसार एकीकृत सूचकाङ्क (Composite Index) तयार गरिएको।

(ग) आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा लिइएका आधारहरू

संवैधानिक एवम् कानूनी व्यवस्था अनुसार हुने गरी प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा ३ अनुसार हुने गरी प्रत्येक स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र तोकिएका आधारहरू बमोजिम प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ।

संविधान र कानूनमा भएका यी व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्न आयोगबाट देहाय बमोजिमका आधारहरूको प्रयोग गरिएको छ।

(अ) स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर (७० प्रतिशत)

स्थानीय तहले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएका जिम्मेवारी पूरा गर्न लाग्ने लागत अनुमान गरी स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ। नेपालको संविधानको अनुसूची ८, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय तहले उठाउन सक्ने राजस्व र आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व समेतका आधारमा स्थानीय तहको राजस्व क्षमता आँकलन गरिएको छ। यस अनुसार स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता बीचको अन्तरलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(आ) स्थानीय तहको मानव गरिबी सूचकाङ्क (१० प्रतिशत)

स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नका लागि मानव गरिबी सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

(इ) सामाजिक तथा आर्थिक विभेद सूचकाङ्क (५ प्रतिशत)

स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य विभेदलाई सम्बोधन गर्नका लागि यस सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ। स्थानीय तहको भूगोल सानो भएको र खर्चको अन्य सूचकाङ्कले पनि यो विषयलाई समेट्ने भएकाले यो विभेदलाई कम भार दिइएको छ।

(ई) पूर्वाधार सूचकाङ्क (१५ प्रतिशत)

विकासको पूर्वशर्तका रूपमा रहने सडक, विद्युत तथा सूचना प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

(उ) न्यूनतम अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा ३ बमोजिम प्रत्येक स्थानीय तहका लागि न्यूनतम अङ्क सिफारिस गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण गर्नका लागि सिफारिस गरिएको न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदानको शून्य दशमलव एक प्रतिशत रकम (दश लाख रूपैया) लाई प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको न्यूनतम सीमा निर्धारण गरिएको छ। नेपाल सरकारले २५ हजार जनसङ्ख्या भएका स्थानीय तहहरूको सङ्गठन संरचना एकरूप हुने निर्णय गरेको हुदाँ २५ हजारसम्म जनसङ्ख्या भएका स्थानीय तहलाई प्रदेश सरकारले न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान रु.१० लाख हस्तान्तरण गर्नुपर्ने र प्रत्येक स्थानीय तहमा १० हजार (४०%) जनसङ्ख्या थप हुँदा न्यूनतम अनुदान २०% (रु.२ लाख) थप हुने गरी न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ। त्यस्तै, काठमाडौं

महानगरपालिकाको आन्तरिक राजस्व स्रोतलाई समेत मध्यनजर गरी रु.१ करोड ५० लाख न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ।

(घ) वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट प्राप्त रकम विनियोजनका लागि स्थानीय सरकारका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू:

प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपालको संविधानमा उल्लेख भएको अधिकारको सूची बमोजिमका कार्यहरू गर्नका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानको उपयोग गर्नुपर्नेछ। यसरी अनुदानको उपयोग गर्दा कुनै एक क्षेत्रमा मात्र बढी खर्च गर्ने र अन्य क्षेत्रमा स्रोत अपुग हुने गर्नुहुँदैन। अतः यसका लागि देहायबमोजिम गर्नुपर्ने सिफारिस गरिएको छः-

- नेपालको संविधानको अनुसूचीहरूमा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहने कार्य एवम् विभिन्न तहका सरकारबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्य जिम्मेवारी सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लेखित कार्यहरूमध्ये स्थानीय तहबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहाय बमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने:
  - आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षासम्बन्धी कार्य,
  - आधारभूत स्वस्थ र सरसफाइसम्बन्धी कार्य,
  - कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य र सहकारीसम्बन्धी कार्य,
  - कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय खानेपानी सम्बन्धि नीति, योजना, कार्यान्वयन र नियमन एवम् खानेपानी सेवा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन र मर्मत-संभारसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय तटबन्ध, नदी नियन्त्रण तथा नदी व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - सामुदायिक भू-संरक्षण, स्थानीय पहिरो नियन्त्रण र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
  - खेलकुद विकास र प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्य,
  - स्थानीय यातायात व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,
- सम्बन्धित स्थानीय तहको सन्तुलित विकासमा टेवा पुऱ्याउने पूर्वाधार विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समूहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू।

साथै समानीकरण अनुदान बापत स्थानीय तहलाई प्राप्त भएको रकम अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्चका लागि विनियोजन नगरी विकास निर्माणमा खर्च गर्न प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्नेछ।

(ङ) वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका क्रममा देखिएका केही सीमाहरू

- आयोगका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भइनसकेको अवस्थामा कर्मचारीकै तहबाट समानीकरण अनुदानको आधार एवम् ढाँचा तयार गरिएको,
- कानूनी व्यवस्था अनुरूप सबै विषयवस्तुलाई समेटिएको तर कतिपय आधारभूत तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेकाले स्रोतको अनुमानको आधार तयार गर्दा निकटतम अनुमान (Proxy) प्रयोग गर्नुपरेको (जस्तै: खर्चको आवश्यकता आँकलनका लागि न्यून विकास सूचकाङ्क समेत प्रयोग गरिएको),

- आयोगको कार्यालय स्थापनाको छोटो समयमै वित्तीय समानीकरण अनुदानको आधार एवम् ढाँचा तयार गर्नुपरेको।

३. सशर्त अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

(क) संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा ३ मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने व्यवस्था रहेको छ। त्यस्तै, संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) मा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा (३), उपदफा (१) को खण्ड (ख) मा प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार तयार गरी प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी पनि आयोगकै हुने व्यवस्था गरिएको छ। सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानूनबमोजिम उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले देहायबमोजिमका आधारहरू लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

- राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था,
- प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- सन्तुलित विकासको अवस्था,
- आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- जनतालाई पुन्याउनुपर्ने सेवा,
- राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
- खर्चको आवश्यकता।

त्यस्तै अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा (३) मा प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम आयोगले तोकेको आधार बमोजिम सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। प्रदेश सरकारले आ-आफ्ना प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय सरकारबाट प्रदेशस्तरका नीति तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न र प्रदेशस्तरका पूर्वाधार विकास तथा मानक स्थापित गर्नका लागि स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न सक्ने देखिन्छ।

(ख) सशर्त अनुदानका आधार सिफारिसका लागि अवलम्बन गरिएको विधि

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने र प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिस गर्नका लागि आयोगबाट विभिन्न चरणमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्नुका साथै यस सम्बन्धमा रहेका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरिएको छ। खासगरी नेपालको संविधानका विविध व्यवस्थाहरू, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन लगायतका दस्तावेजमा भएका प्रावधानहरूको अध्ययन गरिएको छ। नेपाल सरकारबाट साविकमा सञ्चालनमा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको समेत पुनरावलोकन गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को बजेट तयारीको चरणमा, संघबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको हस्तान्तरणको अनुमानित खाका निर्धारण गर्न सकिएमा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तयारी यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य हुन सक्ने भएकोले सबै केन्द्रीयस्तरका मन्त्रालयहरूसँग आगामी आर्थिक वर्षका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमका सम्बन्धमा छलफल गरिएको थियो। वित्तीय हस्तान्तरणसम्बन्धी नेपाल सरकारका सचिवहरूसँग गरिएको अन्तरक्रिया तथा सातवटै प्रदेश सरकारहरूसँग गरिएको अन्तरक्रिया कार्यक्रममा अपेक्षा तथा आवश्यकताहरूको पहिचान गरिएको थियो।

(ग) सशर्त अनुदानका आधारहरू

प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय हस्तान्तरणसम्बन्धी कानून बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय हस्तान्तरणका लागि देहायका आधारहरू सिफारिस गरिएको छ। प्रदेश सरकारहरूले स्थानीय तहलाई देहायका आधार बमोजिम सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय हस्तान्तरणसम्बन्धी कानून प्राथमिकताका साथ निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रदेश वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धी कानूनको अभावमा संविधानको भावना र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को व्यवस्था बमोजिम हुने सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि देहायका आधारहरू सिफारिस गरिएको हो:

- (१) प्रदेश सरकारले आफ्ना प्रदेशस्तरीय नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधार कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ।
- (२) प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा केन्द्र सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरिएका कार्यक्रममा दोहोरो नपर्ने गरी गर्नुपर्नेछ। यस आधार बमोजिम सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा समपूरक अनुदान अन्तर्गतका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि बाधा पर्ने छैन।
- (३) सशर्त अनुदान अन्तर्गत हस्तान्तरण हुने कार्यक्रम कार्यान्वयनका शर्तहरू स्पष्ट, मापनयोग्य, पूर्व-निर्धारित र कार्यान्वयनयोग्य हुनुपर्नेछ।
- (४) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा स्थानीय सरकारले प्रदेशका विषयगत मन्त्रालयसँग समन्वय गर्नुपर्नेछ।
- (५) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू स्थानीय सरकारहरूले आ-आफ्नो बजेटमा स्वीकृत गरी सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
- (६) प्रदेश सरकारबाट प्रदेशस्तरीय नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने किसिमका कार्यक्रम/आयोजना सशर्त अनुदान अन्तर्गत स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्नुपर्ने भएमा त्यस्ता कार्यक्रम/आयोजना सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता प्रदेश सरकारले गर्नुपर्नेछ।
- (७) हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम/आयोजनाको वित्तीय र भौतिक प्रगतिको अनुगमन प्रदेशका विषयगत मन्त्रालयबाट गरिनुपर्नेछ।
- (८) कार्यक्रम/आयोजनाको भौतिक र वित्तीय प्रगतिका आधारमा प्रदेश सरकारले चौमासिक रूपमा अनुदान रकम भुक्तानी निकास गार्ने जाने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

(दृष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.३ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-१.६ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन कर बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/०३/०४

१. पृष्ठभूमि

नेपालमा संघीयताको कार्यान्वयनसँगै प्रदेश र स्थानीय सरकारले विभिन्न प्रकारका करहरू परिचालन गर्ने अधिकार प्राप्त गरेका छन्। केही करहरू प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा रहेका छन् भने केही करहरू प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा रहेका छन्। संविधानको अनुसूचीमा प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको अधिकार क्षेत्रमा सवारी साधन कर लगायतका करहरूको व्यवस्था रहेको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार अन्तर्गत रहेका करमध्ये सवारी साधन कर प्रदेश र स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्वको महत्त्वपूर्ण स्रोत हो।

प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका सवारी साधन कर लगायतका करहरू सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनताहरूलाई लगाईने भएकाले कर लगाउने, उठाउने तथा अन्य व्यवस्थापन लगायतका विषयमा दोहोरो प्रशासनिक व्यवस्था भएमा कर संकलन लागत बढ्नुका साथै आम जनतालाई बढि बोझिलो तथा झन्झटिलो हुने देखिन्छ। यसर्थ, नेपालको प्रचलित संघीय कानूनमा प्रदेश र स्थानीय तहको दोहोरो क्षेत्राधिकारमा रहेका करहरूको एकल प्रशासन कायम गरी त्यस्ता करबाट उठ्ने राजस्व प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

२. आर्थिक विधेयक, २०७५ मा भएको व्यवस्था:

- आर्थिक विधेयक, २०७५ मा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ लाई संशोधन गरी प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका करहरू एकै तहबाट संकलन गर्ने र उक्त संकलित कर बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको,
- सवारी साधन करको दर निर्धारण र संकलन प्रदेशले गर्ने र यसबाट संकलन भएको राजस्व प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको,
- प्रदेश सरकारले सवारी साधन कर संकलन गरी त्यस्तो रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा दाखिला गरी प्रदेश र सम्बन्धित प्रदेश भित्र रहेका स्थानीय तहहरूबीच बाँडफाँट गर्नुपर्ने,
- सवारी साधन कर मध्ये ६०% रकम प्रदेश सरकारले र ४०% रकम सम्बन्धित प्रदेश भित्रका स्थानीय तहका सञ्चित कोषमा दाखिला हुने गरी बाँडफाँट गर्नुपर्ने,
- प्रदेश विभाज्य कोषबाट स्थानीय तहहरू बीच हुने सवारी साधन करको बाँडफाँट राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने।

३. प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा सवारी साधन कर बाँडफाँटका आधारहरू:

प्रदेश विभाज्य कोषबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन कर बाँडफाँटका आधारहरू चयन गर्दा कर उठ्ने स्रोत, कर आधार, व्यवस्थापन, पुनःवितरण तथा त्यस्तो सवारी साधनको प्रयोगबाट हुने वातावरणीय असर जस्ता महत्त्वपूर्ण आयामहरूलाई दृष्टिगत गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा सवारी साधन करबाट उठेको राजस्व बाँडफाँटका लागि देहायका आधारहरू लिइएका छन्।

(क) जनसङ्ख्या (४५ प्रतिशत)

सवारी साधन स्थानीय जनताले प्रयोग गर्छन् भने उक्त सवारी साधन प्रयोगबाट सिर्जना हुने असरका भागिदार पनि तहाँ रहेका जनता नै हुन्छन्। उक्त क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका सवारी साधनहरूबाट संकलन हुने सवारी साधन करमा सोही क्षेत्रका प्रभावित जनताको अधिकार रहने हुँदा सवारी साधन करबाट उठेको राजस्व बाँडफाँटको प्रमुख आधार स्थानीय तहको कुल जनसङ्ख्या अनुपातलाई ४५% भार दिइएको छ।

(ख) सडक लम्बाई (५० प्रतिशत)

सडक सञ्जाल अधिक भएको क्षेत्रमा सवारी साधनको चाप अधिक हुने, ध्वनी तथा वातावरण प्रदुषण बढी हुने र सडक निर्माण तथा मर्मत लगायतका कार्यमा सार्वजनिक लागत बढी लाग्ने हुनाले प्रदेश भित्र भएको कुल सडक लम्बाईसँग प्रत्येक स्थानीय तहको सडक लम्बाईको अनुपातलाई ५०% भार दिइएको छ।

(ग) वन तथा हरियाली (५ प्रतिशत)

सवारी साधनबाट निसृत हुने कार्बनजन्य प्रदुषणबाट मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्ने असरलाई न्यून गर्न वन तथा हरियालीले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने भएकाले यसको प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका साथै वित्तीय समानीकरण अनुदान तथा अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकमलाई वातावरण मैत्री तवरले खर्च गर्न समेत अप्रत्यक्ष प्रोत्साहन गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदुषणको तथ्याङ्क उपलब्ध नभएका कारणले सवारी साधनबाट उत्सर्जन हुने कार्बन प्रशोचन (Sequestration) गर्न सघाउ पुऱ्याउने मापकको रूपमा स्थानीय तहमा वनले ढाकेको क्षेत्रको अनुपातलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

४. सूचकाङ्क प्रयोग गर्ने तरिका

संलग्न अनुसूचीमा उल्लेख भएको सूचकाङ्कले बाँडफाँटका लागि छुट्याईएको रकमलाई गुणन गरी प्राप्त हुने रकम सम्बन्धित स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रकम हुनेछ।

(द्रष्टव्य: आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी कर बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट १.३ मा समावेश गरिएको छ।)

परिशिष्ट-१.१ आर्थिक बर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश नं. ५ लाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

प्रदेश	वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम (रु हजार)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा
	न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	
प्रदेश न. ५	१०२००००	०.१३६१५५७९६	५८४९६५३	६८६९६५३	०.१४८८७९५२२

परिशिष्ट-१.२ आर्थिक बर्ष २०७५/७६ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश नं. ५ मा रहेका स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु हजार)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	
रुकुम	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	५०१०१	४३९२७	०.००१२७५५	६३७७५	१०७७०२	०.००१२९५८४४
रुकुम	सिस्ने गाउँपालिका	५०१०२	४४४७७	०.००१२९१६	६४५८०	१०९०५७	०.००११२९६६५
रुकुम	भूमे गाउँपालिका	५०१०३	४५५९७	०.००१३२४१	६६२०५	१११८०२	०.००११९२५१५
रोल्पा	सुनछहरी गाउँपालिका	५०२०१	२४७४९	०.०००७१८६	३५९३०	६०६७९	०.००११२५३५२
रोल्पा	थवाङ्ग गाउँपालिका	५०२०२	३२१९०	०.०००५५६२	२७८१०	६००००	०.०००८२९६९४
रोल्पा	परिवर्तन गाउँपालिका	५०२०३	३०२९१	०.०००८७९७	४३९८५	७४२७६	०.००११७८७३३
रोल्पा	सुकिदह गाउँपालिका	५०२०४	३००८३	०.०००८७३६	४३६८०	७३७६३	०.००११२०२३५
रोल्पा	माडी गाउँपालिका	५०२०५	२७५१०	०.०००७९८९	३९९४५	६७४५५	०.००१०४२२०८
रोल्पा	त्रिवेणी गाउँपालिका	५०२०६	३५३८२	०.००१०२७३	५१३६५	८६७४७	०.००१२९८१४४
रोल्पा	रोल्पा नगरपालिका	५०२०७	४३८०९	०.००१२७२२	६३६१०	१०७४१९	०.००१६२६१६४
रोल्पा	रुन्टीगढी गाउँपालिका	५०२०८	३९१०१	०.००११३५५	५६७७५	९५८७६	०.००१४८२४४७
रोल्पा	सुवर्णावती गाउँपालिका	५०२०९	३७६९०	०.००१०९४५	५४७२५	९२४१५	०.००१३८३३६४
रोल्पा	लुङ्ग्री गाउँपालिका	५०२१०	३२०२६	०.०००९३	४६५००	७८५२६	०.००१२६२०११
प्यूठान	गौमुखी गाउँपालिका	५०३०१	३४८३६	०.००१०११६	५०५८०	८५४१६	०.००१३२७२८८
प्यूठान	नौबहिनी गाउँपालिका	५०३०२	३९१८५	०.००११३७८	५६८९०	९६०७५	०.००१५५२३४६
प्यूठान	झिमरुक गाउँपालिका	५०३०३	३७४९३	०.००१०८८६	५४४३०	९१९२३	०.००१२९००३४
प्यूठान	प्यूठान नगरपालिका	५०३०४	४७०४०	०.००१३६६	६८३००	११५३४०	०.००१५४७०४५
प्यूठान	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	५०३०५	३९११६	०.००११३५८	५६७९०	९५९०६	०.००१५३९७३३
प्यूठान	माण्डवी गाउँपालिका	५०३०६	२५५९५	०.०००६८८१	३४४०५	६००००	०.०००९११५१७
प्यूठान	मल्लरानी गाउँपालिका	५०३०७	२७४२०	०.०००७९६३	३९८१५	६७२३५	०.०००९२९५२९

जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु हजार)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	
प्यूठान	ऐरावती गाउँपालिका	५०३०८	३२००५	०.०००९२९३	४६४६५	७८४७०	०.००१२०१३६५
प्यूठान	सरुमारानी गाउँपालिका	५०३०९	२८४५५	०.०००८२६२	४१३१०	६९७६५	०.००११०४३५९
गुल्मी	कालिगण्डकी गाउँपालिका	५०४०१	२८२७५	०.०००८२१	४१०५०	६९३२५	०.०००९८१७९३
गुल्मी	सत्यवती गाउँपालिका	५०४०२	३३८२८	०.०००९८२४	४९१२०	८२९४८	०.००१३८४८७
गुल्मी	चन्द्रकोट गाउँपालिका	५०४०३	३१३७८	०.०००९११२	४५५६०	७६९३८	०.००१०६३६६१
गुल्मी	मुसिकोट नगरपालिका	५०४०४	४२०१७	०.००१२२	६१०००	१०३०१७	०.००१३८८७४५
गुल्मी	ईस्मा गाउँपालिका	५०४०५	३१९४५	०.०००९२७६	४६३८०	७८३२५	०.००१०५७६०९
गुल्मी	मालिका गाउँपालिका	५०४०६	३२९५९	०.०००९५७१	४७८५५	८०८१४	०.००१०६६४१
गुल्मी	मदाने गाउँपालिका	५०४०७	३३३९०	०.०००९६९५	४८४७५	८१८६५	०.००११२६९४४
गुल्मी	धुर्कोट गाउँपालिका	५०४०८	३३९७६	०.०००९८६७	४९३३५	८३३११	०.००१०९५९४७
गुल्मी	रेसुङ्गा नगरपालिका	५०४०९	४१३२०	०.००११९९९	५९९९५	१०१३१५	०.००१२६६६४७
गुल्मी	गुल्मी दरवार गाउँपालिका	५०४१०	३११८३	०.०००९०५५	४५२७५	७६४५८	०.००१०२७३४
गुल्मी	छत्रकोट गाउँपालिका	५०४११	३१११२	०.०००९०३५	४५१७५	७६२८७	०.००१०२५८९२
गुल्मी	रुरू गाउँपालिका	५०४१२	२८४५६	०.०००८२६४	४१३२०	६९७७६	०.०००९०७५४५
अर्घाखाँची	छत्रदेव गाउँपालिका	५०५०१	३५६३९	०.००१०३४९	५१७४५	८७३८४	०.००११३६६०६
अर्घाखाँची	मालारानी गाउँपालिका	५०५०२	३९४९४	०.००११४६९	५७३४५	९६८३९	०.००१२६५१३५
अर्घाखाँची	भुमिकास्थान नगरपालिका	५०५०३	४३२९९	०.००१२५७४	६२८७०	१०६१६९	०.००१४६२९५
अर्घाखाँची	सन्धिखर्क नगरपालिका	५०५०४	४८३५६	०.००१४०४२	७०२१०	११८५६६	०.००१५१६२९३
अर्घाखाँची	पाणिनी गाउँपालिका	५०५०५	३८४७३	०.००१११७२	५५८६०	९४३३३	०.००१२९९१६७
अर्घाखाँची	शितगंगा नगरपालिका	५०५०६	५४८५७	०.००१५९३	७९६५०	१३४५०७	०.००२१३९७७
पाल्पा	रामपुर नगरपालिका	५०६०१	४५३५२	०.००१३१७	६५८५०	१११२०२	०.००१४१२६९७
पाल्पा	पुर्वखोला गाउँपालिका	५०६०२	३०३९५	०.०००८८२६	४४१३०	७४५२५	०.००१०५३२६३
पाल्पा	रम्भा गाउँपालिका	५०६०३	३०४३३	०.०००८८३६	४४१८०	७४६१३	०.०००९९२७७
पाल्पा	बगनासकाली गाउँपालिका	५०६०४	३१८११	०.०००९२३७	४६१८५	७७९९६	०.०००९८६९४८
पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	५०६०५	५९७९७	०.००१७३६३	८६८१५	१४६६१२	०.००१६३२०२१
पाल्पा	रिब्दीकोट गाउँपालिका	५०६०६	२९४१७	०.०००८५४२	४२७१०	७२९२७	०.००१०११९८७
पाल्पा	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	५०६०७	३८६९९	०.००११२३८	५६१९०	९४८८९	०.००१३११८५
पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	३०३७२	०.०००८८२	४४१००	७४४७२	०.००१०८७५१२
पाल्पा	माथागढी गाउँपालिका	५०६०९	३६६८२	०.००१०६५२	५३२६०	८९९४२	०.००१२९८३३
पाल्पा	निस्दी गाउँपालिका	५०६१०	३४०७७	०.०००९८९६	४९४८०	८३५५७	०.००१२३६५०१

जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु हजार)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	
नवलपरासी	बर्दघाट नगरपालिका	५०७०१	६६९५१	०.००१९४४२	९७२१०	१६४९६१	०.००१९७८५६
नवलपरासी	सुनवल नगरपालिका	५०७०२	६२१७७	०.००१८०५६	९०२८०	१५२४५७	०.००१८५३७४१
नवलपरासी	रामग्राम नगरपालिका	५०७०३	६६३९७	०.००१९२८१	९६४०५	१६२८०२	०.००१७५००३६
नवलपरासी	पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	५०७०४	४५२७६	०.००१३१४६	६५७३०	१११००६	०.००१२२४८९६
नवलपरासी	सरावल गाउँपालिका	५०७०५	४७३६२	०.००१३७५३	६८७६५	११६९२७	०.००१३३४०८३
नवलपरासी	प्रतापपुर गाउँपालिका	५०७०६	५४४९५	०.००१५८२५	७९१२५	१३३६२०	०.००१४९३०३३
नवलपरासी	सुस्ता गाउँपालिका	५०७०७	४५६२१	०.००१३२४८	६६२४०	१११८६१	०.००१३७९८१७
रुपन्देही	देवदह नगरपालिका	५०८०१	५९३०४	०.००१७२२१	८६१०५	१४५४०९	०.००१७४२१२४
रुपन्देही	बुटवल उपमहानगरपालिका	५०८०२	११२३१७	०.००३२५५१	१६२७५५	२७५०७२	०.००२७०४३१६
रुपन्देही	सैनामैना नगरपालिका	५०८०३	४१६३१	०.००१२०८८	६०४४०	१०२०७१	०.००१८३८५५४
रुपन्देही	कन्चन गाउँपालिका	५०८०४	४२६२४	०.००१२३७६	६१८८०	१०४५०४	०.००११८७४८५
रुपन्देही	गैडहवा गाउँपालिका	५०८०५	५६१०१	०.००१६२९१	८१४५५	१३७५५६	०.००१६७१८८३
रुपन्देही	सुदोधन गाउँपालिका	५०८०६	४४९३५	०.००१३०४८	६५२४०	११०१७५	०.००१२२७९६५
रुपन्देही	सियारी गाउँपालिका	५०८०७	४८४८३	०.००१४०७९	७०३९५	११८८७८	०.००१३२५४६४
रुपन्देही	तिलोत्तमा नगरपालिका	५०८०८	८९०८४	०.००२५७५	१२८७५०	२१७८३४	०.००२३४३४१७
रुपन्देही	ओमसतिया गाउँपालिका	५०८०९	४५२९८	०.००१३१५४	६५७७०	१११०६८	०.००११८१७७१
रुपन्देही	रोहिणी गाउँपालिका	५०८१०	४७७५१	०.००१३८६५	६९३२५	११७०७६	०.००१३४२६७३
रुपन्देही	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	५०८११	६९८८४	०.००२०२८७	१०१४३५	१७३३९९	०.००१५०७४९५
रुपन्देही	मायादेवी गाउँपालिका	५०८१२	५६६६३	०.००१६४५३	८२२६५	१३८९२८	०.००१५७९९७३
रुपन्देही	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	५०८१३	७६५१९	०.००२२२१९	१११०९५	१८७६१४	०.००२१८०४६१
रुपन्देही	कोटहीमाई गाउँपालिका	५०८१४	५१०४२	०.००१४८२२	७४११०	१२५१५२	०.००१४११२८२
रुपन्देही	सम्मरीमाई गाउँपालिका	५०८१५	७३५११	०.००२१३४६	१०६७३०	१८०२४१	०.००१३५२८२८
रुपन्देही	मर्चवारी गाउँपालिका	५०८१६	४९९२२	०.००१४४९६	७२४८०	१२२४०२	०.००१३४५०३८
कपिलवस्तु	बाणगंगा नगरपालिका	५०९०१	७७१७६	०.००२२४१	११२०५०	१८९२२६	०.००२३१२९२३
कपिलवस्तु	बुद्धभूमी नगरपालिका	५०९०२	७०३०५	०.००२०४१४	१०२०७०	१७२३७५	०.००२३८७३६३
कपिलवस्तु	शिवराज नगरपालिका	५०९०३	७२०६२	०.००२०९२४	१०४६२०	१७६६८२	०.००२३७५५७४
कपिलवस्तु	बिजयनगर गाउँपालिका	५०९०४	४७१७२	०.००१३६९८	६८४९०	११५६६२	०.००१६०५६११
कपिलवस्तु	कृष्णनगर नगरपालिका	५०९०५	७०१३४	०.००२०३६६	१०१८३०	१७९९६४	०.००१९३९२३१
कपिलवस्तु	महाराजगन्ज नगरपालिका	५०९०६	६३२१८	०.००१८३५७	९१७८५	१५५००३	०.००१८५११०४
कपिलवस्तु	कपिलवस्तु नगरपालिका	५०९०७	८००३५	०.००२३२४१	११६२०५	१९६२४०	०.००२२४४८६१

जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु हजार)				राजस्व बॉडफॉट हिस्सा
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	
कपिलवस्तु	यसोधरा गाउँपालिका	५०९०८	४९२८४	०.००१४३१२	७५६०	१२०८४४	०.००१४२१२९
कपिलवस्तु	मायादेवी गाउँपालिका	५०९०९	५७३०९	०.००१६६४१	८३२०५	१४०५१४	०.००१६६१५०१
कपिलवस्तु	शुद्धोधन गाउँपालिका	५०९१०	५३६१४	०.००१५५६७	७७८३५	१३१४४९	०.००१६२६५१७
दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	३५७०५	०.००१०३६८	५१८४०	८७५४५	०.००१३७८३७५
दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५१००२	१३२३९०	०.००३८४४३	१९२२१५	३२४६०५	०.००४०२०८२९
दाङ	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	५१००३	१२१६०४	०.००३५३११	१७६५५५	२९८१५९	०.००३६२०८४२
दाङ	शान्तिनगर गाउँपालिका	५१००४	३७१०७	०.००१०७७४	५३८७०	९०९७७	०.००११८३८२७
दाङ	बबई गाउँपालिका	५१००५	३९४११	०.००११४४३	५७२१५	९६६२६	०.००१३७५९९६
दाङ	दंगीशरण गाउँपालिका	५१००६	३४२२२	०.०००९९३८	४९६९०	८३९१२	०.००१०५८६५९
दाङ	लमही नगरपालिका	५१००७	५७५७५	०.००१६७१८	८३५९०	१४११६५	०.००१९०७८१९
दाङ	राप्ती गाउँपालिका	५१००८	५०६१४	०.००१४६९७	७३४८५	१२४०९९	०.००१५८७८२३
दाङ	गढवा गाउँपालिका	५१००९	४८५९८	०.००१४११२	७०५६०	११९१५८	०.००१७५५२२७
दाङ	राजपुर गाउँपालिका	५१०१०	३६७४५	०.००१०६६९	५३३४५	९००९०	०.००१५३७८०५
बाँके	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	५११०१	६७१८२	०.००१९५०८	९७५४०	१६४७२२	०.००२७०६२७१
बाँके	कोहलपुर नगरपालिका	५११०२	७४९२७	०.००२१७०५	१०८५२५	१८३४५२	०.००२१७२५०८
बाँके	बैजनाथ गाउँपालिका	५११०३	६१७३०	०.००१७९२४	८९६२०	१५१३५०	०.००१८४२१९४
बाँके	खजुरा गाउँपालिका	५११०४	५९१३७	०.००१७१७१	८५८५५	१४४९९२	०.००१६९६५५२
बाँके	जानकी गाउँपालिका	५११०५	४७९९७	०.००१३९३६	६९६८०	११७६७७	०.००१३६५४४९
बाँके	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	५११०६	१२०२८४	०.००३४८८९	१७४४४५	२९४७२९	०.००२७९५४५९
बाँके	डुडुवा गाउँपालिका	५११०७	४६९४१	०.००१३६३३	६८१५०	११५०९१	०.००१४६२१९
बाँके	नरैनापुर गाउँपालिका	५११०८	४५०५३	०.००१३०८२	६५४१०	११०४६३	०.००१५८२५१६
बर्दिया	बाँसगढी नगरपालिका	५१२०१	६२५९७	०.००१८१७६	९०८८०	१५३४७७	०.००१९८०४२२
बर्दिया	बारबर्दिया नगरपालिका	५१२०२	७११७३	०.००२०६६८	१०३३४०	१७४५१३	०.००२२२६८४५
बर्दिया	ठाकुरबाबा नगरपालिका	५१२०३	५४६४९	०.००१५८६८	७९३४०	१३३९८९	०.००१५८०४६१
बर्दिया	गेरुवा गाउँपालिका	५१२०४	४४९१८	०.००१३०४२	६५२१०	११०१२८	०.००१३०७८८७
बर्दिया	राजापुर नगरपालिका	५१२०५	६४१२९	०.००१८६२२	९३११०	१५७२३९	०.००१८४०९२१
बर्दिया	मधुवन नगरपालिका	५१२०६	५५२५८	०.००१६०४५	८०२२५	१३५४८३	०.००१६६८८
बर्दिया	गुलरीया नगरपालिका	५१२०७	७४१८६	०.००२१५४२	१०७७०	१८१८९६	०.००२०३३८१८
बर्दिया	बढैयाताल गाउँपालिका	५१२०८	५६३०३	०.००१६३४८	८१७४०	१३८०४३	०.००१६५२२२२

परिशिष्ट-१.३ आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश नं. ५ वाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान, राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा र सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस

स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा
		न्यूनतम अनुदान	सुनमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुनमा आधारित अनुदान	जम्मा		
५०१०१	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	१००००००	०.००९०३४	३१०२४१९	४१०२४१९	०.००९२५९	०.००३७३६
५०१०२	सिस्ने गाउँपालिका	१००००००	०.००९०२८	३१००१८७	४१००१८७	०.००८९१९३	०.००३६१४
५०१०३	भूमे गाउँपालिका	१००००००	०.००९०६४	३११२४३८	४११२४३८	०.००८९०८२	०.००४२९५
५०२०१	सुनछहरी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९२६	३०६५१७२	४०६५१७२	०.००८८९३६	०.००३३५९
५०२०२	थवाङ्ग गाउँपालिका	१००००००	०.००८८४५	३०३७४९०	४०३७४९०	०.००८६४६४	०.००२१८४
५०२०३	परिवर्तन गाउँपालिका	१००००००	०.००८९६४	३०७८२९३	४०७८२९३	०.००८८१८८	०.००३६०८
५०२०४	गगादेव गाउँपालिका	१००००००	०.००८९८२	३०८४४०५	४०८४४०५	०.००८७६११	०.००४१८७
५०२०५	माडी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९५३	३०७४६११	४०७४६११	०.००८७००६	०.००४४७९
५०२०६	त्रिवेणी गाउँपालिका	१००००००	०.००९०१२	३०९४६६२	४०९४६६२	०.००८८९८७	०.००७०४८
५०२०७	रोल्पा नगरपालिका	१२०००००	०.००९०४२	३१०५१०१	४३०५१०१	०.००९१८४७	०.००६८३४
५०२०८	रुन्टीगढी गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०४३	३१०५२८७	४३०५२८७	०.००९०५५३	०.००७६७६
५०२०९	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०२३	३०९८३७४	४२९८३७४	०.००८९६७१	०.००६६११
५०२१०	लुङ्ग्री गाउँपालिका	१००००००	०.००८९९५	३०८८८२७	४०८८८२७	०.००८८८४७	०.००४४८८
५०३०१	गौमुखी गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०२३	३०९८६०१	४२९८६०१	०.००८९२६३	०.००४४१६
५०३०२	नौबहिनी गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०५०	३१०७६७७	४३०७६७७	०.००९११२२	०.००५२८२
५०३०३	झिमरुक गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०३५	३१०२६३६	४३०२६३६	०.००८८९४६	०.००५३३४
५०३०४	प्युठान नगरपालिका	१४०००००	०.००९१३४	३१३६५००	४५३६५००	०.००९१०५९	०.०१५२४२
५०३०५	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	१२०००००	०.००८९९७	३०८९४३१	४२८९४३१	०.००९११८१	०.००६१९६
५०३०६	माण्डवी गाउँपालिका	१००००००	०.००८८८४	३०५०६५०	४०५०६५०	०.००८६४९१	०.००५१९६
५०३०७	मल्लरानी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९३७	३०६९०३८	४०६९०३८	०.००८६२५२	०.००३६५८
५०३०८	ऐरावती गाउँपालिका	१००००००	०.००८९४१	३०७०४२२	४०७०४२२	०.००८८५२९	०.००४४४०
५०३०९	सरुमारानी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९२३	३०६४२७२	४०६४२७२	०.००८७९०६	०.००४७०८
५०४०१	कालिगण्डकी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९२८	३०६५८८२	४०६५८८२	०.००८६६८४	०.००६६२४
५०४०२	सत्यवती गाउँपालिका	१००००००	०.००८९८०	३०८३७६२	४०८३७६२	०.००८७७	०.००६७८०
५०४०३	चन्द्रकोट गाउँपालिका	१००००००	०.००८९५७	३०७५८९६	४०७५८९६	०.००८७२२४	०.००७८३८
५०४०४	मुसिकोट नगरपालिका	१२०००००	०.००९०७७	३११६९३६	४३१६९३६	०.००८९७३	०.००९०९९
५०४०५	ईस्मा गाउँपालिका	१००००००	०.००८९९४	३०८८४५६	४०८८४५६	०.००८७१२	०.००६०८३
५०४०६	मालिका गाउँपालिका	१००००००	०.००९००६	३०९२६८१	४०९२६८१	०.००८७४०५	०.००५८९३
५०४०७	मदाने गाउँपालिका	१००००००	०.००९०१२	३०९४६६२	४०९४६६२	०.००८७५८८	०.००५७९६
५०४०८	धुर्कोट गाउँपालिका	१००००००	०.००९०१६	३०९५९१९	४०९५९१९	०.००८७२८७	०.००६०४९
५०४०९	रेसुङ्गा नगरपालिका	१२०००००	०.००९०९४	३१२२६९३	४३२२६९३	०.००८८९४४	०.०११८९८

स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा
		न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
५०४१०	गुल्मी दरबार गाउँपालिका	१००००००	०.००८९७३	३०८१२७९	४०८१२७९	०.००८६९९२	०.००५१४५
५०४११	छत्रकोट गाउँपालिका	१००००००	०.००८९६५	३०७८५९४	४०७८५९४	०.००८६९८५	०.००५३३३
५०४१२	रुरु गाउँपालिका	१००००००	०.००८९५४	३०७४७२४	४०७४७२४	०.००८६०५५	०.००५७४३
५०५०१	छत्रदेव गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०१४	३०९५४६२	४२९५४६२	०.००८७८१	०.००५८८९
५०५०२	मालारानी गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०५७	३११०२८०	४३१०२८०	०.००८६६३३	०.००५७२७
५०५०३	भुमिकास्थान नगरपालिका	१२०००००	०.००९०७१	३११५१२८	४३१५१२८	०.००९०१८८	०.००७२६१
५०५०४	सन्धिखर्क नगरपालिका	१४०००००	०.००९१५३	३१४३१९४	४५४३१९४	०.००९११०८	०.०२३०७०
५०५०५	पाणिनी गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०१५	३०९५८११	४२९५८११	०.००८९००९	०.००६८९७
५०५०६	शितगंगा नगरपालिका	१४०००००	०.००९०५७	३११०१५७	४५१०१५७	०.००९८३४५	०.०१२८७८
५०६०१	रामपुर नगरपालिका	१४०००००	०.००९१०८	३१२७५२२	४५२७५२२	०.००८९९३४	०.०१२४८६
५०६०२	पुर्वखोला गाउँपालिका	१००००००	०.००८९२७	३०६५६०५	४०६५६०५	०.००८७२१२	०.००५९०६
५०६०३	रम्भा गाउँपालिका	१००००००	०.००८९५३	३०७४५२७	४०७४५२७	०.००८६६०९	०.००५१२८
५०६०४	बगनासकाली गाउँपालिका	१००००००	०.००८९७४	३०८१७८४	४०८१७८४	०.००८६५०८	०.००५८७१
५०६०५	तानसेन नगरपालिका	१६०००००	०.००९३२०	३२००३४५	४८००३४५	०.००९२५०७	०.०१२७७३
५०६०६	रिब्दीकोट गाउँपालिका	१००००००	०.००८९३०	३०६६३८४	४०६६३८४	०.००८६८४	०.००५८५३
५०६०७	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	१२०००००	०.००९००८	३०९३३३४	४२९३३३४	०.००८९१०१	०.००७९५४
५०६०८	तिनाउ गाउँपालिका	१००००००	०.००८८९४	३०५४२८१	४०५४२८१	०.००८७७१२	०.००६५४५
५०६०९	माथागढी गाउँपालिका	१२०००००	०.००८९६७	३०७९१६७	४२७९१६७	०.००८९२०३	०.००७५७५
५०६१०	निस्दी गाउँपालिका	१००००००	०.००८९७७	३०८२८५६	४०८२८५६	०.००८८६१७	०.००७०८६
५०७०१	बर्दघाट नगरपालिका	१८०००००	०.००९३५७	३२१३०९९	५०१३०९९	०.००९५४१५	०.०११९४९
५०७०२	सुनवल नगरपालिका	१८०००००	०.००९२९६	३१९२०८३	४९९२०८३	०.००९४२८५	०.०१३६१४
५०७०३	रामग्राम नगरपालिका	१८०००००	०.००९४११	३२३१५७८	५०३१५७८	०.००९३६८८	०.०१२४०९
५०७०४	पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१५८	३१४४९९१	४५४४९९१	०.००८८९८१	०.००५७४६
५०७०५	सरावल गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१६४	३१४६९०१	४५४६९०१	०.००८९४६८	०.००७०५३
५०७०६	प्रतापपुर गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२५६	३१७८४२८	४७७८४२८	०.००९१०४३	०.००८११९
५०७०७	सुस्ता गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१३१	३१३५६८४	४५३५६८४	०.००८९६३३	०.००५२६५
५०८०१	देवदह नगरपालिका	१६०००००	०.००९२८८	३१८९४३७	४७८९४३७	०.००९३३२८	०.०१७१३८
५०८०२	बुटवल उपमहानगरपालिका	३४०००००	०.०१०३०९	३५४०१८४	६९४०१८४	०.०१०९५५५	०.०३१६१५
५०८०३	सैनामैना नगरपालिका	१८०००००	०.००९०६२	३१११९८६	४९११९८६	०.००९४२३५	०.०१३९८९
५०८०४	कन्चन गाउँपालिका	१२०००००	०.००९११९	३१३१५५६	४३३१५५६	०.००८८३७२	०.००५०२८
५०८०५	गैडहवा गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२६४	३१८१२५०	४७८१२५०	०.००९२२३७	०.००६८२४
५०८०६	सुद्धोधन गाउँपालिका	१२०००००	०.००९१४४	३१३९९१७	४३३९९१७	०.००८८७०८	०.००४६८२
५०८०७	सियारी गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१८२	३१५२९९०	४५५२९९०	०.००८९५३५	०.००५२५२
५०८०८	तिलोत्तमा नगरपालिका	२६०००००	०.००९८३९	३३७८७९४	५९७८७९४	०.०१०२१२४	०.०३५७९०
५०८०९	ओमसतिया गाउँपालिका	१२०००००	०.००९१५२	३१४२८९०	४३४२८९०	०.००८८४०९	०.००४८२३

स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा
		न्यूनतम अनुदान	सुनमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुनमा आधारित अनुदान	जम्मा		
५०८१०	रोहिणी गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१७३	३१४९८४७	४५४९८४७	०.००८९५८८	०.००५९८१
५०८११	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	१८०००००	०.००९५५२	३२८००४३	५०८००४३	०.००९३७८८	०.०११९१०
५०८१२	मायादेवी गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२८०	३१८६८८०	४७८६८८०	०.००९१६८४	०.००६३३६
५०८१३	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	२००००००	०.००९५४१	३२७६२८७	५२७६२८७	०.००९७४८३	०.०१०२४१
५०८१४	कोटहीमाई गाउँपालिका	१४०००००	०.००९२२०	३१६६२८३	४५६६२८३	०.००९०३१६	०.००६८२५
५०८१५	सम्मरीमाई गाउँपालिका	१४०००००	०.००९४५०	३२४४९४७	४६४४९४७	०.००८९८१७	०.००४९९२
५०८१६	मर्चवारी गाउँपालिका	१४०००००	०.००९२०७	३१६९७६२	४५६९७६२	०.००८९७७	०.००५१७३
५०९०१	बाणगंगा नगरपालिका	२२०००००	०.००९४६९	३२५१५५३	५४५१५५३	०.००९८८६३	०.०१४११५
५०९०२	बुद्धभूमी नगरपालिका	२००००००	०.००९२९३	३१९१३६५	५१९१३६५	०.००९९०६६	०.०१३१०३
५०९०३	शिवराज नगरपालिका	२००००००	०.००९३८३	३२२२२४७	५२२२२४७	०.००९८५	०.०१२६००
५०९०४	विजयनगर गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१३२	३१३५८९३	४५३५८९३	०.००९१२२५	०.००७४४३
५०९०५	कृष्णनगर नगरपालिका	१८०००००	०.००९४५६	३२४७१७४	५०४७१७४	०.००९५०३२	०.०११५१०
५०९०६	महाराजगन्ज नगरपालिका	१६०००००	०.००९३५८	३२१३५६८	४८१३५६८	०.००९३९६८	०.००८१४५
५०९०७	कपिलवस्तु नगरपालिका	२२०००००	०.००९५८१	३२९०१३४	५४९०१३४	०.००९८२५७	०.०१६४५४
५०९०८	यसोधरा गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१९५	३१५७५०१	४५५७५०१	०.००९०१६३	०.००७०६५
५०९०९	मायादेवी गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२८७	३१८९०००	४७८९०००	०.००९२२९९	०.००८९७१
५०९१०	शुद्धोधन गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२४७	३१७५२९९	४७७५२९९	०.००९१८५२	०.०१२९९०
५१००१	बंगलाचुली गाउँपालिका	१००००००	०.००८९९१	३०८७५८१	४०८७५८१	०.००९००९८	०.००५६४४
५१००२	घोराही उपमहानगरपालिका	३८०००००	०.०१०२३१	३५१३४०२	७३१३४०२	०.०११९०३९	०.०३८१३९
५१००३	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	३४०००००	०.०१०१२८	३४७८०८७	६८७८०८७	०.०११४१४६	०.०२८०६६
५१००४	शान्तिनगर गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०२२	३०९८२६३	४२९८२६३	०.००८७८३८	०.००४४३२
५१००५	बबई गाउँपालिका	१२०००००	०.००९०३१	३१०११०८	४३०११०८	०.००८९५२७	०.००४६८९
५१००६	दंगीशरण गाउँपालिका	१००००००	०.००८९९२	३०८७७८२	४०८७७८२	०.००८६८५८	०.००४१५३
५१००७	लमही नगरपालिका	१६०००००	०.००९१२३	३१३२८०७	४७३२८०७	०.००९४७३६	०.००९४५२
५१००८	राप्ती गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१४४	३१४०११६	४५४०११६	०.००९१३४४	०.००७८८०
५१००९	गढवा गाउँपालिका	१४०००००	०.००८९९९	३०९०१११	४४९०१११	०.००९३६०४	०.००८९८५
५१०१०	राजपुर गाउँपालिका	१२०००००	०.००८८३३	३०३३०६९	४२३३०६९	०.००९४१३६	०.००७५९२
५११०१	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	१८०००००	०.००९०२३	३०९८४९४	४८९८४९४	०.०१०६९९	०.०२०३१५
५११०२	कोहलपुर नगरपालिका	२००००००	०.००९४७८	३२५४६५३	५२५४६५३	०.००९७७१	०.०२३०२२
५११०३	बैजनाथ गाउँपालिका	१६०००००	०.००९३०८	३१९६४१०	४७९६४१०	०.००९३८५	०.००९२५५
५११०४	खजुरा गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२९७	३१९२७०३	४७९२७०३	०.००९२७१२	०.००८३७७
५११०५	जानकी गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१८१	३१५२६१०	४५५२६१०	०.००८९७४५	०.००६०८५
५११०६	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	३४०००००	०.०१०३३१	३५४७७५७	६९४७७५७	०.०१०९६८८	०.०२०९५२
५११०७	डुडुवा गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१६३	३१४६५६६	४५४६५६६	०.००९०१८३	०.००५९६३
५११०८	नरैनापुर गाउँपालिका	१४०००००	०.००९१५०	३१४२२३४	४५४२२३४	०.००९०८२९	०.००५५७८

स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.)				राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा
		न्यूनतम अनुदान	सुनमा आधारित अनुदानको हिस्सा	सुनमा आधारित अनुदान	जम्मा		
५१२०१	बाँसगढी नगरपालिका	१८०००००	०.००९२८३	३१८७८५९	४९८७८५९	०.००९४९१६	०.०१००९२
५१२०२	बारबर्दिया नगरपालिका	२००००००	०.००९४००	३२२८०२६	५२२८०२६	०.००९७४४६	०.०११९६६
५१२०३	ठाकुरबाबा नगरपालिका	१६०००००	०.००९२३६	३१७१६८४	४७७१६८४	०.००९१३७९	०.००७४३५
५१२०४	गेरुवा गाउँपालिका	१२०००००	०.००९१३३	३१३६१६८	४३३६१६८	०.००८९०१९	०.००६५३४
५१२०५	राजापुर नगरपालिका	१८०००००	०.००९३६७	३२१६७६६	५०१६७६६	०.००९४३२	०.०२२९०४
५१२०६	मधुवन नगरपालिका	१६०००००	०.००९२३१	३१६९७९४	४७६९७९४	०.००९२०७	०.००७६२६
५१२०७	गुलरीया नगरपालिका	२००००००	०.००९५०३	३२६३३२०	५२६३३२०	०.००९६१२	०.०१५४६९
५१२०८	बढैयाताल गाउँपालिका	१६०००००	०.००९२५३	३१७७२९४	४७७७२९४	०.००९२११२	०.००९१९२

अनुसूची-२

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा गरिएका सिफारिसहरू

अनुसूची-२.१ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सङ्घीय विभाज्य कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस गरिएको मिति: २०७५/११/२९

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई राज्यमा उपलब्ध वित्तीय साधन स्रोतको सरकारका तीन तहबीच समतामूलक वितरणको आधार तयार गर्ने कायदेशि दिएको छ। यस आयोगले प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने राजस्व, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी जस्ता वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण, आधार र ढाँचाको सिफारिस गर्ने कार्य जिम्मेवारी प्राप्त गरेको छ।

नेपालको संविधान, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ का व्यवस्था अनुरूप नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँट गर्नु पर्ने व्यवस्था अनुरूप विभिन्न सूचकहरूको आधारमा प्रत्येक प्रदेश तथा स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँटको आधार र ढाँचा सिफारिस गरिएको छ।

२. राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धमा संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

क. नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (२) मा नेपाल सरकारले सङ्कलन गरेको राजस्व संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई न्यायोचित वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै धाराको उपधारा (७) बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्वको बाँडफाँट गर्दा सन्तुलित र पारदर्शी रूपमा गर्नुपर्नेछ।

ख. संविधानको धारा ६० को उपधारा (८) मा राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी संघीय ऐन बनाउँदा राष्ट्रिय नीति, राष्ट्रिय आवश्यकता, प्रदेश र स्थानीय तहको स्वायत्तता, प्रदेश र स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा र उनीहरूलाई प्रदान गरिएको आर्थिक अधिकार, राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता, राजस्वको सम्भाव्यता र उपयोग, विकास निर्माणमा गर्नुपर्ने सहयोग, क्षेत्रीय असन्तुलन, गरिबी र असमानताको न्यूनीकरण, वञ्चितकरणको अन्त्य, आकस्मिक कार्य र अस्थायी आवश्यकता पूरा गर्न सहयोग गर्नुपर्ने विषयहरूमा ध्यान दिनु पर्नेछ भनी निर्देश गरिएको छ।

ग. संविधानको धारा २५१ ले यस आयोगलाई संविधान र कानून बमोजिम संघीय सञ्चित कोषबाट संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँट गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने अधिकार तथा जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ।

घ. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ६ मा नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकम बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रकम सो कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने र यसै बमोजिम सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम मध्ये सत्तरी प्रतिशत रकम नेपाल सरकारलाई, पन्ध्र प्रतिशत प्रदेशलाई र पन्ध्र प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस दफा बमोजिम प्रदेश विभाज्य कोष र स्थानीय

विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

ड. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १५ बमोजिम आयोगले नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच राजस्व बाँडफाँटको सिफारिस गर्दा (क) जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण, (ख) क्षेत्रफल, (ग) मानव विकास सूचकाङ्क, (घ) खर्चको आवश्यकता, (ङ) राजस्व सङ्कलनमा गरेको प्रयास, (च) पूर्वाधार विकास र (छ) विशेष अवस्थालाई आधार मान्नुपर्ने व्यवस्था छ।

३. राजस्व बाँडफाँट सिफारिसमा अवलम्बन गरिएका सैद्धान्तिक आधारहरू

क. केन्द्रबाट सङ्कलन हुने राजस्वको भार प्रत्यक्षरूपमा सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तह र त्यहाँका वासिन्दामा समान रूपमा नपरेता पनि यसको अप्रत्यक्ष भार उपभोक्ता माथि पर्न जाने हुनाले राजस्व बाँडफाँट वापत प्राप्त हुने रकम सार्वजनिक सेवा र विकासको क्षेत्रमा उपयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

ख. सिद्धान्ततः राजस्व बाँडफाँटको रकम समेत प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताको अन्तरले ल्याउने वित्तीय अन्तर (Fiscal Gaps) घटाउन नै उपयोग हुने हुनाले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ ले यस रकमलाई समेत जनसङ्ख्या, मानव विकास सूचकाङ्क, क्षेत्रफलजस्ता सूचकका आधारमा समन्यायिक वितरण (Equitable Distribution) गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

ग. नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (८) मा राजस्व बाँडफाँट गर्ने आधारहरूमा स्थानीय विकासको स्तर र सार्वजनिक सेवासँग जोडिएका विस्तृत र व्यापक विषयहरूलाई समेटिएकोले राजस्व बाँडफाँटको रकम प्रशासनिक खर्चमा मात्र उपयोग गर्न नहुने प्रष्ट छ।

४. राजस्व बाँडफाँटका लागि प्रक्षेपण गरिएको रकम

आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको मिति २०७५/११/१९ को पत्रबाट कुल राजस्व रु. ११ खर्ब ६३ करोड ६३ हजार सङ्कलन हुने अनुमानित विवरण प्राप्त भएको छ। यसमध्ये मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनमा लाग्ने अन्तःशुल्क गरी जम्मा रु. ४ खर्ब २९ अर्ब १३ करोड ११ लाख सङ्कलन हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। यस प्रक्षेपण अनुसार प्रदेश र स्थानीय तह दुवैलाई उक्त रकमको १५/१५ प्रतिशतले हुन आउने रु. ६४ अर्ब ३६ करोड ९६ लाख बराबरको रकम बाँडफाँट गरिएको छ।

५. राजस्व बाँडफाँटका सूचकको तथ्याङ्क स्रोत

राजस्व बाँडफाँटका आधार तथा ढाँचा निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि विभिन्न स्रोतहरूबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रयोग गरिएको छ।

सूचक	स्रोत	प्रयोग
मानव विकास सूचकाङ्क	नेपाल मानव विकास सूचकाङ्क, २०१४ र राष्ट्रिय जनगणना, २०६८	प्रदेश तथा स्थानीय तह
जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण	राष्ट्रिय जनगणना २०६८	प्रदेश तथा स्थानीय तह
क्षेत्रफल	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र नापी विभाग	प्रदेश तथा स्थानीय तह

सूचक	स्रोत	प्रयोग
वस्तु तथा सेवाको तुलनात्मक मूल्य सूचकाङ्क	संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	प्रदेश तथा स्थानीय तह
सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा पहुँच	राष्ट्रिय जनगणना, २०६८	प्रदेश तथा स्थानीय तह
सामाजिक आर्थिक असमानता	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गरेको अध्ययन	प्रदेश तथा स्थानीय तह
सडक	स्थानीय पूर्वाधार विभाग र सडक विभाग	प्रदेश तथा स्थानीय तह

६. नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि राजस्व बाँडफाँट गर्न अवलम्बन गरिएको सूचकाङ्कको भार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने राजस्व बाँडफाँटको रकम देहायको ढाँचामा वितरण गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेको छ।

सूचक	भार (प्रतिशत)	
	प्रदेश	स्थानीय तह
जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण	७०	७०
क्षेत्रफल	१५	१५
मानव विकास सूचकाङ्क	५	५
न्यून विकास सूचकाङ्क	१०	१०
जम्मा	१००	१००

७. राजस्व बाँडफाँटका सूचक र आधारहरू

क. जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण:

जनसङ्ख्याले प्रदेश तथा स्थानीय तहको व्यवस्थापिका र सरकारको आकारमा प्रभाव पर्दछ, जसले गर्दा प्रदेश र स्थानीय तहको प्रशासनिक खर्च समेत प्रभावित हुन्छ। जनसङ्ख्याको आकार ठूलो भएपछि सेवा प्रवाहको दायरा पनि ठूलो हुन गई सञ्चालन खर्चमा बढोत्तरी हुन्छ, जसले सेवा प्रवाहको लागतलाई समेत प्रभाव पार्दछ। जुन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा जनसङ्ख्या बढी हुन्छ त्यस प्रदेश तथा स्थानीय तहले स्वभावतः विकास तथा सार्वजनिक सेवाका लागि बढी खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यसैले जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरणको सूचकलाई ७० प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरणको सूचकलाई दिइएको ७० प्रतिशतलाई १०० प्रतिशत मानी राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा उक्त प्रदेश वा स्थानीय तहमा रहेको कुल जनसङ्ख्यालाई ८० प्रतिशत र आश्रित जनसङ्ख्याको अनुपातलाई २० प्रतिशत भार दिइएको छ।

ख. क्षेत्रफल:

प्रदेश र स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता सो प्रदेश र स्थानीय तहले ओगटेको क्षेत्रफलबाट प्रभावित हुन्छ। भूगोलका कारणले सेवा प्रवाहको लागत मात्र बढ्ने होइन, सञ्चालन खर्चमा समेत उल्लेख्य वृद्धि हुन्छ। त्यसैले सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहको क्षेत्रफललाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

ग. मानव विकास सूचकाङ्क:

प्रदेश तथा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्कले उक्त प्रदेश तथा स्थानीय तहको समग्र मानव विकासलाई इङ्कित गर्दछ। जहाँ मानव विकासको सूचकाङ्क कम हुन्छ त्यहाँ मानव विकासको स्तर बमोजिम उपलब्ध गराउनु पर्ने सार्वजनिक सेवामा गर्नु पर्ने खर्च आवश्यकता बढी हुन्छ। राजस्व बाँडफाँटको रकमबाट मूलतः प्रशासनिक खर्च व्यहोरिने भए तापनि प्रदेश र स्थानीय तहले मानव विकाससँग सम्बन्धित संवैधानिक दायित्व पूरा गर्नुपर्ने भएकाले प्रदेश तथा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्कलाई समावेश गरिएको छ। मानव विकास सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। नेपालको मानव विकास सूचकाङ्क, २०१४ मा प्रदेश तथा स्थानीय तहको अलग अलग सूचकाङ्क नभएकोले भौगोलिक क्षेत्र, तत्कालीन विकास क्षेत्र, जिल्ला एवम् ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रको मानव विकास सूचकाङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहको मानव विकास सूचकाङ्क निकालिएको छ।

घ. न्यून विकास सूचकाङ्क:

प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आवश्यक पर्ने स्रोत सो तहको विकासको अवस्थामा समेत निर्भर हुने भएकाले पूर्वाधारको अवस्थालाई ७० प्रतिशत, सामाजिक आर्थिक असमानतालाई १० प्रतिशत र प्रदेशको हकमा तुलनात्मक मूल्य सूचकाङ्क तथा स्थानीय तहका हकमा खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर सूचकाङ्कलाई २० प्रतिशत भार प्रदान गरी न्यून विकास सूचकाङ्क तयार गरिएको छ। कुनै पनि प्रदेश वा स्थानीय तहको विकासलाई उक्त क्षेत्रमा रहेको सडक सञ्जाल, सूचना प्रविधिको पहुँच तथा विद्युत सेवामा पहुँचले इङ्कित गर्दछ। जहाँ सडक सञ्जाल, सूचना प्रविधिको पहुँच तथा विद्युत सेवामा पहुँच बढी हुन्छ त्यहाँका जनसङ्ख्यालाई सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न कम खर्च लाग्ने तथा समय समेत कम लाग्ने हुन्छ। पूर्वाधारको अवस्थालाई प्रदान गरिएको ७० प्रतिशत भारलाई सय प्रतिशत मानी सडक घनत्वलाई ८० प्रतिशत, सूचना प्रविधिको पहुँचलाई १० प्रतिशत र विद्युतको पहुँचलाई १० प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। विकासको लाभमा पहुँच तथा सार्वजनिक सेवाको वितरणमा सहजता हुनका लागि सडकको भूमिका अग्रणी रहने हुँदा सडक घनत्वलाई बढी भार दिइएको हो। राजस्व बाँडफाँट गर्न न्यून विकास सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

ङ. न्यूनतम रकम

प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई नेपालको संविधानले प्रदान गरेका कार्यहरू सम्पादन गर्नका लागि निश्चित रकम आवश्यकता पर्दछ। प्रदेश तथा स्थानीय तहले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरूका अलावा आफ्ना दैनिक प्रशासनिक खर्चका साथै कर्मचारी र एवम् पदाधिकारीहरूको तलव भत्ता लगायतका खर्चहरू संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँटको रकम र आन्तरिक आम्दानीबाट प्राप्त रकमबाट व्यहोर्नु पर्ने भएकाले आयोगले तोकेको आधार तथा ढाँचाबाट प्राप्त हुने रकम र आन्तरिक आम्दानीबाट समेत कतिपय स्थानीय तहको दैनिक प्रशासनिक खर्चका साथै कर्मचारी पदाधिकारीहरूको तलव भत्ता लगायतका खर्चहरू समेत धान्न नसक्ने स्थिति देखिन्छ। तर, प्रदेशको हकमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँटको रकम र आन्तरिक आम्दानीबाट प्राप्त रकमबाट दैनिक प्रशासनिक खर्चका साथै कर्मचारी र पदाधिकारीहरूको तलव भत्ता लगायतका खर्चहरू धान्न सकिने देखिन्छ। त्यसैले दैनिक प्रशासनिक खर्चका साथै कर्मचारी पदाधिकारीहरूको तलव भत्ता लगायतका खर्चहरू

समेत धान्न नसक्ने स्थिति भएका स्थानीय तहहरूका लागि न्यूनतम रु ३ करोड ५० लाख हुने गरी आधार र ढाँचा निर्धारण गरिएको छ।

द. राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकमको उपयोग

क. प्रदेश तथा स्थानीय तहले राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम मूलतः सार्वजनिक सेवा र आर्थिक सामाजिक विकासको क्षेत्रमा उपयोग गर्ने।

ख. प्रशासनिक खर्च आफ्नो आन्तरिक आयबाट नै व्यवस्थापन गर्ने। अत्यावश्यक प्रशासनिक र सञ्चालन खर्चका लागि आफ्नो आन्तरिक आय अपर्याप्त भएको अवस्थामा मात्र किफायती रूपमा राजस्व बाँडफाँटको रकम उपयोग गरी बाँकी रकम विकास निर्माण र सार्वजनिक सेवामा खर्च गर्ने।

(द्रष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.१ मा र नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने राजस्व बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.२ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-२.२ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/११/२९

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई राज्यमा उपलब्ध वित्तीय साधन स्रोतको सरकारका तीन तहबीच समतामूलक वितरणको आधार तयार पार्ने कायदिस दिएको छ। यस आयोगले प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने राजस्व, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी जस्ता वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाणको सिफारिस गर्ने कार्य-जिम्मेवारी प्राप्त गरेको छ।

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने संवैधानिक व्यवस्था र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ का प्रावधान अनुरूप विभिन्न सूचकहरूको आधारमा प्रत्येक प्रदेश तथा स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण सिफारिस गरिएको छ।

२. वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरू

क. संवैधानिक व्यवस्था

नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा नेपालको संविधानमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन्:-

धारा ६० को उपधारा (३): प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने;

धारा ६० को उपधारा (४): नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने;

धारा २५१ उपधारा (१) (ख): राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले संघीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने।

ख. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ मा नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा उपलब्ध हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्दा आयोगले देहायका आधार लिई सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ:

- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुन्याउनुपर्ने सेवा,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउनसक्ने क्षमता,

- प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

यसै ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) मा नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा उपलब्ध हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्दा आयोगले प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र माथिका आधारहरू बमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

ग. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ८ को उपदफा (१) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा प्रदेश र स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरिएको छ।

३. वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण सम्बन्धी सिफारिसमा अवलम्बन गरिएका सैद्धान्तिक आधारहरू

प्राविधिक, प्रशासनिक तथा राजनीतिक रूपमा संघीय संरचना भएका देशमा खर्च र राजस्व अधिकारको निक्षेपणबीच तालमेल मिलाउन कठिन हुने गर्दछ। सामान्यतया तल्ला तहका सरकारको खर्चको आवश्यकताभन्दा राजस्व क्षमता कमजोर हुने गर्दछ। यसबाट उर्ध्वगामी वित्तीय अन्तर (Vertical Fiscal Imbalance) सिर्जना हुन जान्छ। यसका साथै आर्थिक केन्द्र र प्राकृतिक स्रोतको उपलब्धताका दृष्टिकोणले प्रदेश तथा स्थानीय तहहरू फरक फरक हुने हुँदा साधन स्रोतको वितरण समान नहुन सक्दछ। तल्ला तहका सरकारका बीचमा सेवा प्रवाहको फरक फरक लागत, राजस्वको असमान सम्भाव्यता जस्ता कारणले क्षितिजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Imbalance) सिर्जना हुन जान्छ। यस्ता वित्तीय अन्तर पूरा गर्न वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध हुने गर्दछ।

नेपालको संविधानको अनुसूची ५ देखि ९ सम्म संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा तथा एकल अधिकारका सूचीहरू उल्लेख गरिएको छ। संविधानको यस प्रावधान तथा संविधान अनुरूपका विभिन्न कानूनहरूले कुन तहका सरकारले के के काम गर्ने भनी सरकारका सबै तहको खर्च क्षेत्रहरू तय गरेका छन्। संविधानका अनुसूचीहरू, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा तीनै तहका सरकारका राजस्व अधिकार क्षेत्र यकिन गरिएको छ। यद्यपि प्राविधिक रूपमा खर्चको निक्षेपणको तुलनामा राजस्वको निक्षेपण हुन सकेको छैन। यसैले नेपालमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच उल्लेख्य रूपमा वित्तीय अन्तर रहेको छ।

वित्तीय समानीकरण अनुदानको मूल उद्देश्य खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको अन्तरबाट सिर्जना हुने वित्तीय अन्तर घटाउनु हो। नेपालको संविधानबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतको अभावको समस्या घटाउन यो अनुदान हस्तान्तरण हुने भएकाले संवैधानिक जिम्मेवारी पूरा गर्न यसको उपयोग गरिनुपर्दछ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २८ मा उक्त ऐन र प्रचलित कानून बमोजिम प्राप्त भएको अनुदानको रकम जुन प्रयोजनका लागि प्राप्त भएको हो सोही प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोले वित्तीय समानीकरण अनुदानको प्रयोग प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपालको संविधान अनुसार आफूलाई प्राप्त कार्य-जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि मात्र खर्च गर्न सक्नेछन्।

सार्वजनिक सेवा वितरण र वित्तीय साधन स्रोतको कुशल प्रयोगका लागि तल्ला तहका सरकारलाई प्रोत्साहन गर्न सकिँएमा वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन दक्ष र प्रभावकारी हुन्छ। अतः अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको यो

अन्तरवस्तुलाई संस्थागत गर्न कार्यसम्पादनमा आधारित वित्तीय हस्तान्तरण प्रणाली अपनाउनु समेत उपयुक्त हुने देखिन्छ।

४. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि प्रयोग भएका सूचकहरू

क. प्रदेशको सेवा लागत सूचकाङ्कः

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले त्रैमासिक रूपमा सङ्कलन गरेको निर्माण सामग्रीको मूल्यसूची तथा ज्यालादरको प्रारम्भिक तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेशहरूको सेवा लागत सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

ख. स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता बीचको अन्तरः

स्थानीय तहबाट सम्पादन गरिने कार्यहरूको खर्च आवश्यकता अनुमान गर्नका लागि स्थानीय तहको जनसङ्ख्या, क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, पूर्वाधारको अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिलाई आधार लिइएको छ। यसै आधारमा चालू आर्थिक वर्षका लागि अनुमान गरिएको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकतालाई राष्ट्रिय बजेटको आकार वृद्धिका आधारमा अघावधिक गरी आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को खर्चको आवश्यकता प्रक्षेपण गरिएको छ। सबै स्थानीय तहको राजस्व सम्बन्धी यकीन तथ्याङ्क उपलब्ध भैनसकेकाले केही स्थानीय तहबाट प्राप्त तथ्याङ्क, स्थानीय तहको प्रकार र भौगोलिक अवस्थिति समेतका आधारमा राजस्व क्षमता प्रक्षेपण गरिएको छ। यसरी गरिएको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताका आधारमा स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताको अन्तर सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

ग. प्रदेश तथा स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्कः

प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता मापन गर्नका लागि स्थानीय तहको आर्थिक अवस्था; सामाजिक अवस्था; स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ; शिक्षा; जनसाङ्ख्यिक विवरण; र विपद तथा जलवायु परिवर्तन जोखिमलाई आधार लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग लगायत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रत्येक प्रदेश अन्तर्गत रहेका स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक तथा अन्य असमानता सम्बन्धी सूचकाङ्कका आधारमा प्रदेशको सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

घ. मानव गरिबी सूचकाङ्कः

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तर सम्म मात्र मानव गरिबी सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तह सम्मको मानव गरिबी सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

ङ. बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्कः

राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेको प्रदेश तहको बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्क (Multidimensional Poverty Index, 2018) प्रयोग गरिएको छ।

च. पूर्वाधार सूचकाङ्क:

पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यसका लागि प्रदेश र स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय तहको सडक घनत्वलाई ८० प्रतिशत भार दिइएको छ। विकासको लाभमा जनताको पहुँच पुऱ्याउन र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सहजीकरण गर्न सडकको प्रमुख भूमिका हुने भएकाले यसलाई अधिक भार दिइएको हो। त्यसैगरी, विद्युतको उपलब्धतालाई १० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

५. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा नेपाल सरकारबाट प्रदेशमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको सिफारिस

क. न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (३) मा वित्तीय समानीकरण अनुदानसिफारिस गर्दा आयोगले प्रत्येक प्रदेशले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान समेत सिफारिस गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। यसै प्रावधान अनुरूप नेपाल सरकारबाट प्रदेशमा हस्तान्तरण हुने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदानको २५ प्रतिशत रकमलाई सय प्रतिशत मानी प्रदेशहरूको जनसङ्ख्या र क्षेत्रफललाई ५०/५० प्रतिशत भार दिई प्रत्येक प्रदेशले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदानको हिस्सा निर्धारण गरिएको छ।

ख. वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका आधारहरू

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारहरूलाई उपलब्ध हुने कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान मध्येबाट ७५ प्रतिशत रकम देहायका आधारमा वितरण गर्न सिफारिस गरिएको छ।

सूचक	भार (प्रतिशत)
सेवा लागत सूचकाङ्क	६०
बहुआयमिक गरिबी सूचकाङ्क	१५
सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्क	१५
पूर्वाधार सूचकाङ्क	१०
जम्मा	१००

ख (१) सेवा लागत सूचकाङ्क:

प्रदेश तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आँकलन गर्न आवश्यक तथ्याङ्कीय पूर्वाधार तयार हुने क्रममा रहेको, नेपालको संविधान तथा अन्य प्रचलित कानून अनुसार प्रदेशको कार्य-जिम्मेवारीहरूको लागत आँकलन हुँदै गरेको र सबै प्रदेशले आवधिक विकास योजना समेत तर्जुमा गर्दै गरेको अवस्था छ। नेपालको संविधानले प्रदेशहरूलाई विकास निर्माणको मुख्य भूमिका प्रदान गरेको र यसका लागि सेवा लागतमा हुने अन्तरले उनीहरूको खर्चमा प्रभाव पार्ने भएकाले विकास निर्माण एवम् सेवा प्रवाह लागतको सूचकाङ्कलाई ६० प्रतिशत भार दिइएको हो।

ख (२) बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्क:

प्रदेश तहको बहुआयामिक गरिबी सूचकाङ्कले प्रदेश तहको मानव गरिबीलाई यथार्थपरक ढङ्गले प्रतिविम्बित गर्ने हुनाले यो सूचकाङ्कलाई १५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

ख (३) सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्क:

प्रदेशहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानताको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न प्रदेशको सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्कका लागि १५ प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ।

ख (४) पूर्वाधार सूचकाङ्क:

विकासको पूर्वशर्तका रूपमा रहने सडक, विद्युत तथा सूचना प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी प्रदेश तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

प्रदेशहरूमा हस्तान्तरण हुने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान र माथिका आधारहरू बमोजिम प्रदेश नं.१ ले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको विवरण तालिका १ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १ संघीय सञ्चित कोषबाट प्रदेशमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

प्रदेश	न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.लाखमा)	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.लाखमा)	कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु.लाखमा)
प्रदेश नं १	२,४४,०६	५,७२,२७	८,१६,३३

६. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (३) को व्यवस्था बमोजिम प्रत्येक स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा तोकिएका आधारहरू बमोजिम प्राप्त गर्ने अनुदान छुट्टाछुट्टै गणना गरिएको छ। यसरी प्राप्त हुने रकम केही स्थानीय तहका लागि संवैधानिक खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्न अपर्याप्त हुने देखिएकाले प्रत्येक स्थानीय तहले कम्तीमा रु.६ करोड ५० लाख प्राप्त गर्ने गरी वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम सिफारिस गरिएको छ।

चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि उपलब्ध गराएको वित्तीय समानीकरण अनुदानभन्दा आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सिफारिस गरिएको अनुदान केही स्थानीय तहहरूका लागि कम हुने देखिएको छ। यसो हुनुको कारणमा आ.व. २०७६/७७ का लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा उपलब्ध पूर्वाधार तथा आर्थिक, सामाजिक र अन्य असमानतासँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू अद्यावधिक हुनु र केही स्थानीय तहहरूको क्षेत्रफलको गणनामा अघिल्लो वर्ष देखिएको त्रुटि सच्चाइनु रहेको छ। यद्यपि सबै स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकमको योगफल भने अघिल्लो वर्षको तुलनामा बढी नै हुने देखिएको छ।

क. न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (३) को प्रावधान अनुरूप प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ। स्थानीय तहको वर्गीकरण र जनसङ्ख्याका आधारमा सबै स्थानीय तहलाई न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ। स्थानीय तहको न्यूनतम अनुदानको संक्षिप्त विवरण तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २ स्थानीय तहको न्यूनतम अनुदानको संक्षिप्त विवरण

क्र सं.	जनसङ्ख्या	स्थानीय तहको सङ्ख्या	न्यूनतम अनुदान (रु. लाखमा)	जम्मा (रु. लाखमा)
	गाउँपालिका			
१	१०,००० भन्दा कम	४६	२००	९२,००
२	१०,००० देखि २०,००० सम्म	१७८	२,२५	४,००,५०
३	२०,००० देखि ३०,००० सम्म	१६८	२,५०	४,२०,००
४	३०,००० देखि ४०,००० सम्म	४८	२,७५	१,३२,००
५	४०,००० देखि ५०,००० सम्म	१७	३,००	५१,००
६	५०,००० देखि ६०,००० सम्म	२	३,२५	६,५०
७	६०,००० भन्दा बढी	१	३,५०	३,५०
	जम्मा	४६०		११,०५,५०
	नगरपालिका			
८	२०,००० भन्दा कम	१३	२,५०	३२,५०
९	२०,००० देखि ३०,००० सम्म	३८	२,७५	१,०४,५०
१०	३०,००० देखि ४०,००० सम्म	७२	३,००	२,१६,००
११	४०,००० देखि ५०,००० सम्म	५६	३,२५	१,८२,००
१२	५०,००० देखि ६०,००० सम्म	४१	३,५०	१,४३,५०
१३	६०,००० देखि ७०,००० सम्म	२५	३,७५	९३,७५
१४	७०,००० देखि ८०,००० सम्म	१४	४,००	५६,००
१५	८०,००० देखि ९०,००० सम्म	९	४,२५	३८,२५
१६	९०,००० भन्दा बढी	८	४,५०	३६,००
	जम्मा	२७६		९,०२,५०
	उपमहानगरपालिका			
१७	१,४०,००० भन्दा कम	२	७,५०	१५,००
१८	१,४०,००० देखि १,५०,००० सम्म	५	८,००	४०,००
१९	१,५०,००० भन्दा बढी	४	८,५०	३४,००
	जम्मा	११		८९,००
	महानगरपालिका			
२०	३,००,००० भन्दा कम	४	९,५०	३८,००
२१	३,००,००० देखि ५,००,००० सम्म	१	१०,००	१०,००
२२	५,००,००० भन्दा बढी	१	११,००	११,००
	जम्मा	६		५९,००
	जम्मा न्यूनतम अनुदान	७५३		२१,५६,००

ख. वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका आधारहरू

नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) (ख) तथा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ८ को प्रावधान अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस गरिएको छ। वित्तीय समानीकरण अनुदानका लागि नेपाल सरकारबाट विनियोजन हुने कुल रकममध्ये न्यूनतम अनुदान रकम छुट्टाइसकेपछि बाँकि हुन आउने रकमको ९७.५ प्रतिशत रकमलाई देहायको आधारमा बाँडफाँट गर्न र २.५ प्रतिशत रकम स्थानीय तहको कार्य सम्पादनका आधारमा वितरण गर्न सिफारिस गरिएको छ। देहायको आधारबमोजिम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको विवरण अनुसूची-१ मा संलग्न गरिएको छ।

सूचक	भार (प्रतिशत)
खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर	७०
मानव गरिबी सूचकाङ्क	१५
आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्क	५
पूर्वाधार सूचकाङ्क	१०
जम्मा	१००

ख (१) स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर:

स्थानीय तहका संवैधानिक खर्च जिम्मेवारीहरू पूरा गर्नका लागि नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराइने भएकाले स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको अन्तरलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ।

ख (२) मानव गरिबी सूचकाङ्क:

मानव गरिबी सूचकाङ्कका लागि १५ प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नका लागि मानव गरिबी सूचकाङ्कलाई समावेश गरिएको हो।

ख (३) आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्क

स्थानीय तहहरू आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानताका दृष्टिकोणले फरक फरक अवस्थामा रहेकाले उनीहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानताको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न यस सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भारप्रदान गरिएको छ।

ख (४) पूर्वाधार सूचकाङ्क:

विकासको पूर्वशर्तका रूपमा रहने सडक, विद्युत तथा सूचना प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

ख (५) स्थानीय तहको कार्यसम्पादन सूचकाङ्कका आधारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (२) मा आयोगले संविधान तथा ऐनबमोजिम सुझाव वा सिफारिस दिँदा वा ढाँचा तयार गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय तहको कार्यसम्पादनलाई समेत आधार लिनुपर्ने व्यवस्था छ। अतः कार्यसम्पादनमा आधारित वित्तीय हस्तान्तरण प्रणालीको शुरुवात गर्नका लागि आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसमा कार्यसम्पादनलाई समेत आधार मानिएको छ। आयोगले यस सम्बन्धी

विस्तृत सूचकहरू आगामी दिनमा निर्माण गर्दै जानेछ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि स्थानीय तहको कानून कार्यान्वयनको स्थिति र खर्चको अवस्थालाई कार्यसम्पादन मापनको मुख्य आधारका रूपमा लिइएको छ। स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा गरेको खर्चको प्रतिशतलाई ४० प्रतिशत, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २१ को उपदफा (३) बमोजिम चालु आर्थिक वर्षको बजेट पेश गरे नगरेको विषयलाई ४० प्रतिशत र सोही ऐनको दफा १८ को उपदफा (१) बमोजिम आय व्ययको प्रक्षेपण सम्बन्धी विवरण अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरे नगरेको विषयलाई २० प्रतिशत भार दिई कार्यसम्पादन सूचक तयार गरिएको छ। स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको कूल रकममध्ये न्यूनतम अनुदानका लागि सिफारिस गरिएको रकम कट्टी गरेर बाँकी हुन आउने रकमको २.५ प्रतिशत हिस्सा कार्यसम्पादनका आधारमा थप हुने गरी सिफारिस गरिएको छ।

७. वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट प्राप्त रकम विनियोजनका लागि प्रदेश र स्थानीय सरकारका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू:

प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपालको संविधानमा उल्लेख भएको अधिकारको सूचीबमोजिमका सबै कार्यहरू गर्नका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानको उपयोग गर्नुपर्नेछ। यसरी अनुदानको उपयोग गर्दा कुनै एक क्षेत्रमा मात्र बढी खर्च गर्ने र अन्य क्षेत्रमा स्रोत अपुग हुने गर्नुहुँदैन। अतः यसका लागि देहायबमोजिम गर्नुपर्ने गरी सिफारिस गरिएको छ:-

प्रदेश तर्फ:

- नेपालको संविधानको अनुसूची ६ मा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहेका कार्य एवम् नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदनमा उल्लिखित कार्यमध्ये प्रदेश सरकारबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहाय बमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने,
  - प्रदेशस्तरको उच्च शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
  - प्रादेशिक स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति, कानून, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
  - विद्युत, सिंचाइ, खानेपानी, सरसफाइ तथा परिवहन सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
  - कृषि तथा पशु विकास सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, योजना कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
  - प्रादेशिक भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- साविकमा संघीय सरकारबाट सञ्चालन हुँदै आएका तर हाल प्रदेश सरकारले निरन्तरता दिनुपर्ने भई हस्तान्तरण भई आएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- प्रदेश सरकारले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,
- सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समुहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू ,
- वित्तीय समानीकरण अनुदान वापत प्रदेश सरकारलाई प्राप्त भएको रकमबाट अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्च गर्न नहुने।

स्थानीय तह तर्फ:

- नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहने कार्य, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ एवम् नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदनमा उल्लिखित कार्यहरू र स्थानीय तहबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहायबमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने,
  - आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी कार्य,
  - आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ सम्बन्धी कार्य,

- कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य र सहकारी सम्बन्धी कार्य,
- कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यान्वयन र नियमन एवम् खानेपानी सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन र मर्मत-सम्भार सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तटबन्ध, नदी नियन्त्रण तथा नदी व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- सामुदायिक भू-संरक्षण, स्थानीय पहिरो नियन्त्रण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- खेलकुद विकास र प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय यातायात व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- सविक्रमा संघीय सरकारबाट सञ्चालन हुँदै आएका तर हाल स्थानीय सरकारले निरन्तरता दिनुपर्ने भई हस्तान्तरण भई आएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू,
- स्थानीय तहले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,
- सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समुहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू।
- वित्तीय समानीकरण अनुदान वापत स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको रकमबाट अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्च गर्न नहुने।

(दृष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.१ मा र नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.२ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-२.३ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/१२/२८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई राज्यमा उपलब्ध वित्तीय साधन स्रोतको सरकारका तीन तहबीच समतामूलक वितरणको आधार तयार पार्ने कायदिस दिएको छ। यस आयोगले प्रदेश तथा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने राजस्व, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टीजस्ता वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाणको सिफारिस गर्ने कार्य-जिम्मेवारी प्राप्त गरेको छ।

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने संवैधानिक व्यवस्था र अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ का प्रावधान अनुरूप विभिन्न सूचकहरूको आधारमा प्रत्येक प्रदेश तथा स्थानीय तहले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण सिफारिस गरिएको छ।

२. वित्तीय समानीकरण अनुदानसम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाहरू

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (५) मा प्रदेशले नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई मातहतको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (क) मा प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई दिने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानून बमोजिम उपलब्ध गाराउने वित्तीय समानीकरण अनुदानका सम्बन्धमा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले लिनुपर्ने देहायबमोजिमका आधार तोकिएका छन्।

- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
- अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुर्याउनु पर्ने सेवा,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
- प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

त्यस्तै, यस ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) मा आयोगले प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान र माथि उल्लिखित आधारहरू बमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ८ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठेको राजस्वलाई प्रदेशले प्रदेशभित्रका स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

३. वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरणसम्बन्धी सिफारिसमा अवलम्बन गरिएका सैद्धान्तिक आधारहरू

१. प्राविधिक, प्रशासनिक तथा राजनीतिक रूपमा संघीय संरचना भएका देशमा खर्च र राजस्व अधिकारको निक्षेपणबीच तालमेल मिलाउन कठिन हुने गर्दछ। सामान्यतया तल्ला तहका सरकारको खर्चको आवश्यकताभन्दा राजस्व क्षमता कमजोर हुने गर्दछ। यसबाट उर्ध्वगामी वित्तीय अन्तर (Vertical Fiscal Imbalance) सिर्जना हुन जान्छ। यसका साथै आर्थिक केन्द्र र प्राकृतिक स्रोतको उपलब्धताका दृष्टिकोणले प्रदेश तथा स्थानीय तहहरू फरक फरक हुने हुँदा साधन स्रोतको वितरण समान नहुन सक्दछ। तल्ला तहका सरकारका बीचमा सेवा प्रवाहको फरक फरक लागत, राजस्वको असमान सम्भाव्यता जस्ता कारणले क्षितिजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Imbalance) सिर्जना हुन जान्छ। यस्ता वित्तीय अन्तर पूरा गर्न वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध हुने गर्दछ।
  २. नेपालको संविधानको अनुसूची ५ देखि ९ सम्म संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा तथा एकल अधिकारका सूचीहरू उल्लेख गरिएको छ। संविधानको यस प्रावधान तथा संविधान अनुरूपका विभिन्न कानूनहरूले कुन तहका सरकारले के के काम गर्ने भनी सरकारका सबै तहको खर्च क्षेत्रहरू तय गरेका छन्। संविधानका अनुसूचीहरू, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा तीनै तहका सरकारका राजस्व अधिकार क्षेत्र यकिन गरिएको छ। यद्यपि प्राविधिक रूपमा खर्चको निक्षेपणको तुलनामा राजस्वको निक्षेपण हुन सकेको छैन। यसैले नेपालमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच उल्लेख्य रूपमा वित्तीय अन्तर रहेको छ।
  ३. वित्तीय समानीकरण अनुदानको मूल उद्देश्य खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको अन्तरबाट सिर्जना हुने वित्तीय अन्तर घटाउनु हो। नेपालको संविधानबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतको अभावको समस्या घटाउन यो अनुदान हस्तान्तरण हुने भएकाले संवैधानिक जिम्मेवारी पूरा गर्न यसको उपयोग गरिनुपर्दछ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २८ मा उक्त ऐन र प्रचलित कानूनबमोजिम प्राप्त भएको अनुदानको रकम जुन प्रयोजनका लागि प्राप्त भएको हो सोही प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोले वित्तीय समानीकरण अनुदानको प्रयोग प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपालको संविधान अनुसार आफूलाई प्राप्त कार्य-जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि मात्र खर्च गर्न सक्नेछन्।
  ४. सार्वजनिक सेवा वितरण र वित्तीय साधन स्रोतको कुशल प्रयोगका लागि तल्ला तहका सरकारलाई प्रोत्साहन गर्न सकिनेमा वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन दक्ष र प्रभावकारी हुन्छ। अतः अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको यो अन्तरवस्तुलाई संस्थागत गर्न कार्यसम्पादनमा आधारित वित्तीय हस्तान्तरण प्रणाली अपनाउनु समेत उपयुक्त हुने देखिन्छ।
४. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका लागि प्रयोग भएका सूचकहरू

क. स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर:

स्थानीय तहबाट सम्पादन गरिने कार्यहरूको खर्च आवश्यकता अनुमान गर्नका लागि स्थानीय तहको जनसङ्ख्या, क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, पूर्वाधारको अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिलाई आधार लिइएको छ। यसै आधारमा चालू आर्थिक वर्षका लागि अनुमान गरिएको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकतालाई राष्ट्रिय बजेटको आकारका आधारमा अद्यावधिक गरी आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को खर्चको आवश्यकता प्रक्षेपण गरिएको छ। सबै स्थानीय तहको राजस्वसम्बन्धी यकीन तथ्याङ्क उपलब्ध भैनसकेकाले स्थानीय तहको नमुना तथ्याङ्क, स्थानीय तहको प्रकार र भौगोलिक अवस्थिति समेतका आधारमा राजस्व क्षमता प्रक्षेपण गरिएको छ। यसरी गरिएको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताका आधारमा स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताको अन्तर सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

ख. स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानतासम्बन्धी सूचकाङ्क:

स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता मापन गर्नका लागि स्थानीय तहको आर्थिक अवस्था; सामाजिक अवस्था; स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ; शिक्षा; जनसाङ्ख्यिक विवरण; र विपद तथा जलवायु परिवर्तन जोखिमलाई आधार लिइएको छ। यसका लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलगायत नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क र यस आयोगबाट गराइएको अध्ययनलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ।

ग. मानव गरिबी सूचकाङ्क:

नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ मा जिल्लास्तरसम्म मात्र मानव गरिबी सूचकाङ्क उपलब्ध भएको हुँदा भौगोलिक क्षेत्र, ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्र एवम् जिल्लास्तरको तथ्याङ्कका आधारमा स्थानीय तहसम्मको मानव गरिबी सूचकाङ्क तयार गरिएको छ।

घ. पूर्वाधार सूचकाङ्क:

पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा सडक, विद्युत र सूचना प्रविधिको पहुँचलाई आधार मानिएको छ। यसका लागि स्थानीय तहको सडक घनत्व (क्षेत्रफलमा सडकको लम्बाइ), विद्युत सेवाबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको पहुँचलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्क तयार गर्दा स्थानीय तहको सडक घनत्वलाई ८० प्रतिशत भार दिइएको छ। विकासको लाभमा जनताको पहुँच पुऱ्याउन र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सहजीकरण गर्न सडकको प्रमुख भूमिका हुने भएकाले यसलाई अधिक भार दिइएको हो। त्यसैगरी, विद्युतको उपलब्धतालाई १० प्रतिशत र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

५. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदानको सिफारिस

प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (३) को व्यवस्थाबमोजिम प्रत्येक स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने न्यूनतम अनुदान र सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा तोकिएका आधारहरूबमोजिम प्राप्त गर्ने अनुदान छुट्टाछुट्टै गणना गरिएको छ।

क. न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा ३ बमोजिम प्रत्येक स्थानीय तहका लागि न्यूनतम अङ्क सिफारिस गरिएको छ। लागि चालु आर्थिक वर्षमा प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्न सिफारिस गरिएको न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान आगामि आर्थिक वर्षका लागि यथावत नै रहने गरी सिफारिस गरिएको छ। नेपाल सरकारले २५ हजार जनसङ्ख्या भएका स्थानीय तहहरूको सङ्गठन संरचना एकरूप हुने निर्णय गरेको हुदाँ २५ हजारसम्म जनसङ्ख्या भएका स्थानीय तहलाई प्रदेश सरकारले न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान रु.१० लाख हस्तान्तरण गर्नुपर्ने र प्रत्येक स्थानीय तहमा १० हजार (४०%) जनसङ्ख्या थप हुँदा न्यूनतम अनुदान २०% (रु.२ लाख) थप हुने गरी न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ। त्यस्तै, काठमाडौँ महानगरपालिकाको आन्तरिक राजस्व स्रोतलाई समेत दृष्टिगत गरी रु.१ करोड ५० लाख न्यूनतम अनुदान सिफारिस गरिएको छ।

ख. वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिसका आधारहरू

प्रदेशहरूबाट वित्तीय समानीकरण अनुदानका लागि विनियोजन हुने कुल रकममध्ये न्यूनतम अनुदान रकम छुट्टाइसकेपछि बाँकि हुन आउने रकमलाई देहायको आधारमा बाँडफाँट गर्न सिफारिस गरिएको छ। देहायको आधारबमोजिम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय समानीकरण अनुदानको विवरण अनुसूचीमा संलग्न गरिएको छ।

सूचक	भार (प्रतिशत)
खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर	७०
मानव गरिबी सूचकाङ्क	१५
आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्क	५
पूर्वाधार सूचकाङ्क	१०
जम्मा	१००

चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि उपलब्ध गराएको वित्तीय समानीकरण अनुदानभन्दा आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि सिफारिस गरिएको अनुदान केही स्थानीय तहहरूका तुलनात्मक रूपमा कम हुने देखिएको छ। यसो हुनुको कारणमा चालु आर्थिक वर्षमा वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गर्दा उपलब्ध पूर्वाधार तथा आर्थिक, सामाजिक र अन्य असमानतासँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू अघावधिक हुनु रहेको छ।

ख(१). स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता र राजस्व क्षमताबीचको अन्तर:

स्थानीय तहका संवैधानिक खर्च जिम्मेवारीहरू पूरा गर्नका लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराइने भएकाले स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको अन्तरलाई ७० प्रतिशत भार दिइएको छ।

ख (२). मानव गरिबी सूचकाङ्क:

मानव गरिबी सूचकाङ्कका लागि १५ प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ। स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नका लागि मानव गरिबी सूचकाङ्कलाई समावेश गरिएको हो।

ख(३). आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानता सूचकाङ्क

स्थानीय तहहरू आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानताका दृष्टिकोणले फरक फरक अवस्थामा रहेकाले उनीहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा अन्य असमानताको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न यस सूचकाङ्कलाई ५ प्रतिशत भार प्रदान गरिएको छ।

ख (४). पूर्वाधार सूचकाङ्क:

विकासको पूर्वशर्तका रूपमा रहने सडक, विद्युत तथा सूचना प्रविधिमा पहुँचको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी स्थानीय तहको पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत भार दिइएको छ।

६. वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट प्राप्त रकम विनियोजनका लागि स्थानीय सरकारका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू:

स्थानीय तहले नेपालको संविधानमा उल्लेख भएको अधिकारको सूचीबमोजिमका सबै कार्यहरू गर्नका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदानको उपयोग गर्नुपर्नेछ। यसरी अनुदानको उपयोग गर्दा कुनै एक क्षेत्रमा मात्र बढी खर्च गर्ने र अन्य क्षेत्रमा स्रोत अपुग हुने गर्नुहुँदैन। अतः यसका लागि देहायबमोजिम गर्नुपर्ने सिफारिस गरिएको छः-

१. नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेखित आधारभूत जिम्मेवारीमा रहने कार्य, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, एवम् नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदनमा उल्लेखित कार्यहरू र बमोजिम स्थानीय तहबाट सम्पादन गर्नुपर्ने देहायबमोजिमका कार्यका लागि यथेष्ट रकम विनियोजन गरेपछि मात्र अन्य कार्यक्रम तथा आयोजनामा रकम विनियोजन गर्नुपर्ने,

- क. आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी कार्य,
- ख. आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ सम्बन्धी कार्य,
- ग. कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य र सहकारी सम्बन्धी कार्य,
- घ. कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमन सम्बन्धी कार्य,
- ङ. स्थानीय खानेपानी सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यन्वयन र नियमन एवम् खानेपानी सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- च. स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन र मर्मतसम्भार सम्बन्धी कार्य,
- छ. स्थानीय तटबन्ध, नदी नियन्त्रण तथा नदी व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- ज. सामुदायिक भूसंरक्षण, स्थानीय पहिरो नियन्त्रण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,
- झ. खेलकुद विकास र प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्य,
- ञ. स्थानीय यातायात व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य,

२. स्थानीय तहले बहन गर्नुपर्ने अनिवार्य दायित्वका विषयहरू,

३. सामाजिक एवम् आर्थिक दृष्टिले कमजोर तथा तुलनात्मक रूपमा विकासको मूलप्रवाहमा पछि परेका वर्ग वा समुहको उत्थान एवम् मूलप्रवाहीकरणमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम तथा योजनाहरू।

४. वित्तीय समानीकरण अनुदान वापत स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको रकमबाट अध्ययन भ्रमण, वैदेशिक भ्रमण र अन्य प्रशासनिक एवम् सञ्चालन खर्च गर्न नहुने।

(द्रष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.३ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-२.४ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन कर बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७५/१२/२८

१. पृष्ठभूमि

नेपालमा संघीयताको कार्यान्वयनसँगै प्रदेश र स्थानीय सरकारले विभिन्न प्रकारका करहरू परिचालन गर्ने अधिकार प्राप्त गरेका छन्। केही करहरू प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा रहेका छन् भने केही करहरू प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा रहेका छन्। संविधानको अनुसूचीमा प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको अधिकार क्षेत्रमा सवारी साधन कर लगायतका करहरूको व्यवस्था रहेको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार अन्तर्गत रहेका करमध्ये सवारी साधन कर प्रदेश र स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्वको महत्त्वपूर्ण स्रोत हो।

प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका सवारी साधन कर लगायतका करहरू सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनताहरूलाई लगाईने भएकाले कर लगाउने, उठाउने तथा अन्य व्यवस्थापन लगायतका विषयमा दोहोरो प्रशासनिक व्यवस्था भएमा कर संकलन लागत बढ्नुका साथै आम जनतालाई बढि बोझिलो तथा झन्झटिलो हुने देखिन्छ। यसर्थ, नेपालको प्रचलित संघीय कानूनमा प्रदेश र स्थानीय तहको दोहोरो क्षेत्राधिकारमा रहेका करहरूको एकल प्रशासन कायम गरी त्यस्ता करबाट उठ्ने राजस्व प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

२. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्था:

१. आर्थिक विधेयक, २०७५ मार्फत अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ लाई संशोधन गरी प्रदेश र स्थानीय तह दुवैको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका करहरू एकै तहबाट संकलन गर्ने र उक्त संकलित कर बाँडफाँट गर्ने,
२. सवारी साधन करको दर निर्धारण र संकलन प्रदेशले गर्ने र यसबाट संकलन भएको राजस्व प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्ने,
३. प्रदेश सरकारले सवारी साधन कर संकलन गरी त्यस्तो रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा दाखिला गरी प्रदेश र सम्बन्धित प्रदेश भित्र रहेका स्थानीय तहहरूबीच बाँडफाँट गर्नुपर्ने,
४. सवारी साधन कर मध्ये ६०% रकम प्रदेश सरकारले र ४०% रकम सम्बन्धित प्रदेश भित्रका स्थानीय तहका सञ्चित कोषमा दाखिला हुने गरी बाँडफाँट गर्नुपर्ने,
५. प्रदेश विभाज्य कोषबाट स्थानीय तहहरू बीच हुने सवारी साधन करको बाँडफाँट राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने।

३. प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा सवारी साधन कर बाँडफाँटका आधारहरू:

प्रदेश विभाज्य कोषबाट स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन कर बाँडफाँटका आधारहरू चयन गर्दा कर उठ्ने स्रोत, कर आधार, व्यवस्थापन, पूनः वितरण तथा त्यस्तो सवारी साधनको प्रयोगबाट हुने वातावरणीय असर जस्ता महत्त्वपूर्ण आयामहरूलाई दृष्टिगत गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा सवारी साधन करबाट उठेको राजस्व बाँडफाँटका लागि देहायका आधारहरू लिइएका छन्।

क. जनसङ्ख्या (४५ प्रतिशत)

सवारी साधन स्थानीय जनताले प्रयोग गर्छन् भने उक्त सवारी साधन प्रयोगबाट सिर्जना हुने असरका भागिदार पनि तहाँ रहेका जनता नै हुन्छन्। उक्त क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका सवारी साधनहरूबाट संकलन हुने सवारी साधन करमा सोही क्षेत्रका प्रभावित जनताको अधिकार रहने हुँदा सवारी साधन करबाट उठेको राजस्व बाँडफाँटको प्रमुख आधार स्थानीय तहको कुल जनसङ्ख्या अनुपातलाई ४५% भार दिइएको छ।

ख. सडक लम्बाई (५० प्रतिशत)

सडक सञ्जाल अधिक भएको क्षेत्रमा सवारी साधनको चाप अधिक हुने, ध्वनी तथा वातावरण प्रदुषण बढी हुने र सडक निर्माण तथा मर्मत लगायतका कार्यमा सार्वजनिक लागत बढी लाग्ने हुनाले प्रदेशभित्र भएको कुल सडक लम्बाईसँग प्रत्येक स्थानीय तहको सडक लम्बाईको अनुपातलाई ५०% भार दिइएको छ।

ग. वन तथा हरियाली (५ प्रतिशत)

सवारी साधनबाट निसृत हुने कार्बनजन्य प्रदुषणबाट मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्ने असरलाई न्यून गर्न वन तथा हरियालीले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने भएकाले यसको प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका साथै वित्तीय समानीकरण अनुदान तथा अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकमलाई वातावरण मैत्री तवरले खर्च गर्न समेत अप्रत्यक्ष प्रोत्साहन गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदुषणको तथ्याङ्क उपलब्ध नभएका कारणले सवारी साधनबाट उत्सर्जन हुने कार्बन प्रशोचन (Sequestration) गर्न सघाउ पुऱ्याउने मापकको रूपमा स्थानीय तहमा वनले ढाकेको क्षेत्रको अनुपातलाई ५ प्रतिशत भार दिइएको छ।

४. सूचकाङ्क प्रयोग गर्ने तरिका

प्रदेशहरूबाट प्रक्षेपित सवारी साधन कर रकमलाई आधार लिई प्रत्येक स्थानीय तहले सवारी साधन करको बाँडफाँटबाट प्राप्त गर्ने अनुमानित सीमा सिफारिस गरिएको छ। विभाज्य कोषमा जम्मा हुने रकमलाई संलग्न अनुसूचीमा उल्लेख भएको सूचकाङ्कले गुणन गरी प्राप्त हुने रकम सम्बन्धित स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउनु पर्दछ।

५. सवारी साधन करको प्रयोग क्षेत्र

सवारी साधन कर मुलतः सडक निर्माण तथा मर्मत एवम् वातावरणीय प्रदुषण कम गर्नका लागि उठाइने भएकाले सवारी साधन करको हिस्सा प्राप्त गर्ने स्थानीय तहले यो रकम सडक निर्माण र वन तथा हरियाली क्षेत्रको संवर्द्धन एवं संरक्षण गर्नमा प्रयोग गर्नुपर्नेछ।

(दृष्टव्यः आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहमा बाँडफाँट हुने सवारी साधन कर सम्बन्धी सिफारिस परिशिष्ट २.३ मा समावेश गरिएको छ।)

अनुसूची-२.५ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७६/०९/०४

१. पृष्ठभूमि:

नेपालको संविधानले संघबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान गरी चार प्रकारका अनुदानहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरेको छ। नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा १ को खण्ड (ग) ले राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई प्रदान गरेको छ। त्यसैगरी अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा ३ ले प्रदेशले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा आधारहरू तोक्ने जिम्मेवारी समेत यसै आयोगलाई दिएको छ।

२. सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिसका वृहत् सैद्धान्तिक मान्यता

लामो समयको राजनीतिक संक्रमण अन्त्य भएपछि नेपाल अब आर्थिक विकासको युगमा प्रवेश गरेको छ। नेपाल सरकारले “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को नारा अघि सारेको र सन् २०२२ मा विकासशील मुलुकमा र सन् २०३० सम्ममा दीगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गरी मध्यमस्तरीय आय भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने लक्ष्य लिएकाले स-साना आयोजना र कार्यक्रममा स्रोत छर्नुभन्दा ठूला रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता छ। यसर्थ संघ तथा प्रदेशले सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा दीगो, फराकिलो तथा समतामूलक आर्थिक वृद्धिलाई प्रत्यक्ष टेवा दिने प्रकृतिका ठूला तथा मझौला योजनाको कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

विद्यमान सबै राष्ट्रिय नीतिहरू कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारका विषयगत मन्त्रालयहरूले कार्यक्रम तर्जुमा नगरिसकेका र एकाध बाहेक धेरै विषयहरूमा राष्ट्रिय मानक नभएकाले तत्कालै यिनका आधारमा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने आधार तयार पार्न कठिन देखिएको छ। तथापि, उपलब्ध नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई आधार मानी प्रदेश र स्थानीय तहको पूर्वाधारको अवस्था विश्लेषण गरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानको आधार तयार गरिएको छ। यस प्रयोजनका लागि मुख्यतया देहायका विषयहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिई सशर्त अनुदानको आधारहरू सिफारिस गरिएको छ:-

१. देशव्यापी रूपमा राष्ट्रिय नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने,
२. राष्ट्रिय मानक स्थापित गर्ने वा सोको सुनिश्चितता गर्ने,
३. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने, र
४. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू पूरा गर्ने।

३. सशर्त अनुदानका आधार सम्बन्धी सिफारिस

माथि उल्लिखित विषयहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिई आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहमा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने आधारहरू देहाय बमोजिम सिफारिस गरिएको छः-

१. राष्ट्रियस्तरका विषयगत नीति (National Level Sectoral Policy) अन्तर्गत प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गरिने क्षेत्रगत कार्यक्रम र आयोजनाहरू स्रोत र कार्यान्वयनको खाकासहित पठाउने,
२. नेपालको संविधानको अनुसूची ७ र ९ मा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये प्रदेश वा स्थानीय तहबाट सञ्चालन हुनुपर्ने कार्यक्रम, आयोजना वा क्रियाकलापहरू स्रोत तथा कार्यान्वयनको खाकासहित प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्ने,
३. नेपालको संविधानको अनुसूची ६ र ८ बमोजिम प्रदेश र स्थानीय सरकारको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र परेका क्रियाकलाप, आयोजना र कार्यक्रमहरू हस्तान्तरण हुन बाँकी भए स्रोत सहित प्रदेश र स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्ने, यस्ता क्रियाकलाप, आयोजना र कार्यक्रमहरू निर्धारित समयभित्र सम्पन्न गर्ने गरी बजेट सुनिश्चित गर्ने,
४. नेपालको संविधानको अनुसूची ५ अनुसार संघको कार्यक्षेत्र भित्र रहेका तर प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउनुपर्ने किसिमका राष्ट्रियस्तरका कार्यक्रम प्रदेश वा स्थानीय तहमा स्रोतसहित पठाउने,
५. संघीय सरकारबाट विगतमा प्रवाह भइरहेका र भविष्यमा समेत निरन्तरता दिनुपर्ने राष्ट्रियस्तरका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि स्रोतसहित हस्तान्तरण गर्ने,
६. प्रदेश वा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र परेका, विगतमा निर्माण कार्य प्रारम्भ भइसकेका वा कार्यान्वयनको चरणमा रहेका विकास आयोजनाहरू, बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भई नेपाल सरकारको दायित्व सिर्जना भइसकेका कार्यक्रमहरू र वैदेशिक सहायतामा सञ्चालित कार्यक्रम वा आयोजनाहरू सम्पन्न हुने सुनिश्चित गर्ने गरी स्रोतसहित हस्तान्तरण गर्ने,
७. नेपाल सरकारले गरेका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न तीनै तहका सरकारले समन्वयात्मक ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रम/आयोजना वा क्रियाकलापहरू स्रोत र कार्यान्वयनको खाकासहित हस्तान्तरण गर्ने,
८. प्रदेश वा स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा रहेका तर एउटै कार्यक्रम वा आयोजनाको रूपमा विकास भई एकभन्दा बढी प्रदेश वा एकभन्दा बढी स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने भएमा त्यस्ता कार्यक्रम वा आयोजना वा तिनका सम्बन्धित सम्भाग प्रदेश वा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने गरी हस्तान्तरण गर्ने।

४. नेपाल सरकारको जिम्मेवारी

प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम/आयोजनाका लागि सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा नेपाल सरकारले वहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी देहाय बमोजिम सिफारिस गरिएको छः-

१. कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप हस्तान्तरण गरिसकेपछि निर्धारित अवधिभित्रै सम्पन्न हुने सुनिश्चित गरी स्रोत व्यवस्थापन गर्ने,

२. हस्तान्तरित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको निमित्त प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने प्राविधिक र व्यवस्थापकीय सहयोग उपलब्ध गराउने,
३. सशर्त अनुदानबाट हस्तान्तरण भई जाने कार्यक्रम वा आयोजनाको अनुगमन गर्ने, मूल्यांकन गर्ने र एकीकृत रूपमा भौतिक तथा वित्तीय प्रतिवेदन तयार हुने गरी प्रतिवेदन ढाँचा तयार गर्ने,
४. वैदेशिक सहायतामा सञ्चालित कार्यक्रम वा आयोजनाको एकीकृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने, सम्बन्धित विकास साझेदारसँग समन्वय गर्ने, प्रतिवेदन पठाउने, वित्तीय प्रतिवेदन तयार गरी शोधभर्ना लिने,
५. समान उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरूबाट हस्तान्तरण भई सञ्चालन हुने उस्तै विषयका वा समान प्रकृतिका कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत गरी एउटै शीर्षक अन्तर्गत हस्तान्तरण गर्ने,
६. बजेटमा तोकिए अनुरूप हुने गरी सबै कार्यक्रम र आयोजना एकैपटक हस्तान्तरण गर्ने। आर्थिक वर्षको बीचमा कुनै पनि कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप स्रोतसहित वा स्रोतबिना हस्तान्तरण नगर्ने,
७. सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न संघ र प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरू एवं स्थानीय सरकारहरूबीच समन्वय कायम गरी कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने,
८. नेपालको संविधानका अनुसूचीहरू तथा प्रचलित कानून बमोजिम पूर्ण निक्षेपित भएका कार्य क्षेत्रहरूमा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्दै जाने र
९. राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम र मानकहरूको कार्यान्वयनबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सिर्जना हुने थप व्ययभारलाई नेपाल सरकारले व्यहोर्ने गरी सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।

५. प्रदेश वा स्थानीय तहको जिम्मेवारी

नेपाल सरकारबाट प्राप्त सशर्त अनुदानको प्रयोग गर्दा प्रदेश र स्थानीय तहले वहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी देहायअनुसार सिफारिस गरिएको छः-

१. नेपाल सरकारबाट हस्तान्तरण भई आएका सशर्त अनुदान अन्तर्गतका कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्ने,
२. संघीय निकायहरूसँग समन्वय कायम गर्ने,
३. कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप कार्यान्वयनको आवधिक प्रतिवेदन निर्धारित समयभित्रै संघीय विषयगत मन्त्रालय/निकायमा पठाउने,
४. कार्यान्वयनको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमनको व्यवस्था मिलाउने,
५. कार्यक्रमको गहनता सोको बजेटको आधारमा नभई विषयवस्तुको गाम्भीर्यका आधारमा मापन गर्ने (उदाहरणका लागि दीगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने कार्यक्रमहरूका लागि बजेटको अड्क कम देखिएतापनि विषयवस्तुको गाम्भीर्य बढी हुने) र
६. विकास कार्यक्रमहरूमा सहभागितामूलक पद्धति अपनाउने।

अनुसूची-२.६ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७६/०२/०५

१. पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग नेपालमा वित्तीय संघीयतालाई प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गर्नका लागि गठन गरिएको एक संवैधानिक आयोग हो। आयोगले मूलतः वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको चुस्त व्यवस्थापन तथा समन्यायिक उपयोग सुनिश्चित गर्ने भूमिका निर्वाह गर्दछ। संविधानको धारा ६० र धारा २५१ मा रहेको व्यवस्था अनुरूप आयोगले राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, आन्तरिक ऋण तथा प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट तथा उपयोग सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने गर्दछ।

नेपालको संविधानको धारा २५१ को (१)(च) मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारणका लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल राष्ट्र बैंक समेतसँग अन्तरक्रिया गरी खाका तयार पारेको छ।

२. संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा २५१ (१) (च) बमोजिम समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्ने कार्य राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको रहेको छ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिने आन्तरिक ऋण सम्बन्धमा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १४ मा देहाय अनुसारको व्यवस्था गरिएको छः-

(१) नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहले आयोगले सिफारिस गरेको सीमा भित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्नेछ। तर प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्नेछ।

(२) नेपाल सरकार तथा प्रदेशले प्रचलित कानूनको अधिनमा रही ऋणपत्र जारी गरी आन्तरिक ऋण उठाउन सक्नेछ।

(३) प्रदेश तथा स्थानीय तहले आन्तरिक ऋण लिन नेपाल सरकारको सहमति माग गर्दा आन्तरिक ऋण लिन खोजिएको योजना, योजनाबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि, ऋण भुक्तानी योजना, ऋण दिने संस्थाको विवरण सहितको प्रस्ताव मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम पेश भएको प्रस्ताव कार्यान्वयन योग्य देखिएमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आन्तरिक ऋण लिन सहमति दिन सक्नेछ।

४. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि आन्तरिक ऋण सम्बन्धी सिफारिसका आधारहरू

नेपाल सरकार

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को देशको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सामान्यतया सन्तोषजनक थियो। नेपाल राष्ट्र बैंक बाट प्रकाशित तथ्याङ्क बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल सरकारी खर्च विनियोजनको ८०.५ प्रतिशत, पूँजीगत खर्च विनियोजनको तुलनामा ७१.६ प्रतिशत र वित्तीय व्यवस्था तर्फको खर्च विनियोजनको ७७.६ प्रतिशत रहेको छ। स्रोत परिचालनतर्फ राजस्व सङ्कलन लक्ष्यको ९९.५ प्रतिशत रहेको छ। वैदेशिक सहायता परिचालन अनुमानित रकमको ५४.५ प्रतिशत छ। आर्थिक वर्ष २०७४/७५मा नेपाल सरकारले कुल आन्तरिक ऋण रु.१४४ अर्ब ७५ करोड परिचालन गरेको थियो। जसमध्ये रु.३७ अर्ब ५६ करोड आन्तरिक ऋण भुक्तानी भएकाले रु.१०७ अर्ब १९ करोड खूद आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ। नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६९/७० देखि आर्थिक वर्ष २०७४/७५ सम्म परिचालन गरेको आन्तरिक ऋणको स्थिती देहाय अनुसार रहेको छ।

कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा आन्तरिक ऋणको प्रतिशत

आर्थिक वर्ष	२०६९/७०	२०७०/७१	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६ को प्रथम दश महिनासम्म
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा आन्तरिक ऋणको प्रतिशत	१.१	१.०	२.०	३.९	३.३	४.८	आन्तरिक ऋण उठाएको छैन।

स्रोत: आर्थिक सर्वेक्षण २०७४/७५ र अर्थ मन्त्रालय

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को अन्त्यसम्ममा नेपालको कुल तिर्न बाँकी ऋण रु. ९१६ अर्ब ५२ करोड रहेको छ, जुन सो आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २९.७ प्रतिशत हुन आउँछ। योमध्ये वैदेशिक ऋण रु.५२५ अर्ब ३५ करोड र आन्तरिक ऋण रु.३९१ अर्ब १६ करोड रहेको छ। कुल तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १३ प्रतिशत रहेको छ। चालु आर्थिक वर्षको पहिलो ८ महिनासम्म नेपालको कुल तिर्न बाँकी ऋण रु. ९७८ अर्ब ४५ करोड पुगेको छ जसमध्ये आन्तरिक ऋण रु. ३८३ अर्ब ५९ करोड रहेको छ। यो अवधिसम्मको तिर्न बाँकी ऋण चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २८.३ प्रतिशत हुन आउछ।

विकासशील अन्य मुलुकहरूको तुलनामा नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋणको अनुपात कम रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारसँग थप ऋण परिचालनका लागि वित्तीय आधार रहेको छ। नेपालको संविधानले तीनै तहका सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउनसक्ने व्यवस्था गरेकाले देशभित्र उपलब्ध वित्तीय स्रोतको अवस्थाअनुसार ऋण परिचालन गर्न सकिन्छ। तर तीनै तहले परिचालन गर्ने ऋणका लागि उपलब्ध बजार भने एउटै रहेको र सोही बजारबाट निजी क्षेत्रले समेत ऋण लिने भएकाले सरकारले मात्र ठूलो ऋण उठाउन सक्दैन। सामान्यतया समग्र वित्तीय अवस्था खल्बलिन नदिनका लागि देहायका कारणले सरकारले ठूलो मात्रामा आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न कठिन हुन्छ:-

- (१) आन्तरिक मुद्रा बजारमा उतार चढाव रहेको र समय समयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग तरलताको समस्या रहने गरेको,

- (२) सरकारले बढी ऋण लिंदा सोको प्रभाव बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ब्याजदरमा पर्न गई समग्र वित्तीय प्रणालीमा समस्या देखिन सक्ने अवस्था रहेको,
- (३) देशमा हुने लगानीको अधिकतम हिस्सा निजी क्षेत्रबाट हुने भएकाले सरकारले बढी ऋण उठाउँदा निजी क्षेत्रको लगानी संकुचनको सम्भावना भएको, र
- (४) वित्तीय आधार (Fiscal Space) को आकारलाई मात्र दृष्टिगत गरी ऋण लिंदा ऋणको अनुत्पादक उपयोगको डर रहेको।

प्रदेश सरकार

प्रदेश तहको संरचना एक वर्ष अघिदेखि मात्र क्रियाशील हुन थालेकाले प्रदेशस्तरीय आर्थिक परिसूचकहरूको अभाव छ। समग्र देशलाई प्रतिनिधित्व गर्ने आर्थिक परिसूचकहरूमा प्रदेशस्तरको हिस्सा रहेको भए तापनि त्यो हिस्सालाई अङ्कमा उल्लेख गर्न नसकिने भएकोले तत्काललाई प्रदेश सरकारहरूको ऋण उठाउन सक्ने क्षमता आँकलन गर्न कठिन छ। यसै कठिनाईलाई दृष्टिगत गर्दै चालु आर्थिक वर्षको लागि आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्दा तिर्नसक्ने क्षमतालाई मात्रै अनुमान गरी सिफारिस गरिएको थियो। आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि ७ वटै प्रदेश सरकारहरूले परिचालन गर्न सक्ने अनुमानित आय देहाय बमोजिम देखिन्छ।

प्रदेश सरकारहरूको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँटको अनुमानित आय

(रु.लाखमा)

आ.व. २०७५/७६ को अनुमानित आन्तरिक आय	आ.व. २०७६/७७ को अनुमानित आन्तरिक आय*	आ.व. २०७६/७७ मा राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम	आ.व. २०७६/७७ को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँटको कुल आय
१९४०५०	२३२८६०	६४३६९८	८७६५५८

*आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को आन्तरिक आयमा २० प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान गरिएको

यसरी अनुमान गरिएको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को अनुमानित कुल आयको १० प्रतिशतका दरले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने सीमा निर्धारण गर्दा प्रदेश सरकारहरूबाट रु.८ अर्ब ७६ करोड ५५ लाख ऋण परिचालन हुने अवस्था देखिन्छ।

खण्डीकृत तथ्याङ्कहरूको अभावमा प्रदेश सरकारहरूले आय अनुमानभन्दा बाहेकका आधारमा ऋण उठाउने र ऋणको साव्रँ ब्याज भुक्तानी गर्ने विषय यकिन गर्न सकिने अवस्था छैन। प्रदेश सरकारको आफ्नो आन्तरिक स्रोत सबल भइनसकेको अवस्थामा ऋण मात्र लिने, तर भुक्तानी गर्न नसकी ऋणको पासोमा पर्नसक्ने अवस्था आउन दिनु पनि हुँदैन।

प्रदेश सरकारले आन्तरिक ऋण उठाउन ऋणपत्र निष्काशन गर्नसक्ने भए पनि सोका लागि आवश्यक पर्ने कानुनी आधार र मौद्रिक औजार भने तयार नभइसकेको अवस्था छ। यसका लागि तत्काल कानुनी आधार र मौद्रिक औजारहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रदेश सरकारको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संघीय सञ्चित कोषबाट उपलब्ध हुने वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँट एवम् आफ्नो आन्तरिक आय मात्र पर्याप्त नहुने हुँदा ती सरकारहरूले परिचालन गर्नसक्ने राजस्व रकमको आधारमा तिर्न सक्ने क्षमता आँकलन गरी आन्तरिक ऋण उठाउने सीमा निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

स्थानीय तह

स्थानीय तहमा खण्डीकृत तथ्याङ्कको अभाव छ। स्थानीय तहलाई प्रदेश तहको भन्दा बढी कराधिकार भए पनि स्थानीय तहको सबै खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि सबै स्रोतबाट प्राप्त रकम पर्याप्त नभई आन्तरिक ऋण लिनुपर्ने हुन सक्छ। तर आन्तरिक स्रोत सबल नभइसकेको अवस्थामा स्थानीय तह ऋणको पासोमा पर्ने अवस्था आउन नदिने गरी विशेष सावधानी अपनाउनु पर्दछ।

चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा अनुमान गरिएको स्थानीय तहको आयको आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को स्थानीय तहको अनुमानित कुल आन्तरिक आय देहाय बमोजिम रहेको छ।

स्थानीय सरकारहरूको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँटको आय

(रु.लाखमा)

आ.व. २०७५/७६ को अनुमानित आन्तरिक आय	आ.व. २०७६/७७ को अनुमानित आन्तरिक आय*	आ.व. २०७६/७७ मा राजस्व तथा सवारी साधन कर बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम	आ.व. २०७६/७७को अनुमानित आन्तरिक स्रोत र राजस्व बाँडफाँटको कुल आय
२०७८७३	२४९४४८	७०८३९५	९५७८४३

*आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को आन्तरिक आयमा २० प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान गरिएको

यसरी अनुमान गरिएको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को अनुमानित कुल आयको १० प्रतिशतका दरले आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने सीमा निर्धारण गर्दा स्थानीय तहहरूबाट रु.९ अर्ब ५७ करोड ८४ लाख ऋण परिचालन हुने अवस्था देखिन्छ।

४. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि आन्तरिक ऋणको सिफारिस

आर्थिक वर्ष २०७६/७७का लागि प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५ प्रतिशतको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण परिचालन हुनु वाञ्छनीय हुन्छ। सोका लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले उठाउन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा देहाय अनुसार निर्धारण गरी सिफारिस गरिएको छ:-

नेपाल सरकार

- (क) नेपाल सरकारले तत्कालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति, प्रदेश तथा स्थानीय तहले परिचालन गर्ने आन्तरिक ऋणको अवस्था र बजारको स्थिति समेत विश्लेषण गरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्रक्षेपित कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
- (ख) पूँजी निर्माणमा सहयोग पुग्ने गरी आन्तरिक ऋणको उपयोग गर्ने।

प्रदेश सरकार

- (क) आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र प्रदेश तहको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
- (ख) आन्तरिक ऋणको परिचालन पूँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभका क्षेत्रमा गर्ने।
- (ग) साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।

स्थानीय तह

- (क) आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा संघीय सरकार र प्रदेश सञ्चित कोषबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र स्थानीय तहको आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋण उठाउने।
तर, स्थानीय तहको पूर्वाधार निर्माणमा ऋण प्रवाह गर्ने प्रयोजनका साथ नेपाल सरकारले गठन गरेको विशिष्टीकृत संस्थाले गर्ने ऋण लगानीको हकमा यो सीमा लागू हुने छैन।
- (ख) आन्तरिक ऋणको परिचालन पूँजी निर्माण र दीर्घकालीन लाभ दिने प्रकृतिका उत्पादनशील, रोजगारमूलक तथा आन्तरिक आय बढाउने क्षेत्रमा गर्ने।
- (ग) साधारण प्रकृतिका र प्रशासनिक खर्चका लागि आन्तरिक ऋण उपयोग नगर्ने।
- (घ) ऋण लगानी गरी सञ्चालन हुने परियोजनाबाट प्राप्त हुने लाभ वा आमदानीबाट सो परियोजनामा लगानी गरिएको ऋणको साँवा र ब्याज भुक्तानी गर्ने सुनिश्चित भएका परियोजनामा मात्र ऋण परिचालन गर्ने।

अनुसूची-२.७ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने सशर्त अनुदान सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७६/०२/०६

१. संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा ३ मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने व्यवस्था रहेको छ। त्यस्तै, संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) को खण्ड (ग) मा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेशबाट स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा (३) उपदफा (१) को खण्ड (ख) मा प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार तयार गरी प्रदेशलाई सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी पनि आयोगकै हुने व्यवस्था गरिएको छ।

त्यस्तै अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा (३) मा प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम आयोगले तोकेको आधार बमोजिम सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

२. सशर्त अनुदानका आधार सिफारिसका लागि अवलम्बन गरिएको विधि

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिस गर्नका लागि आयोगबाट विभिन्न चरणमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्नुका साथै यस सम्बन्धमा रहेका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरिएको छ। खासगरी नेपालको संविधानका विविध व्यवस्थाहरू, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन लगायतका दस्तावेजमा भएका प्रावधानहरूको अध्ययन गरिएको छ।

सशर्त अनुदानका आधारहरू सिफारिसकै लागि भनेर आयोगले चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारलाई दिएको सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका सिफारिसको सम्बन्धमा सबै सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी पृष्ठपोषण लिने काम गरेको थियो। यस क्रममा सातवटै प्रदेश सरकारका साथै गाउँपालिका महासंघ तथा नगरपालिका संघसँग पनि विभिन्न चरणमा छलफल गरी सुझाव संकलन गर्ने काम भएको थियो। उक्त छलफलबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको अपेक्षा तथा आवश्यकताहरूको पहिचान गरिएको थियो। आयोगले स्थानीय सरकारलाई लक्षित गरी विभिन्न जिल्लाहरूमा संचालन गरेको स्थानीय तहका पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धी कार्यक्रमहरूमा पनि यस विषयमा छलफल भएका थिए र सो कार्यक्रमहरूबाट सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका आधारहरूबारे स्थानीय सरकारका जनप्रतिनिधीहरूको राय सल्लाह पनि प्राप्त भएको थियो।

३. सशर्त अनुदानका आधारहरू

लामो समयको राजनीतिक संक्रमण अन्त्य भएपछि नेपाल अब आर्थिक विकासको युगमा प्रवेश गरेको छ। नेपाल सरकारले “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को नारा अघि सारेको, सन् २०२२ मा विकासशील मुलुकमा र सन् २०३० सम्ममा दीगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गरी मध्यमस्तरीय आय भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने लक्ष्य

लिएकाले स-साना आयोजना र कार्यक्रममा स्रोत छर्नुभन्दा ठूला रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता छ। यसर्थ, प्रदेशले सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा दीगो, फराकिलो तथा समतामूलक आर्थिक वृद्धिलाई प्रत्यक्ष टेवा दिने प्रकृतिका योजनाको कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

केन्द्रिय सरकारका आफ्नै मानक, राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय दायित्व तथा विषयगत लक्ष्यहरू रहेका हुन्छन्। यी लक्ष्यहरू प्राप्त गर्नका लागि संघीय सरकारले पनि स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदानहरू दिनुपर्ने हुन्छ। त्यसैगरी प्रादेशिक लक्ष्य तथा नीति हाँसिल गर्न प्रदेश सरकारले स्थानीय सशर्त अनुदान दिने व्यवस्था पनि रहेको छ भने स्थानीय सरकारलाई आफै आफ्नो बजेट निर्माण गर्ने अधिकार पनि रहेको छ। यस परिवेशमा तीनै तहका सरकारले लिएका उद्देश्यहरू भिन्न प्रकृतिका भएमा तीनै तहका सरकारबाट स्थानीय स्तरमा संचालन हुने विकास कार्यक्रमहरू अलपत्र पर्न सक्नेछन्। एकै प्रकृतिको आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि तीन तहका सरकारबाट बजेट विनियोजन भई कुनै आयोजनामा अनावश्यक रूपमा रकम बढी हुने र कुनै आयोजनामा रकम अभाव भई कार्यान्वयनमा समस्या आउन सक्ने हुन्छ। यी यस्ता कमी-कमजोरी आउन नदिन प्रदेश सरकारले आफ्नो प्रादेशिक लक्ष्य तथा नीतिको अलावा संघीय सरकारले स्थानीय सरकारलाई दिएको सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरू र स्थानीय सरकारको एकल कार्यजिम्मेवारीलाई पनि गहन अध्ययन गरेर मात्र स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ। जसका कारण तीनै तहका सरकारको लक्ष्यहरू समानान्तर रूपमा हाँसिल हुन सक्दछन्।

प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धी कानून बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानको हस्तान्तरणका लागि देहायका आधारहरू सिफारिस गरिएको छ।

१. प्रदेश सरकारले आफ्ना प्रदेशस्तरीय नीति, कार्यक्रम, मानक तथा पूर्वाधारका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने,
२. नेपालको संविधानको अनुसूची ६ र ९ मा उल्लेखित तर प्रदेशको कार्यक्षेत्र भित्र रहेका र स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउनुपर्ने किसिमका प्रदेशस्तरका कार्यक्रम स्थानीय तहमा स्रोतसहित पठाउने,
३. प्रदेश सरकारबाट गत आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि प्रवाह भइरहेका र भविष्यमा समेत निरन्तरता दिनुपर्ने प्रदेशस्तरका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि स्रोतसहित हस्तान्तरण गर्ने,
४. प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा केन्द्र सरकारबाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरिएका कार्यक्रममा दोहोरो नपर्ने गरी हस्तान्तरण गर्ने,
५. सशर्त अनुदान अन्तर्गत हस्तान्तरण हुने कार्यक्रम कार्यान्वयनका शर्तहरू स्पष्ट, मापनयोग्य, पूर्व-निर्धारित र कार्यान्वयन योग्य हुनुपर्ने,
६. प्रदेश सरकारबाट प्रदेशस्तरीय नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने किसिमका कार्यक्रम/आयोजना सशर्त अनुदान अन्तर्गत स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्नुपर्ने भएमा त्यस्ता कार्यक्रम/आयोजना सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने,

७. हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम/आयोजनाको वित्तीय र भौतिक प्रगतिको अनुगमन प्रदेशका विषयगत मन्त्रालयबाट गरिनुपर्ने,
८. कार्यक्रम/आयोजनाको भौतिक र वित्तीय प्रगतिका आधारमा प्रदेश सरकारले चौमासिक रूपमा अनुदान रकम निकासा गर्दै जाने व्यवस्था मिलाउने।

४. प्रदेश सरकारको जिम्मेवारी

स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम/आयोजनाका लागि सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा प्रदेश सरकारले बहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी देहाय बमोजिम सिफारिस गरिएको छः-

१. कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप हस्तान्तरण गरिसकेपछि निर्धारित अवधिभित्रै सम्पन्न हुने सुनिश्चित गरी स्रोत व्यवस्थापन गर्ने,
२. हस्तान्तरित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको निमित्त स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने प्राविधिक र व्यवस्थापकीय सहयोग उपलब्ध गराउने,
३. सशर्त अनुदानबाट हस्तान्तरण भई जाने कार्यक्रम वा आयोजनाको अनुगमन गर्ने, मूल्यांकन गर्ने र एकीकृत रूपमा भौतिक तथा वित्तीय प्रतिवेदन तयार हुने गरी प्रतिवेदन ढाँचा तयार गर्ने,
४. बजेटमा तोकिए अनुरूप हुने गरी सबै कार्यक्रम र आयोजना एकैपटक हस्तान्तरण गर्ने। आर्थिक वर्षको बीचमा कुनै पनि कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप स्रोतसहित वा स्रोतबिना हस्तान्तरण नगर्ने,
५. सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न स्थानीय सरकारहरूसँग समन्वय कायम गरी कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने,
६. नेपालको संविधानका अनुसूचीहरू तथा प्रचलित कानून बमोजिम पूर्ण निक्षेपित भएका कार्य क्षेत्रहरूमा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्दै जाने।

५. स्थानीय तहको जिम्मेवारी

प्रदेश सरकारबाट प्राप्त सशर्त अनुदानको प्रयोग गर्दा स्थानीय तहले बहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी देहाय अनुसार सिफारिस गरिएको छः-

१. सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू स्थानीय सरकारहरूले आ-आफ्नो बजेटमा स्वीकृत गरी सञ्चालन गर्नुपर्ने,
२. कार्यक्रम वा आयोजना वा क्रियाकलाप कार्यान्वयनको आवधिक प्रतिवेदन निर्धारित समयभित्रै सम्बन्धीत प्रादेशिक मन्त्रालय/निकायमा पठाउने,
३. कार्यान्वयनको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमनको व्यवस्था मिलाउने,
४. सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा स्थानीय सरकारले प्रदेशका विषयगत मन्त्रालयसँग समन्वय गर्नुपर्ने।

अनुसूची-२.८ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबीच हुने प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

सिफारिस मिति: २०७६/०२/२९

(उक्त सिफारिस सम्बन्धमा मिति २०७६/०४/२४ मा संसोधन गरिएको)

१. पृष्ठभूमि

- १) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई नेपालको संविधान, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सार्वजनिक वित्तीय तथा प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट गर्दा समष्टिगत वित्तीय स्वास्थ्य (Macro-Fiscal Health) सुनिश्चित हुने गरी वित्तीय समता (Fiscal Equity) कायम गर्ने वृहत् जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। संविधानले यस आयोगलाई सरकारका तीन तहबीच बाँडफाँट हुने राजस्व, वित्तीय समानीकरण अनुदान, प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी र सःशर्त अनुदानको आधार तथा हिस्सा निर्धारण गर्ने, सरकारका तीन तहले लिन पाउने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण गर्ने, प्राकृतिक स्रोतमा गरिने लगानी र सोबाट प्राप्त प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण गर्ने जस्ता जिम्मेवारीहरू प्रदान गरेको छ।
- २) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ मा विद्युत, खानी तथा खनिजजन्य, पर्वतारोहण, वन, पानी र अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको ५० प्रतिशत संघ, २५ प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेश र बाँकी २५ प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहमा बाँडफाँट गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। यस प्रावधान अनुरूप आयोगले आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि विद्युत, खानी, पर्वतारोहण र वन क्षेत्रको रोयल्टीको प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्ने आधार र हिस्सा निर्धारण गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेको छ।

२. संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

- १) नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा १(ज): प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहको लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारणको आधार तयार गरी सिफारिस गर्ने।
- २) नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा १(झ): प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरूबीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न सुझाव दिने।
- ३) नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा २: प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने।
- ४) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७: नेपाल सरकारले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई त्यसरी प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट गर्ने।
- ५) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७: नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच संघीय कानूनबमोजिम प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारले एक संघीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रोयल्टीबाट प्राप्त रकम सो कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने र सो कोषको रकम नेपाल सरकारले वार्षिक रूपले वितरण गर्नुपर्ने।

- ६) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची-४: नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहलाई वितरण गरिने प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँटको प्रतिशत राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले प्रत्येक ५ वर्षमा पुनरावलोकन गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी हेरफेर गर्नसक्ने।

रोयल्टी शीर्षक	नेपाल सरकार	सम्बन्धित प्रदेश	सम्बन्धित स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत	५०	२५	२५

- ७) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ (३): प्राकृतिक स्रोतबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने रोयल्टी रकममध्ये नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने रकम संघीय सञ्चित कोषमा, प्रदेशले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित प्रदेश सञ्चित कोषमा र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ।
- ८) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १४ को उपदफा (२): राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट प्राप्त हुने प्रतिफलको हिस्सा देहायका आधारमा निर्धारण गरी नेपाल सरकारमा सिफारिस गर्ने-
- परिचालित प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति,
  - प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट प्रभावित क्षेत्र,
  - परिचालित प्राकृतिक स्रोतउपरको निर्भरता,
  - प्रतिफलबाट लाभान्वित जनसङ्ख्या,
  - प्राकृतिक स्रोतमा आश्रित जनसङ्ख्या,
  - प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा सहभागिता।
३. प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी वितरणमा आधार र हिस्साको निर्धारण गर्न अवलम्बन गरिएको मार्गदर्शन तथा सीमाहरू
- १) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट गर्दा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची-४ को प्रावधान अनुरूप समन्यायिक (Equity) को सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरिएको छ। यसमा प्राकृतिक स्रोत जुन स्थानमा रहेको छ सो स्थानलाई विशेष लाभसहित यसबाट प्रभावित हुने क्षेत्र तथा आसपासका क्षेत्रलाई समेत समेटिएको छ। यस अनुसार सम्बन्धित प्रदेश र स्थानीय तह पहिचान गर्नका लागि प्राकृतिक स्रोत उपयोग भएको क्षेत्रलाई परियोजनाका मुख्य क्षेत्र (विशेषगरी संरचनाहरू भएको क्षेत्र), मुख्य क्षेत्रसँग जोडिएको क्षेत्र (विशेषगरी परियोजनाबाट प्रभावित क्षेत्र) र वरिपरिको क्षेत्र (सामान्य प्रभाव पर्ने क्षेत्र) गरी तीन भागमा विभाजन गरी सो अनुरूप स्रोतको बाँडफाँटको हिस्सा निर्धारण गरिएको छ।
- २) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ अन्तर्गतको अनुसूची-४ मा स्थानीय तहमा सम्बन्धित स्थानीय तह र जिल्ला समन्वय समिति उल्लेख गरिएको भएता पनि जिल्ला समन्वय समितिले सञ्चित कोष सञ्चालन नगर्ने र नेपालको संविधानले यसलाई अनुगमनकारी र समन्वयकारी भूमिका

मात्र प्रदान गरेकाले प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँटमा जिल्ला समन्वय समितिलाई समेटिएको छैन।

- ३) खानी तथा खनिज पदार्थको हकमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाजस्ता नदीजन्य निर्माण पदार्थहरूको सम्बन्धमा कानुनी स्पष्टता नभएको र यसको व्यवस्थापन आय ठेक्काको रूपमा स्थानीय तहले गर्दै आएकोले हाललाई यसबाट प्राप्त आम्दानीलाई यस बाँडफाँटमा समावेश गरिएको छैन।

४. प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी वितरणमा आधार र हिस्सा निर्धारणमा अवलम्बन गरिएको विधिहरू

- १) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँटको लागि आयोगबाट गरिएको अध्ययनका सुझावहरूलाई आधारको रूपमा लिइएको छ।
- २) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि आयोगले तयार गरेको मस्यौदा आधारहरूका बारेमा सातै प्रदेशका मुख्य मन्त्री लगायत सबै मन्त्रीहरू र अन्य सरोकारवालासँग छलफल गरिएको थियो।
- ३) आयोगले तयार गरेको मस्यौदा आधारहरूमा सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयका सचिव र विषय विज्ञहरूसँग छलफल गरिएको थियो।
- ४) प्राकृतिक स्रोत अवस्थित रहेको प्रदेश र स्थानीय तहको तथ्याङ्क तथा अन्य विवरण अद्यावधिक गरिएको छ।
- ५) विषयगत मन्त्रालयबाट तयार गरिएको तथ्याङ्कलाई आधार मानी रोयल्टी बाँडफाँटको सिफारिस गरिएको छ। आयोगले प्रयोग गरेको तथ्याङ्कको स्रोत देहायअनुसार रहेको छ:-

तथ्याङ्क	स्रोत
वनको क्षेत्रफल र अवस्थिति	वन तथा वातावरण मन्त्रालय (वन क्षेत्रको स्रोत सर्वेक्षण, २०१५)
जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या	केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको राष्ट्रिय जनगणना, २०६८
वनको रोयल्टी	वन तथा भू-संरक्षण विभाग
स्थानीय तहको क्षेत्रफल	नापी विभाग र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग
विद्युतको रोयल्टी	विद्युत विकास विभाग
खानीको रोयल्टी	खानी तथा भू-गर्भ विभाग
हिमाल र सोको आधार शिविर रहेको स्थान	पर्यटन विभाग
पर्वतारोहणको रोयल्टी	पर्यटन विभाग
विद्युत गृह रहेको स्थान र प्रभावित क्षेत्र	विद्युत विकास विभाग

५. प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी वितरणका आधार र हिस्साको निर्धारणका आधारहरू

१) पर्वतारोहण

पर्वतारोहणको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छ:-

१. भौगोलिक अवस्थिति	४० प्रतिशत,
जसमध्ये	
क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६० प्रतिशत
ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र	४० प्रतिशत
२. आधार शिविर रहेको स्थानीय तह	१० प्रतिशत
३. प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफल	२५ प्रतिशत,
जसमध्ये	

क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६० प्रतिशत
ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र	४० प्रतिशत
४. प्रभावित क्षेत्रको जनसंख्या जसमध्ये	२५ प्रतिशत,
क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६० प्रतिशत
ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको र आसपासको क्षेत्र	४० प्रतिशत

२) विद्युत

विद्युतको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छ:-

१. भौगोलिक अवस्थिति जसमध्ये	५० प्रतिशत,
क. मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५० प्रतिशत
ख. प्रभावित क्षेत्र (परियोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह)	३० प्रतिशत
ग. वरिपरिको क्षेत्र (परियोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह)	२० प्रतिशत
२. प्रभावित स्थानीय तहको क्षेत्रफल जसमध्ये	२५ प्रतिशत,
क. मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५० प्रतिशत
ख. प्रभावित क्षेत्र (परियोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह)	३० प्रतिशत
ग. वरिपरिको क्षेत्र (परियोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह)	२० प्रतिशत
३. प्रभावित स्थानीय तहको जनसंख्या जसमध्ये	२५ प्रतिशत,
क. मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५० प्रतिशत
ख. प्रभावित क्षेत्र (परियोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह)	३० प्रतिशत
ग. वरिपरिको क्षेत्र (परियोजनास्थल वरपरको तल्लो र उपल्लो तटीय स्थानीय तह)	२० प्रतिशत

३) वनको रोयल्टी:

(क) राष्ट्रिय वनबाट प्राप्त हुने रोयल्टी:

नेपालको संविधानको अनुसूची ६ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम राष्ट्रिय वन प्रदेश सरकारको क्षेत्राधिकारभित्र परेको र वन रोयल्टी संकलन हालका डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट हुँदै आइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ अनुसार राष्ट्रिय वन भन्नाले समुदायद्वारा ब्यबस्थित सबै वनहरू तथा सरकारद्वारा व्यवस्थित वन यसमा पर्दछन्। राष्ट्रिय वनबाट संकलन भएको रोयल्टीको तथ्याङ्क स्थानीय तहहरू अनुसार नभई जिल्लागत तथ्याङ्क मात्र उपलब्ध भएको हुनाले हाललाई जिल्लालाई नै आधार मानी प्रत्येक जिल्लाबाट संकलन भएको रोयल्टीलाई सोही जिल्लाको स्थानीय तहहरूमा बाँडफाँट गर्न उपयुक्त देखिन्छ। यसैगरी कुनै कुनै जिल्लाबाट संकलित वन रोयल्टी रकम अत्यन्तै न्यून देखिएको हुँदा सो रोयल्टी बाँडफाँट गर्दा

कारोबार लागत (Transaction Cost) धेरै हुन गई सो जिल्लाका स्थानीय तहहरूलाई नगण्य रकम मात्रै उपलब्ध हुने भएकाले सोको लागि देहायबमोजिम गर्नु उपयुक्त हुन्छ:-

- वनबाट संकलन भएको रोयल्टीवापत कुनै स्थानीय तहले रु. ५ हजारभन्दा कम मात्र पाउने अवस्थामा सो स्थानीय तह रहेको जिल्लाका सम्पूर्ण स्थानीय तहहरूको रोयल्टी हाललाई बाँडफाँट नगरी स्थानीय विभाज्य कोषमा सुरक्षित राख्ने व्यवस्था राखी आगामी आर्थिक वर्षहरूमा बाँडफाँट गर्ने उचित हुने।
- एक जिल्लाका सबै स्थानीय तहले रु. ५ हजारभन्दा बढी रोयल्टी प्राप्त गर्ने भएमा हाल संकलित रोयल्टी उपलब्ध गराउने।

राष्ट्रिय वनको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छ:-

१. वनको अवस्थिति (वन रहेको स्थानीय तह)	२० प्रतिशत
२. वनको क्षेत्रफल (स्थानीय तहमा रहेको वनको क्षेत्रफल)	४० प्रतिशत
३. वन क्षेत्र रहेको स्थानीय तहको जनसंख्या	२० प्रतिशत
४. वनमा आश्रित जनसंख्या (Leasehold Population)	१० प्रतिशत
५. वनको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१० प्रतिशत

(क) संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी

नेपालको संविधानबमोजिम संरक्षित क्षेत्रहरू संघको अधिकार क्षेत्रभित्र नै पर्ने साथै संरक्षित क्षेत्रहरूको क्षेत्रफल कुनै पनि स्थानीय तहहरूको क्षेत्रभित्र नपरी छुट्टै Entity को रूपमा रहेका हुनाले यी क्षेत्रहरूबाट संकलित रोयल्टी बाँडफाँट गर्दा मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भएका संरक्षित क्षेत्रहरूको हकमा मध्यवर्ती क्षेत्रको क्षेत्रफल र जनसंख्या लाई आधार मानिने र मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा नभएका संरक्षित क्षेत्रहरू (ढोरपाटन शिकार आरक्ष, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र, अपिनप्पा संरक्षण क्षेत्र र कृष्णासार संरक्षण क्षेत्र) को हकमा यी संरक्षण क्षेत्रहरूलाई छुने स्थानीय तहहरूलाई आधार मानी बाँडफाँट गरिएको छ।

संरक्षित क्षेत्रको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छ:-

• स्थानीय तहमा मध्यवर्ती क्षेत्रको अवस्थिति	१० प्रतिशत
• संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ती क्षेत्रको क्षेत्रफल	४० प्रतिशत
• संरक्षित क्षेत्रको मध्यवर्ती क्षेत्रको जनसंख्या	३५ प्रतिशत
• संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१५ प्रतिशत

४) खानी तथा खनिज

खानी तथा खनिजको रोयल्टी बाँडफाँटका लागि लिइएका आधारहरू र तिनका लागि दिइएको भार यसप्रकार रहेको छ:-

१. भौगोलिक अवस्थिति जसमध्ये	५० प्रतिशत,
क. खानी उत्खनन् क्षेत्र भएको स्थानीय तह (Quarry Area)	६० प्रतिशत

ख. खानी उत्खननका लागि अनुमति दिइएको क्षेत्र (Lease Area Location) ४०

प्रतिशत

२. प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफल (Affected Area)

३० प्रतिशत

३. प्रभावित जनसंख्या (Affected Population)

२० प्रतिशत

६. प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी सम्बन्धमा आयोगका सुझावहरू:

- १) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोतको वितरण, यसको उपयोग, लागानी र प्रतिफलको हिस्सा सम्बन्धमा विभिन्न ऐनहरूमा छरिएका व्यवस्था भएको र यसबाट स्रोत व्यवस्थापनमा द्विविधा उत्पन्न भएकाले नेपाल सरकारले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोतको लाभको वितरण र लागानी सम्बन्धमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत सम्बन्धी एकीकृत ऐन वा यस सम्बन्धी संहिता कानून बनाउनुपर्ने।
- २) अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ७ को अनुसूची -४ को द्रष्टव्य (१) मा सम्बन्धित स्थानीय तहमा जिल्ला समन्वय समिति समेत समावेश भएकाले यसले अन्योलता सिर्जना गर्नसक्ने र जिल्ला समन्वय समितिको भूमिका समन्वयकारी भएकाले उक्त द्रष्टव्यमा रहेको जिल्ला समन्वय समिति हटाउन उपयुक्त हुने।
- ३) पर्वतारोहण, विद्युत, वन र खानी तथा खनिजबाट संकलन भई बाँडफाँट भएको रोयल्टीको केही अंश सोही क्षेत्र (सम्बन्धित पर्वतारोहण, विद्युत, वन र खानी तथा खनिज) मा लागानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्ने।
- ४) पर्वतारोहणको रोयल्टीको विवरण संकलन गर्दा विभिन्न स्रोतबाट फरक फरक विवरणहरू प्राप्त हुने गरेकाले पर्वतारोहणका लागि अनुमति दिइएका हिमालहरूबाट उठ्ने रोयल्टी नियमित रूपमा विभाज्य कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था हुनुपर्ने।
- ५) पर्वतारोहणको रोयल्टी बाँडफाँटको भार तय गर्न लश्कर मार्गको विवरण महत्वपूर्ण देखिएकोले पर्वतारोहणको क्रममा आधार शिविरसम्म पुग्ने लश्कर मार्गको लम्बाइ, लश्कर मार्ग पार गर्न लाग्ने समय र लश्कर मार्गमा पर्ने स्थानीय तह (हरू) सहितको विवरण अद्यावधिक गर्नुपर्ने।
- ६) विद्युत आयोजनाबाट उठ्नु पर्ने रोयल्टी नियमित रूपमा राजस्व खातामा जम्मा नभएको कारणले उठ्नसक्ने विद्युतको रोयल्टी आर्थिक वर्ष अनुसार बजेट तयारी प्रयोजनको लागि विश्लेषण गर्न तथा प्रभावित क्षेत्रलाई बाँडफाँट गर्न कठिन हुन जान्छ। हाल सञ्चालनमा रहेको धेरैजसो विद्युत आयोजनाहरूको विद्युत खरिद गर्ने निकाय नेपाल विद्युत प्राधिकरण रहेको छ। विद्युत उत्पादन गर्ने संस्था/कम्पनीहरूले नियमित रूपमा रोयल्टी दाखिला/जम्मा गर्नुपर्ने र सो दाखिला/जम्मा नगरेमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट हुने विद्युत खरिद वापत भुक्तानी गरिने रकमबाट रोयल्टी रकम कट्टा गरी सोझै विभाज्य कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था हुनुपर्ने।
- ७) वन क्षेत्रको रोयल्टीको तथ्याङ्क स्थानीय तहगत रूपमा नभएकोले हाल रोयल्टीको बाँडफाँट गर्दा जिल्लालाई आधार मानिएको हुँदा आगामी आर्थिक वर्षहरूमा स्थानीय तहगत तथा वनको प्रकार अनुसारको तथ्याङ्क उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनुपर्ने।
- ८) प्रचलित वन कानूनमा रोयल्टीको परिभाषा नभएकोले वन रोयल्टी परिभाषित गरी ऐनमा समावेश हुनुपर्ने।

(द्रष्टव्य: आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्राकृतिक स्रोतबाट सङ्कलन भएको रोयल्टीको सम्बन्धित प्रदेशले प्राप्त गर्ने हिस्सा परिशिष्ट २.४.१ मा र सम्बन्धित स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने हिस्सा परिशिष्ट २.४.२ मा समावेश गरिएको छ।)

परिशिष्ट-२.१ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश नं. ५ लाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

प्रदेश	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु लाखमा)			राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	अनुमानित राजस्व रकम (रु लाखमा)
	न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
प्रदेश नं.५	२०३५०	५५०५१	७५४०१	०.१५३९८९७४	९९९२३

परिशिष्ट-२.२ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश नं. ५ मा रहेका स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

जिल्ला	स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु लाखमा)			राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	अनुमानित राजस्व रकम (रु लाखमा)
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
रुकुम	५०१०१	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	२२५	८२९	१०५४	०.००१२६४	८१३
रुकुम	५०१०२	सिस्ने गाउँपालिका	२२५	८५३	१०७८	०.००११११	७१५
रुकुम	५०१०३	भूमे गाउँपालिका	२२५	८५५	१०८०	०.००११६९	७५३
रोल्पा	५०२०१	सुनछहरी गाउँपालिका	२२५	४८२	७०७	०.००१०९६	७०६
रोल्पा	५०२०२	थवाङ्ग गाउँपालिका	२२५	४६१	६८६	०.०००८१९	५२७
रोल्पा	५०२०३	परिवर्तन गाउँपालिका	२५०	५९५	८४५	०.००११५९	७४६
रोल्पा	५०२०४	गगादेव गाउँपालिका	२५०	५८२	८३२	०.००१०९३	७०४
रोल्पा	५०२०५	माडी गाउँपालिका	२२५	५३७	७६२	०.००१०१९	६५६
रोल्पा	५०२०६	त्रिवेणी गाउँपालिका	२५०	६६७	९१७	०.००१२६८	८१६
रोल्पा	५०२०७	रोल्पा नगरपालिका	३००	८५१	११५१	०.००१६१२	१०३८
रोल्पा	५०२०८	रुन्टीगढी गाउँपालिका	२५०	७३३	९८३	०.००१४५१	९३४
रोल्पा	५०२०९	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	२५०	७४२	९९२	०.००१३७४	८८४
रोल्पा	५०२१०	लुङ्ग्री गाउँपालिका	२५०	६२५	८७५	०.००१२४	७९८
प्यूठान	५०३०१	गौमुखी गाउँपालिका	२५०	६७२	९२२	०.००१२९७	८३५
प्यूठान	५०३०२	नौबहिनी गाउँपालिका	२७५	७५४	१०२९	०.००१५२१	९७९
प्यूठान	५०३०३	झिमरुक गाउँपालिका	२५०	७५०	१०००	०.००१२८८	८२९
प्यूठान	५०३०४	प्यूठान नगरपालिका	३००	९४२	१२४२	०.००१५५६	१००१
प्यूठान	५०३०५	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	३००	७७३	१०७३	०.००१५३६	९८९
प्यूठान	५०३०६	माण्डवी गाउँपालिका	२२५	४७४	६९९	०.०००९१७	५९०
प्यूठान	५०३०७	मल्लरानी गाउँपालिका	२२५	५६२	७८७	०.०००९३६	६०३
प्यूठान	५०३०८	ऐरावती गाउँपालिका	२५०	६५०	९००	०.००१२०८	७७७
प्यूठान	५०३०९	सरुमारानी गाउँपालिका	२२५	५५२	७७७	०.००१०९६	७०५
गुल्मी	५०४०१	कालिगण्डकी गाउँपालिका	२२५	५९१	८१६	०.०००९९९	६४३
गुल्मी	५०४०२	सत्यवती गाउँपालिका	२५०	६९२	९४२	०.००११५१	७४१
गुल्मी	५०४०३	चन्द्रकोट गाउँपालिका	२५०	६५६	९०६	०.००१०८५	६९९
गुल्मी	५०४०४	मुसिकोट नगरपालिका	३००	८४९	११४९	०.००१४	९०१

जिल्ला	स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु लाखमा)			राजस्व बौडफौट हिस्सा	अनुमानित राजस्व रकम (रु लाखमा)
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
गुल्मी	५०४०५	ईस्मा गाउँपालिका	२५०	६२९	८७९	०.००१०४५	६७२
गुल्मी	५०४०६	मालिका गाउँपालिका	२५०	६४१	८९१	०.००१०८५	६९८
गुल्मी	५०४०७	मदाने गाउँपालिका	२५०	६४६	८९६	०.००११०१	७०९
गुल्मी	५०४०८	धुकोट गाउँपालिका	२५०	६६३	९१३	०.००१०७९	६९५
गुल्मी	५०४०९	रेसुङ्गा नगरपालिका	३००	८५५	११५५	०.००१२९५	८३४
गुल्मी	५०४१०	गुल्मी दरबार गाउँपालिका	२५०	६५५	९०५	०.००१०५१	६७७
गुल्मी	५०४११	छत्रकोट गाउँपालिका	२५०	६३३	८८३	०.००१०५	६७६
गुल्मी	५०४१२	रुरु गाउँपालिका	२२५	५९२	८१७	०.०००९२४	५९५
अर्घाखाँची	५०५०१	छत्रदेव गाउँपालिका	२५०	७३५	९८५	०.००११५७	७४५
अर्घाखाँची	५०५०२	मालारानी गाउँपालिका	२५०	७८२	१०३२	०.००१२६	८११
अर्घाखाँची	५०५०३	भुमिकास्थान नगरपालिका	३००	८५४	११५४	०.००१४६	९४०
अर्घाखाँची	५०५०४	सन्धिखर्क नगरपालिका	३२५	९९८	१३२३	०.००१५५२	९९९
अर्घाखाँची	५०५०५	पाणिनी गाउँपालिका	२५०	७६४	१०१४	०.००१२९८	८३६
अर्घाखाँची	५०५०६	शितगंगा नगरपालिका	३२५	१०४७	१३७२	०.००२१०९	१३५७
पाल्पा	५०६०१	रामपुर नगरपालिका	३००	९१७	१२१७	०.००१४३२	९२२
पाल्पा	५०६०२	पुर्वखोला गाउँपालिका	२२५	६२२	८४७	०.००१०६४	६८५
पाल्पा	५०६०३	रम्भा गाउँपालिका	२५०	६३१	८८१	०.००१०१२	६५१
पाल्पा	५०६०४	बगनासकाली गाउँपालिका	२५०	६६८	९१८	०.००१०११	६५१
पाल्पा	५०६०५	तानसेन नगरपालिका	३५०	१२२८	१५७८	०.००१६७४	१०७७
पाल्पा	५०६०६	रिब्दीकोट गाउँपालिका	२२५	५९८	८२३	०.००१०२१	६५७
पाल्पा	५०६०७	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	२५०	७६७	१०१७	०.००१३०९	८४३
पाल्पा	५०६०८	तिनाउ गाउँपालिका	२२५	६१३	८३८	०.००१०९२	७०३
पाल्पा	५०६०९	माथागढी गाउँपालिका	२५०	७३४	९८४	०.००१२९८	८३५
पाल्पा	५०६१०	निस्दी गाउँपालिका	२५०	६६७	९१७	०.००१२१९	७८४
नवलपरासी	५०७०१	बर्दघाट नगरपालिका	३७५	१३५९	१७३४	०.००२०१६	१२९८
नवलपरासी	५०७०२	सुनवल नगरपालिका	३५०	१२८३	१६३३	०.००१९०३	१२२५
नवलपरासी	५०७०३	रामग्राम नगरपालिका	३५०	१३३०	१६८०	०.००१७८२	११४७
नवलपरासी	५०७०४	पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	२७५	९१०	११८५	०.००१२४३	८००
नवलपरासी	५०७०५	सरावल गाउँपालिका	२७५	९५३	१२२८	०.००१३५३	८७१
नवलपरासी	५०७०६	प्रतापपुर गाउँपालिका	३००	१०७६	१३७६	०.००१५०३	९६८
नवलपरासी	५०७०७	सुस्ता गाउँपालिका	२७५	८९१	११६६	०.००१३९	८९५
रुपन्देही	५०८०१	देवदह नगरपालिका	३५०	१२०२	१५५२	०.००१७८६	११४९
रुपन्देही	५०८०२	बुटवल उपमहानगरपालिका	८००	२२७८	३०७८	०.००२७७९	१७८९
रुपन्देही	५०८०३	सैनामैना नगरपालिका	३५०	८६६	१२१६	०.००१८८९	१२१६
रुपन्देही	५०८०४	कन्चन गाउँपालिका	२७५	८८४	११५९	०.००१२१६	७८३
रुपन्देही	५०८०५	गैडहवा गाउँपालिका	३००	१०९१	१३९१	०.००१६६९	१०७४
रुपन्देही	५०८०६	सुदोधन गाउँपालिका	२७५	९१६	११९१	०.००१२५१	८०५
रुपन्देही	५०८०७	सियारी गाउँपालिका	२७५	९८५	१२६०	०.००१३५	८६९

जिल्ला	स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु लाखमा)			राजस्व बौडफौट हिस्सा	अनुमानित राजस्व रकम (रु लाखमा)
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
रुपन्देही	५०८०८	तिलोत्तमा नगरपालिका	४५०	१८७५	२३२५	०.००२४२४	१५६०
रुपन्देही	५०८०९	ओमसतिया गाउँपालिका	२७५	९१२	११८७	०.००१२	७७३
रुपन्देही	५०८१०	रोहिणी गाउँपालिका	२७५	९४५	१२२०	०.००१३४९	८६८
रुपन्देही	५०८११	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	३७५	१४३७	१८१२	०.००१५५३	१०००
रुपन्देही	५०८१२	मायादेवी गाउँपालिका	३००	११०९	१४०९	०.००१५७५	१०१४
रुपन्देही	५०८१३	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	४००	१४८०	१८८०	०.००२१७८	१४०२
रुपन्देही	५०८१४	कोटहीमाई गाउँपालिका	३००	९९४	१२९४	०.००१४०७	९०६
रुपन्देही	५०८१५	सम्मरीमाई गाउँपालिका	२७५	१४१२	१६८७	०.००१३४२	८६४
रुपन्देही	५०८१६	मर्चवारी गाउँपालिका	२७५	९५७	१२३२	०.००१३३२	८५७
कपिलवस्तु	५०९०१	बाणगंगा नगरपालिका	४००	१५३८	१९३८	०.००२३५५	१५१६
कपिलवस्तु	५०९०२	बुद्धभूमी नगरपालिका	३७५	१३८५	१७६०	०.००२४०२	१५४६
कपिलवस्तु	५०९०३	शिवराज नगरपालिका	३७५	१३९९	१७७४	०.००२३७४	१५२८
कपिलवस्तु	५०९०४	बिजयनगर गाउँपालिका	२७५	९०९	११८४	०.००१५८८	१०२२
कपिलवस्तु	५०९०५	कृष्णनगर नगरपालिका	३७५	१३२२	१६९७	०.००१९२३	१२३८
कपिलवस्तु	५०९०६	महाराजगन्ज नगरपालिका	३५०	११९५	१५४५	०.००१८५९	११९७
कपिलवस्तु	५०९०७	कपिलवस्तु नगरपालिका	४००	१५४१	१९४१	०.००२२५३	१४५०
कपिलवस्तु	५०९०८	यसोधरा गाउँपालिका	२७५	९५७	१२३२	०.००१४१२	९०९
कपिलवस्तु	५०९०९	मायादेवी गाउँपालिका	३००	११०१	१४०१	०.००१६६१	१०६९
कपिलवस्तु	५०९१०	शुद्धोधन गाउँपालिका	३००	१०१७	१३१७	०.००१६१३	१०३८
दाङ	५१००१	बंगलाचुली गाउँपालिका	२५०	६८८	९३८	०.००१३५२	८७०
दाङ	५१००२	घोराही उपमहानगरपालिका	८५०	२५४९	३३९९	०.००४०४	२६०१
दाङ	५१००३	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	८००	२३६२	३१६२	०.००३६४३	२३४५
दाङ	५१००४	शान्तिनगर गाउँपालिका	२५०	७२०	९७०	०.००११८२	७६१
दाङ	५१००५	बबई गाउँपालिका	२५०	७४६	९९६	०.००१३५८	८७४
दाङ	५१००६	दंगीशरण गाउँपालिका	२५०	६६२	९१२	०.००१०५८	६८१
दाङ	५१००७	लमही नगरपालिका	३२५	११३९	१४६४	०.००१९२७	१२४०
दाङ	५१००८	राप्ती गाउँपालिका	३००	१०१४	१३१४	०.००१६०६	१०३४
दाङ	५१००९	गढवा गाउँपालिका	२७५	९६७	१२४२	०.००१७६९	११३९
दाङ	५१०१०	राजपुर गाउँपालिका	२५०	७१५	९६५	०.००१५२३	९८०
बाँके	५११०१	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	३५०	१२७४	१६२४	०.००२६८८	१७२५
बाँके	५११०२	कोहलपुर नगरपालिका	४००	१५१५	१९१५	०.००२२१७	१४२७
बाँके	५११०३	बैजनाथ गाउँपालिका	३२५	१२२९	१५५४	०.००१८६२	११९९
बाँके	५११०४	खजुरा गाउँपालिका	३२५	११७८	१५०३	०.००१७९६	११०४
बाँके	५११०५	जानकी गाउँपालिका	२७५	९३३	१२०८	०.००१३६३	८७८
बाँके	५११०६	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	८००	२३४८	३१४८	०.००२८३	१८२२
बाँके	५११०७	डुडुवा गाउँपालिका	२७५	९००	११७५	०.००१४४७	९३१
बाँके	५११०८	नरैनापुर गाउँपालिका	२७५	८२१	१०९६	०.००१५३९	९९०
बर्दिया	५१२०१	बाँसगढी नगरपालिका	३५०	१२४१	१५९१	०.००१९९२	१२८२

जिल्ला	स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु लाखमा)			राजस्व बाँडफाँट हिस्सा	अनुमानित राजस्व रकम (रु लाखमा)
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा		
बर्दिया	५१२०२	बारबर्दिया नगरपालिका	३७५	१३९१	१७६६	०.००२२२९	१४३५
बर्दिया	५१२०३	ठाकुरबाबा नगरपालिका	३२५	१०८०	१४०५	०.००१५८२	१०१८
बर्दिया	५१२०४	गेरुवा गाउँपालिका	२७५	८९३	११६८	०.००१३१	८४३
बर्दिया	५१२०५	राजापुर नगरपालिका	३५०	१२६६	१६१६	०.००१८४६	११८८
बर्दिया	५१२०६	मधुवन नगरपालिका	३२५	१०९६	१४२१	०.००१६७५	१०७८
बर्दिया	५१२०७	गुलरीया नगरपालिका	३७५	१४१५	१७९०	०.००२०२९	१३०६
बर्दिया	५१२०८	बढैयाताल गाउँपालिका	३००	११२६	१४२६	०.००१६६७	१०७३

परिशिष्ट-२.३ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि प्रदेश नं. ५ वाट स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र सवारी साधनको कर बाँडफाँट सम्बन्धी सिफारिस

जिल्ला	स्थानीय तहको कोड	स्थानीय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु. हजारमा)			सवारी साधन करको बाँडफाँट	
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	सवारी साधन करको बाँडफाँटको हिस्सा	सवारी साधन करको सिलिङ (रु. हजारमा)
रुकुम	५०१०१	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	१०००	३१४३	४१४३	०.००४९०८	४९०८
रुकुम	५०१०२	सिस्ने गाउँपालिका	१०००	३१३७	४१३७	०.००४१८४१	४१८४
रुकुम	५०१०३	भूमे गाउँपालिका	१०००	३१४३	४१४३	०.००४९७७५	४९७८
रोल्पा	५०२०१	सुनछुहरी गाउँपालिका	१०००	३१४२	४१४२	०.००३३३१५	३३३१
रोल्पा	५०२०२	थवाङ्ग गाउँपालिका	१०००	३१३०	४१३०	०.००२२४६३	२२४६
रोल्पा	५०२०३	परिवर्तन गाउँपालिका	१०००	३१४४	४१४४	०.००३५९४७	३५९५
रोल्पा	५०२०४	गगादेव गाउँपालिका	१०००	३१४७	४१४७	०.००४१४३९	४१४४
रोल्पा	५०२०५	माडी गाउँपालिका	१०००	३१४०	४१४०	०.००४५६०८	४५६१
रोल्पा	५०२०६	त्रिवेणी गाउँपालिका	१०००	३१३९	४१३९	०.००६९६४१	६९६४
रोल्पा	५०२०७	रोल्पा नगरपालिका	१२००	३१४०	४३४०	०.००७६१५६	७६१६
रोल्पा	५०२०८	रुन्टीगढी गाउँपालिका	१२००	३१४४	४३४४	०.००७५६०३	७५६०
रोल्पा	५०२०९	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	१२००	३१४५	४३४५	०.००६५४८२	६५४८
रोल्पा	५०२१०	लुङ्ग्री गाउँपालिका	१०००	३१५१	४१५१	०.००४४४४८	४४४५
प्यूठान	५०३०१	गौमुखी गाउँपालिका	१२००	३१५१	४३५१	०.००४३७७१	४३७७
प्यूठान	५०३०२	नौबहिनी गाउँपालिका	१२००	३१५५	४३५५	०.००५२४०३	५२४०
प्यूठान	५०३०३	झिमरुक गाउँपालिका	१२००	३१४७	४३४७	०.००५२७६६	५२७७
प्यूठान	५०३०४	प्यूठान नगरपालिका	१४००	३१२९	४५२९	०.०१४९६८२	१४९६८
प्यूठान	५०३०५	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	१२००	३१३८	४३३८	०.००६४५४५	६४५४
प्यूठान	५०३०६	माण्डवी गाउँपालिका	१०००	३१२५	४१२५	०.००५१५३१	५१५३

जिल्ला	स्थानिय तहको कोड	स्थानिय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु. हजारमा)			सवारी साधन गरेको बाँडफाँट	
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	सवारी साधन गरेको बाँडफाँटको हिस्सा	सवारी साधन गरेको सिलिङ (रु. हजारमा)
प्यूठान	५०३०७	मल्लरानी गाउँपालिका	१०००	३१३६	४१३६	०.००३७२१३	३७२१
प्यूठान	५०३०८	ऐरावती गाउँपालिका	१०००	३१३७	४१३७	०.००४२३०९	४२३१
प्यूठान	५०३०९	सरुमारानी गाउँपालिका	१०००	३१३४	४१३४	०.००४६४३४	४६४३
गुल्मी	५०४०१	कालिगण्डकी गाउँपालिका	१०००	३१२५	४१२५	०.००६६३०२	६६३०
गुल्मी	५०४०२	सत्यवती गाउँपालिका	१०००	३१३०	४१३०	०.००६६८९५	६६८९
गुल्मी	५०४०३	चन्द्रकोट गाउँपालिका	१०००	३१२४	४१२४	०.००७७०६९	७७०७
गुल्मी	५०४०४	मुसिकोट नगरपालिका	१२००	३१३७	४३३७	०.००९४२५९	९४२६
गुल्मी	५०४०५	ईस्मा गाउँपालिका	१०००	३१३८	४१३८	०.००६१५४५	६१५४
गुल्मी	५०४०६	मालिका गाउँपालिका	१०००	३१४१	४१४१	०.००५९७९९	५९८०
गुल्मी	५०४०७	मदाने गाउँपालिका	१०००	३१४१	४१४१	०.००६०२९१	६०२९
गुल्मी	५०४०८	धुकोट गाउँपालिका	१०००	३१४०	४१४०	०.००५९८३३	५९८३
गुल्मी	५०४०९	रेसुङ्गा नगरपालिका	१२००	३१२७	४३२७	०.०१२०२	१२०२०
गुल्मी	५०४१०	गुल्मी दरबार गाउँपालिका	१०००	३१३५	४१३५	०.००५०७४१	५०७४
गुल्मी	५०४११	छत्रकोट गाउँपालिका	१०००	३१३३	४१३३	०.००५२५१५	५२५२
गुल्मी	५०४१२	रुरू गाउँपालिका	१०००	३१३०	४१३०	०.००५६९५१	५६९५
अर्घाखाँची	५०५०१	छत्रदेव गाउँपालिका	१२००	३१३८	४३३८	०.००६०७७	६०७७
अर्घाखाँची	५०५०२	मालारानी गाउँपालिका	१२००	३१४५	४३४५	०.००५५९९५	५६००
अर्घाखाँची	५०५०३	भूमिकास्थान नगरपालिका	१२००	३१३९	४३३९	०.००७९१२८	७९१३
अर्घाखाँची	५०५०४	सन्धिखर्क नगरपालिका	१४००	३०९८	४४९८	०.०२३०६८९	२३०६९
अर्घाखाँची	५०५०५	पाणिनी गाउँपालिका	१२००	३१३३	४३३३	०.००७१२५६	७१२६
अर्घाखाँची	५०५०६	शितगंगा नगरपालिका	१४००	३१२१	४५२१	०.०१२७३०४	१२७३०
पाल्पा	५०६०१	रामपुर नगरपालिका	१४००	३१२७	४५२७	०.०१२४९५२	१२४९५
पाल्पा	५०६०२	पुर्वखोला गाउँपालिका	१०००	३१२६	४१२६	०.००५७७३५	५७७४
पाल्पा	५०६०३	रम्भा गाउँपालिका	१०००	३१३०	४१३०	०.००५२८८९	५२८९
पाल्पा	५०६०४	बगनासकाली गाउँपालिका	१०००	३१३१	४१३१	०.००५९२२१	५९२२
पाल्पा	५०६०५	तानसेन नगरपालिका	१६००	३१४६	४७४६	०.०१२६४३३	१२६४३
पाल्पा	५०६०६	रिब्दीकोट गाउँपालिका	१०००	३१२५	४१२५	०.००५७८३७	५७८४
पाल्पा	५०६०७	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	१२००	३१३१	४३३१	०.००७९४२३	७९४२
पाल्पा	५०६०८	तिनाउ गाउँपालिका	१०००	३११९	४११९	०.००६४६१३	६४६१
पाल्पा	५०६०९	माथागढी गाउँपालिका	१२००	३१२५	४३२५	०.००७४७५९	७४७६

जिल्ला	स्थानिय तहको कोड	स्थानिय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु. हजारमा)			सवारी साधन गरेको बाँडफाँट	
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	सवारी साधन गरेको बाँडफाँटको हिस्सा	सवारी साधन गरेको सिलिङ (रु. हजारमा)
पाल्पा	५०६१०	निस्दी गाउँपालिका	१०००	३१३०	४१३०	०.००७०४५६	७०४६
नवलपरासी	५०७०१	बर्दघाट नगरपालिका	१८००	३१५७	४९५७	०.०११८२७३	११८२७
नवलपरासी	५०७०२	सुनवल नगरपालिका	१८००	३१४५	४९४५	०.०१३४४१६	१३४४२
नवलपरासी	५०७०३	रामग्राम नगरपालिका	१८००	३१६७	४९६७	०.०१२२९८४	१२२९८
नवलपरासी	५०७०४	पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	१४००	३१६३	४५६३	०.००५६८८२	५६८८
नवलपरासी	५०७०५	सरावल गाउँपालिका	१४००	३१५८	४५५८	०.००६९९९	६९९९
नवलपरासी	५०७०६	प्रतापपुर गाउँपालिका	१६००	३१६७	४७६७	०.००८११०९	८१११
नवलपरासी	५०७०७	सुस्ता गाउँपालिका	१४००	३१५७	४५५७	०.००६२८८२	६२८८
रुपन्देही	५०८०१	देवदह नगरपालिका	१६००	३१३६	४७३६	०.०१६७९८१	१६७९८
रुपन्देही	५०८०२	बुटवल उपमहानगरपालिका	३४००	३१९६	६५९६	०.०३११९०१	३११९०
रुपन्देही	५०८०३	सैनामैना नगरपालिका	१८००	३१३०	४९३०	०.०१३७२५५	१३७२५
रुपन्देही	५०८०४	कन्चन गाउँपालिका	१२००	३१५३	४३५३	०.००५१३८२	५१३८
रुपन्देही	५०८०५	गैडहवा गाउँपालिका	१६००	३१७५	४७७५	०.००६८०३	६८०३
रुपन्देही	५०८०६	सुद्धोधन गाउँपालिका	१२००	३१५९	४३५९	०.००४६५१४	४६५१
रुपन्देही	५०८०७	सियारी गाउँपालिका	१४००	३१६१	४५६१	०.००५२१७७	५२१८
रुपन्देही	५०८०८	तिलोत्तमा नगरपालिका	२६००	३१४०	५७४०	०.०३५२१२	३५२१२
रुपन्देही	५०८०९	ओमसतिया गाउँपालिका	१२००	३१६०	४३६०	०.००४७९५६	४७९६
रुपन्देही	५०८१०	रोहिणी गाउँपालिका	१४००	३१६३	४५६३	०.००५९२९८	५९३०
रुपन्देही	५०८११	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	१८००	३१७६	४९७६	०.०११७७३२	११७७३
रुपन्देही	५०८१२	मायादेवी गाउँपालिका	१६००	३१७८	४७७८	०.००६२९५४	६२९५
रुपन्देही	५०८१३	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	२०००	३२०३	५२०३	०.०१०१२६८	१०१२७
रुपन्देही	५०८१४	कोटहीमाई गाउँपालिका	१४००	३१७१	४५७१	०.००६७५७४	६७५७
रुपन्देही	५०८१५	सम्मरीमाई गाउँपालिका	१४००	३१८८	४५८८	०.००४९६३६	४९६४
रुपन्देही	५०८१६	मर्चवारी गाउँपालिका	१४००	३१७४	४५७४	०.००५१४०६	५१४१
कपिलवस्तु	५०९०१	बाणगंगा नगरपालिका	२२००	३१६६	५३६६	०.०१३९२१४	१३९२१
कपिलवस्तु	५०९०२	बुद्धभूमी नगरपालिका	२०००	३१५८	५१५८	०.०१२९८१२	१२९८१
कपिलवस्तु	५०९०३	शिवराज नगरपालिका	२०००	३१७३	५१७३	०.०१३१८०१	१३१८०
कपिलवस्तु	५०९०४	त्रिजयनगर गाउँपालिका	१४००	३१५९	४५५९	०.००७३६२२	७३६२
कपिलवस्तु	५०९०५	कृष्णनगर नगरपालिका	१८००	३१९०	४९९०	०.०११५३०४	११५३०
कपिलवस्तु	५०९०६	महाराजगन्ज नगरपालिका	१६००	३१८८	४७८८	०.००८२५४९	८२५५

जिल्ला	स्थानिय तहको कोड	स्थानिय तहको नाम	वित्तीय समानीकरण अनुदान (रु. हजारमा)			सवारी साधन गरेको बाँडफाँट	
			न्यूनतम अनुदान	सुत्रमा आधारित अनुदान	जम्मा	सवारी साधन गरेको बाँडफाँटको हिस्सा	सवारी साधन गरेको सिलिङ (रु. हजारमा)
कपिलवस्तु	५०९०७	कपिलवस्तु नगरपालिका	२२००	३१८५	५३८५	०.०१६२४८५	१६२४९
कपिलवस्तु	५०९०८	यसोधरा गाउँपालिका	१४००	३१६८	४५६८	०.००६९८६६	६९८७
कपिलवस्तु	५०९०९	मायादेवी गाउँपालिका	१६००	३१७४	४७७४	०.००८८५१४	८८५१
कपिलवस्तु	५०९१०	शुद्धोधन गाउँपालिका	१६००	३१५९	४७५९	०.०१२७४३५	१२७४४
दाङ	५१००१	बंगलाचुली गाउँपालिका	१०००	३१४१	४१४१	०.००५५९२२	५५९२
दाङ	५१००२	घोराही उपमहानगरपालिका	३८००	३१८७	६९८७	०.०३७६६४८	३७६६५
दाङ	५१००३	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	३४००	३२०७	६६०७	०.०२७७९८८	२७७९९
दाङ	५१००४	शान्तिनगर गाउँपालिका	१२००	३१४७	४३४७	०.००४४०११	४४०१
दाङ	५१००५	बबई गाउँपालिका	१२००	३१४८	४३४८	०.००४६५०३	४६५०
दाङ	५१००६	दंगीशरण गाउँपालिका	१०००	३१४४	४१४४	०.००४०९६८	४०९७
दाङ	५१००७	लमही नगरपालिका	१६००	३१३८	४७३८	०.००९४६	९४६०
दाङ	५१००८	राप्ती गाउँपालिका	१४००	३१५३	४५५३	०.००७१५५	७१५५
दाङ	५१००९	गढवा गाउँपालिका	१४००	३१२७	४५२७	०.००८९६७७	८९६८
दाङ	५१०१०	राजपुर गाउँपालिका	१२००	३१११	४३११	०.००७७४२७	७७४३
बाँके	५११०१	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	१८००	३०९८	४८९८	०.०२०१०५८	२०१०६
बाँके	५११०२	कोहलपुर नगरपालिका	२०००	३१४२	५१४२	०.०२२७४२५	२२७४३
बाँके	५११०३	बैजनाथ गाउँपालिका	१६००	३१६५	४७६५	०.००९१९३५	९१९४
बाँके	५११०४	खजुरा गाउँपालिका	१६००	३१६९	४७६९	०.००८२९६१	८२९६
बाँके	५११०५	जानकी गाउँपालिका	१४००	३१६८	४५६८	०.००६०१७२	६०१७
बाँके	५११०६	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	३४००	३२५२	६६५२	०.०२०७९२३	२०७९२
बाँके	५११०७	हुडुवा गाउँपालिका	१४००	३१६९	४५६९	०.००५९५३४	५९५३
बाँके	५११०८	नरैनापुर गाउँपालिका	१४००	३१७२	४५७२	०.००५४७५	५४७५
बर्दिया	५१२०१	बाँसगढी नगरपालिका	१८००	३१६५	४९६५	०.०१००४६१	१००४६
बर्दिया	५१२०२	बारबर्दिया नगरपालिका	२०००	३१७३	५१७३	०.०१२४०७९	१२४०८
बर्दिया	५१२०३	ठाकुरबाबा नगरपालिका	१६००	३१६५	४७६५	०.००७५४४३	७५४४
बर्दिया	५१२०४	गेरुवा गाउँपालिका	१२००	३१५६	४३५६	०.००६४५९४	६४५९
बर्दिया	५१२०५	राजापुर नगरपालिका	१८००	३१३७	४९३७	०.०२२८९५२	२२८९५
बर्दिया	५१२०६	मधुवन नगरपालिका	१६००	३१६५	४७६५	०.००७६५४९	७६५५
बर्दिया	५१२०७	गुलरीया नगरपालिका	२०००	३१७७	५१७७	०.०१५४८८१	१५४८८
बर्दिया	५१२०८	बढैयाताल गाउँपालिका	१६००	३१६२	४७६२	०.००९०७५६	९०७६

परिशिष्ट-२.४ आर्थिक बर्ष २०७६/७७ मा हुने प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस

परिशिष्ट २.४.१ आर्थिक बर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश नं. ५ का लागि हुने रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस

क. पर्वतारोहण

क्र.सं.	हिमालको नाम	प्रदेश	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	गण्डकी प्रदेश	०.२८२८	५०११७
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	प्रदेश नं. ५	०.२३९५	४२४४४
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	कर्णाली प्रदेश	०.४७७७	८४६५८
जम्मा			१	१७७२१९

ख. विद्युत

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	क्षमता (मे.वा.)	प्रदेश	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	Andhi Khola	९.४	गण्डकी प्रदेश	०.८०६५	५२३८७९२
१	Andhi Khola	९.४	प्रदेश नं. ५	०.१९३५	१२५७३१०
जम्मा			१		६४९६१०२.०
२	Gandak	१५	गण्डकी प्रदेश	०.२१३६	१२००१६८
२	Gandak	१५	प्रदेश नं. ५	०.७८६४	४४१९९४७
जम्मा			१		५६१९३१५
३	Jhimruk Khola	१२.५	प्रदेश नं. ५	१	९१७४४९५
जम्मा			१		९१७४४९५
४	Kali Gandaki A	१४४	गण्डकी प्रदेश	०.४९५०	७५९६८७२९
४	Kali Gandaki A	१४४	प्रदेश नं. ५	०.५०५०	७७४९९२५७
जम्मा			१		१५३४६७९८६
५	Ridi Khola	२.४	गण्डकी प्रदेश	०.०८१६	३३८९४
५	Ridi Khola	२.४	प्रदेश नं. ५	०.९१८४	३८१३१२
जम्मा			१		४१५२०६
६	Tinau	१.०२४	प्रदेश नं. ५	१	५३१२५३
जम्मा			१		५३१२५३
७	Upper Hugdi	५	प्रदेश नं. ५	१	९००१७६
जम्मा			१		९००१७६

ग. वन (संरक्षित क्षेत्र)

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	प्रदेश	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	प्रदेश नं. ५	१	१५०९२८
जम्मा			१	१५०९२८

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	प्रदेश	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
२	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं. २	०.०८	५७६४४३६
२	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं. ३	०.५०	३७३६३५६४
२	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं. ५	०.१०	७५५९५३५
२	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	गण्डकी प्रदेश	०.३२	२४२८५४८३
जम्मा			१	७४९७३०१८
३	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	प्रदेश नं. ५	०.२९	५८१९३
३	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	कर्णाली प्रदेश	०.३२	६५३६५
३	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	गण्डकी प्रदेश	०.३९	७९१५३
जम्मा			१	२०२७११
४	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं. ५	०.७५	६८८६३०४
४	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	कर्णाली प्रदेश	०.२५	२२४०१९९
जम्मा			१	९१२६५०३
५	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं. ५	०.८२	५८३४०७
५	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	कर्णाली प्रदेश	०.१८	१२५३७२
जम्मा			१	७०८७७९

घ. वन (राष्ट्रिय वन)

क्र.सं.	प्रदेश	अनुमानित रोयल्टी बाँडफाँट रकम (रु.)
१	प्रदेश नं. ५	३९४७२६९०

ड. खानी तथा खनिज

सि.नं.	व्यक्ति/प्रा.लि. को नाम	खनिज पदार्थ	अनुमतिपत्र नं.	प्रदेश	रोयल्टी बॉर्डरफॉटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	माँ महाकाली खनिज उद्योग प्रा.लि.	पत्थर कोइला	१००/०६९/७०	प्रदेश नं. ५	१	२२५१
२	मध्यपश्चिमाञ्चल खानी तथा खनिज प्रा.लि.	पत्थर कोइला	१३३५/१५३३/०४९	प्रदेश नं. ५	१	८०४४
३	ऋषि खनिज उद्योग प्रा.लि.	पत्थर कोइला	१८४/०७१/७२	प्रदेश नं. ५	१	३९२८८
४	कंचन कोल कम्पनी प्रा. लि.	पत्थर कोइला	२५/०६२/६३	प्रदेश नं. ५	१	१०८२८१
५	मनकामना कोल इ.प्रा.लि.	पत्थर कोइला	४२/०६९/७०	प्रदेश नं. ५	१	९४५४४
६	शुभम खनिज उद्योग प्रा.लि.	पत्थर कोइला	७२/०७२/७३	प्रदेश नं. ५	१	२६६९१
७	सत्य साई कोल प्रा.लि.	पत्थर कोइला	८/०६२/६३	प्रदेश नं. ५	१	७६५६
८	नमराज पोखरेल	पत्थर कोइला	९९/०६९/७०	प्रदेश नं. ५	१	३५००
९	जगदम्बा सिमेन्ट ई. प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	०४/०७३/७४	प्रदेश नं. ५	१	२६१२१५७
१०	पाल्पा सिमेन्ट ई. प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	०६/०७३/७४	प्रदेश नं. ५	१	४७४८०८९
११	अल्फा कन्स्ट्रक्सन एण्ड डेभलपर्स प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	०७/०७३/७४	प्रदेश नं. ५	१	१६०५३२७
१२	सर्वोत्तम सिमेन्ट प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	११/०६९/७०	प्रदेश नं. ५	१	४८०६७३४
१३	कंचन क्वेरिज प्रा.,लि.	चुनदुङ्गा	११९/०६४/६५	प्रदेश नं. ५	१	६१८५६२३
१४	वि.एस.सिमेन्ट ई. प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	१२५/०७४/७५	प्रदेश नं. ५	१	७५३४५३
१५	सिद्धार्थ मिनरल्स प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	१८०/०६५/६६	प्रदेश नं. ५	१	१२१७६०४५
१६	सोनापुर मिनरल्स एण्ड आयल प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	२१३/०७१/७२	प्रदेश नं. ५	१	२८३६६३७
१७	सत्यवती खानी उत्खनन प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	२९/०७२/७३	प्रदेश नं. ५	१	२०४२०२६
१८	दाङ्ग सिमेन्ट ई. प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	३३/०६९/६२	प्रदेश नं. ५	०.४४९२३५३	३४३७
१९	दाङ्ग सिमेन्ट ई. प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	३३/०६९/६२	कर्णाली प्रदेश	०.५५०७६४७	४२१३
२०	भूगर्भ सिमेन्ट उद्योग प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	३९/०५५/५६	प्रदेश नं. ५	१	९८६४६१
२१	होङ्गशी शिवम सिमेन्ट प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	४२/०७४/७५	प्रदेश नं. ५	१	२५२००४०२
२२	शुभश्री अग्नि सिमेन्ट उद्योग प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	४४/०६९/७०	प्रदेश नं. ५	१	५२३७३६२
२३	तिरूपती माइन्स प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	४९/०७३/७४	प्रदेश नं. ५	१	५८७३२०
२४	रोल्पा सिमेन्ट प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	६१/०६६/६७	प्रदेश नं. ५	१	१०८०१८७
२५	विश्व कर्मा माइन्स एण्ड मिनरल्स प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	७२/०६७/६८	प्रदेश नं. ५	१	१५११८२९४
२६	सोनापुर मिनरल्स एण्ड आयल प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	८०/०६६/६७	प्रदेश नं. ५	१	१९८००३८
२७	डोलोमाइट चुनदुङ्गा उद्योग प्रा.लि.	चुनदुङ्गा	८२/०६३/६४	प्रदेश नं. ५	१	१७४१०५९

परिशिष्ट २.४.२ आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश नं. ५ भित्र रहेका सम्बन्धीत स्थानीय तहबीच हुने
रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा सम्बन्धी सिफारिस

क. पर्वतारोहण

क्र.सं.	हिमालको नाम	जिल्ला	स्थानीय तह	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	मुस्ताङ	लो घेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	४०३०१	०.०१६८	२९७०
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	मुस्ताङ	वारगुड मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	४०३०३	०.०१२५	२२१५
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	४०३०५	०.००६०	१०७१
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	म्याग्दी	रघुगंगा गाउँपालिका	४०४०२	०.०१८३	३२४२
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	म्याग्दी	धवलागिरी गाउँपालिका	४०४०३	०.१९९०	३५२७३
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	म्याग्दी	मालिका गाउँपालिका	४०४०४	०.०१८७	३३१२
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	बागलुङ	तमानखोला गाउँपालिका	४११०४	०.०११५	२०३३
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	रुकुम	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	५०१०१	०.२०१५	३५७०७
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	रुकुम	सिस्ने गाउँपालिका	५०१०२	०.०१८४	३२५८
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	रुकुम	भूमे गाउँपालिका	५०१०३	०.०१९६	३४७९
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	डोल्पा	डोल्पो बुद्ध गाउँपालिका	६०१०१	०.०१५४	२७२१
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	डोल्पा	शे फोक्सुण्डो गाउँपालिका	६०१०२	०.०३०८	५४५४
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	डोल्पा	ठुलीभिरी नगरपालिका	६०१०६	०.०१२८	२२७२
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	डोल्पा	काङ्के गाउँपालिका	६०१०७	०.१६४३	२९११६
१	Putha Hiunchuli (7246 m.)	डोल्पा	छार्का ताङसोङ गाउँपालिका	६०१०८	०.२५४५	४५०९५
जम्मा					१	१७७२१८

ख. विद्युत

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	क्षमता (मे.वा.)	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	Andhi Khola	९.४	स्याङजा	गल्याङ नगरपालिका	४०९१०	०.८०६५	५२३८७९२
१	Andhi Khola	९.४	पाल्पा	रम्भा गाउँपालिका	५०६०३	०.१९३५	१२५७३१०
जम्मा						१	६४९६१०२
२	Gandak	१५	नवलपरासी	बिनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	४०८०८	०.२१३६	१२००१६८
२	Gandak	१५	नवलपरासी	प्रतापपुर गाउँपालिका	५०७०६	०.३३९६	१९०८४४७
२	Gandak	१५	नवलपरासी	सुस्ता गाउँपालिका	५०७०७	०.४४६८	२५१०७००
जम्मा						१	५६९९३१५
३	Jhimruk Khola	१२.५	प्यूठान	प्यूठान नगरपालिका	५०३०४	०.२०००	१८३४८९९
३	Jhimruk Khola	१२.५	प्यूठान	माण्डवी गाउँपालिका	५०३०६	०.५०००	४५८७२४८
३	Jhimruk Khola	१२.५	प्यूठान	मल्लरानी गाउँपालिका	५०३०७	०.३०००	२७५२३४९

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	क्षमता (मे.वा.)	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
जम्मा						१	९१७४४९६
४	Kali Gandaki A	१४४	स्याङजा	गल्याङ नगरपालिका	४०९१०	०.१५९३	२४४४१५४४
४	Kali Gandaki A	१४४	स्याङजा	कालीगण्डकी गाउँपालिका	४०९११	०.२८९१	४४३७२५३२
४	Kali Gandaki A	१४४	पर्वत	बिहादी गाउँपालिका	४१००६	०.०२४८	३८०६५४९
४	Kali Gandaki A	१४४	पर्वत	पैयुँ गाउँपालिका	४१००७	०.०२१८	३३४८१०४
४	Kali Gandaki A	१४४	गुल्मी	कालिगण्डकी गाउँपालिका	५०४०१	०.१३११	२०११४८७०
४	Kali Gandaki A	१४४	गुल्मी	सत्यवती गाउँपालिका	५०४०२	०.१४४३	२२१४२२५६
४	Kali Gandaki A	१४४	गुल्मी	रुरू गाउँपालिका	५०४१२	०.०८६१	१३२०९३२६
४	Kali Gandaki A	१४४	पाल्पा	बगनासकाली गाउँपालिका	५०६०४	०.०५७४	८८०६९४८
४	Kali Gandaki A	१४४	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	५०६०५	०.०५७४	८८०६६५०
४	Kali Gandaki A	१४४	पाल्पा	रिब्दीकोट गाउँपालिका	५०६०६	०.०२८८	४४१९२०७
जम्मा						१	१५३४६७९८६
५	Ridi Khola	२.४	स्याङजा	कालीगण्डकी गाउँपालिका	४०९११	०.०८१६	३३८९४
५	Ridi Khola	२.४	गुल्मी	छत्रकोट गाउँपालिका	५०४११	०.०७९९	३३९९४
५	Ridi Khola	२.४	गुल्मी	रुरू गाउँपालिका	५०४१२	०.१५०८	६२६३३
५	Ridi Khola	२.४	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	५०६०५	०.२४४७	१०१५८७
५	Ridi Khola	२.४	पाल्पा	रिब्दीकोट गाउँपालिका	५०६०६	०.१९७३	८१९२०
५	Ridi Khola	२.४	पाल्पा	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	५०६०७	०.२४५६	१०१९७८
जम्मा						१	४१५२०६
६	Tinau	१.०२	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	०.७१४३	३७९४६७
६	Tinau	१.०२	रुपन्देही	बुटवल उपमहानगरपालिका	५०८०२	०.२८५७	१५१७८७
जम्मा						१	५३१२५४
७	Upper Hugdi	५	गुल्मी	सत्यवती गाउँपालिका	५०४०२	०.१९३५	१७४२२८
७	Upper Hugdi	५	गुल्मी	चन्द्रकोट गाउँपालिका	५०४०३	०.८०६५	७२५९४८
जम्मा						१	९००१७६

ग. वन (संरक्षित क्षेत्र)

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	दाङ	दंगीशरण गाउँपालिका	५१००६	०.०९१४	६४७६२
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	दाङ	बबई गाउँपालिका	५१००५	०.१४१५	१००२९१
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	बाँसगढी नगरपालिका	५१२०१	०.०९५२	६७४६६
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	बाँके	कोहलपुर नगरपालिका	५११०२	०.१८३१	१२९७९५
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	बाँके	वैजनाथ गाउँपालिका	५११०३	०.१२३८	८७७४५
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	बाँके	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	५११०१	०.१८८१	१३३३४८

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बौडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	सल्यान	कालिमाटी गाउँपालिका	६०९०८	०.१७६९	१२५३७२
जम्मा					१	७०८७७९
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	गेरुवा गाउँपालिका	५१२०४	०.१४९६	१३६५४८५
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	ठाकुरबाबा नगरपालिका	५१२०३	०.१५१५	१३८२४४८
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	बाँसगढी नगरपालिका	५१२०१	०.१५१७	१३८४४५१
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	वारबर्दिया नगरपालिका	५१२०२	०.१४८०	१३५११६८
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बर्दिया	मधुवन नगरपालिका	५१२०६	०.०७८१	७९२७८५
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	बाँके	वैजनाथ गाउँपालिका	५११०३	०.०७५६	६८९९६७
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	सुर्खेत	बराहताल गाउँपालिका	६१००७	०.११५२	१०५१८१९
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	सुर्खेत	भेरीगंगा नगरपालिका	६१००५	०.१३०२	११८८३८०
जम्मा					१	९१२६५०३
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	पर्सा	ठोरी (सुवर्णपुर) गाउँपालिका	२०८०१	०.०७६९	५७६४४३६
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	खैरहनी नगरपालिका	३१३०६	०.०६४६	४८४०९०७
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	भरतपुर महानगरपालिका	३१३०४	०.१३३७	१००२३६८०
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	माडी नगरपालिका	३१३०७	०.१२०९	९०६७३६०
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	रत्ननगर नगरपालिका	३१३०५	०.०६७६	५०६५९१३
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	राप्ती नगरपालिका	३१३०१	०.०६१३	४५९६६९३
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३१२०५	०.०५०३	३७६९०११
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	कावासोती नगरपालिका	४०८०६	०.०७४६	५५९१३६३
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	गैडाकोट नगरपालिका	४०८०१	०.०५७२	४२८९३४४
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	देवचुली नगरपालिका	४०८०५	०.०५७२	४२८५७४५
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	बिनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	४०८०८	०.०६३६	४७७०३२१
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	मध्यबिन्दु नगरपालिका	४०८०७	०.०७१३	५३४८७१०
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	वर्दघाट नगरपालिका	५०७०१	०.०५०६	३७९३००९
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	नवलपरासी	सुस्ता गाउँपालिका	५०७०७	०.०५०२	३७६६५२६
जम्मा					१	७४९७३०१८
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	बागलुङ	ढोरपाटन नगरपालिका	४११०५	०.१०८७	२२०३१
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	बागलुङ	तमानखोला गाउँपालिका	४११०४	०.०५२३	१०५९९
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	बागलुङ	निसीखोला गाउँपालिका	४११०६	०.१००५	२०३६७
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	म्याग्दी	धवलागिरी गाउँपालिका	४०४०३	०.१२९०	२६१५६
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	रुकुम	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	५०१०१	०.११३२	२२९५२
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	रुकुम	भूमे गाउँपालिका	५०१०३	०.०८७८	१७८०२
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	रुकुम	सिस्ने गाउँपालिका	५०१०२	०.०८६०	१७४३९
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	डोल्पा	काइके गाउँपालिका	६०१०७	०.०५६७	११४९४
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	डोल्पा	छार्का ताडसोड गाउँपालिका	६०१०८	०.१९३५	३९२१६

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	स्थानीय तहको कोड	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	डोल्पा	ठुलीभेरी नगरपालिका	६०१०६	०.०७२३	१४६५५
जम्मा					१	२०२७१
५	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	बर्दिया	गुलरीया नगरपालिका	५१२०७	०.२४४७	३६९२८
५	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	बर्दिया	बढैयाताल गाउँपालिका	५१२०८	०.२०११	३०३४८
५	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	बर्दिया	बारबर्दिया नगरपालिका	५१२०२	०.३४२६	५१७०७
५	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	बर्दिया	मधुवन नगरपालिका	५१२०६	०.२११७	३१९४५
जम्मा					१	१५०९२८

घ. वन (राष्ट्रिय वन)

क्र.सं.	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	प्रदेश नं. ५	रुकुम	५०१०१	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	०.३१३२	८२७०६
२	प्रदेश नं. ५	रुकुम	५०१०२	सिस्ने गाउँपालिका	०.३४१२	९०१०५
३	प्रदेश नं. ५	रुकुम	५०१०३	भूमे गाउँपालिका	०.३४५६	९१२६८
जम्मा					१	२६४०७८
४	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०१	सुनछहरी गाउँपालिका	०.०९५२	४९७४३
५	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०२	थवाङ्ग गाउँपालिका	०.०९३७	४८९३३
६	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०३	परिवर्तन गाउँपालिका	०.१०२४	५३४८१
७	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०४	गगादेव गाउँपालिका	०.०९८६	५१५०८
८	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०५	माडी गाउँपालिका	०.०९८६	५१४९६
९	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०६	त्रिवेणी गाउँपालिका	०.१०५५	५५१२४
१०	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०७	रोल्पा नगरपालिका	०.११०१	५७४७८
११	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०८	रुन्टीगढी गाउँपालिका	०.०९८७	५१५२३
१२	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२०९	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	०.१०१५	५३०२५
१३	प्रदेश नं. ५	रोल्पा	५०२१०	लुङ्ग्री गाउँपालिका	०.०९५७	४९९६७
जम्मा					१	५२२२७७
१४	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०१	गौमुखी गाउँपालिका	०.११२८	८९९६
१५	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०२	नौबहिनी गाउँपालिका	०.११३६	९०६२
१६	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०३	झिमरुक गाउँपालिका	०.११३	९००९
१७	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०४	प्यूठान नगरपालिका	०.११०७	८८२९
१८	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०५	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	०.११८४	९४४५
१९	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०६	माण्डवी गाउँपालिका	०.१०३६	८२६०
२०	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०७	मल्लरानी गाउँपालिका	०.०९८९	७८९१
२१	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०८	ऐरावती गाउँपालिका	०.११६६	९२९८
२२	प्रदेश नं. ५	प्यूठान	५०३०९	सरुमारानी गाउँपालिका	०.११२४	८९६४

क्र.सं.	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	रोयल्टी बौडफौटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
जम्मा					१	७९७५४
२३	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०१	कालिगण्डकी गाउँपालिका	०.०८३९	८८९
२४	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०२	सत्यवती गाउँपालिका	०.०८७३	९२५
२५	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०३	चन्द्रकोट गाउँपालिका	०.०८४४	८९५
२६	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०४	मुसिकोट नगरपालिका	०.०८५९	९१०
२७	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०५	ईस्मा गाउँपालिका	०.०८०५	८५३
२८	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०६	मालिका गाउँपालिका	०.०७९२	८४०
२९	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०७	मदाने गाउँपालिका	०.०८०२	८५०
३०	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०८	धुर्कोट गाउँपालिका	०.०८०५	८५३
३१	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४०९	रेसुङ्गा नगरपालिका	०.०८८	९३३
३२	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४१०	गुल्मी दरबार गाउँपालिका	०.०८१८	८६७
३३	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४११	छत्रकोट गाउँपालिका	०.०८३४	८८४
३४	प्रदेश नं. ५	गुल्मी	५०४१२	रुरू गाउँपालिका	०.०८४९	९००
जम्मा					१	१०५९७
३५	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०१	छत्रदेव गाउँपालिका	०.१५४९	११२४२७
३६	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०२	मालारानी गाउँपालिका	०.१५१४	१०९८९३
३७	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०३	भुमिकास्थान नगरपालिका	०.१६४३	११९३०७
३८	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०४	सन्धिखर्क नगरपालिका	०.१६४५	११९४०३
३९	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०५	पाणिनी गाउँपालिका	०.१६८	१२१९८७
४०	प्रदेश नं. ५	अर्घाखाँची	५०५०६	शितगंगा नगरपालिका	०.१९७	१४२९९१
जम्मा					१	७२६००८
४१	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०१	रामपुर नगरपालिका	०.०९५७	९४५७
४२	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०२	पुर्वखोला गाउँपालिका	०.०९९५	९८२८३
४३	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०३	रम्भा गाउँपालिका	०.०९९	८९८४६
४४	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०४	बगनासकाली गाउँपालिका	०.०९२३	९१९६८
४५	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०५	तानसेन नगरपालिका	०.१०३७	१०२४१४
४६	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०६	रिब्दीकोट गाउँपालिका	०.१००५	९९२३०
४७	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०७	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	०.०९९९	९७९२१
४८	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०८	तिनाउ गाउँपालिका	०.१०२७	१०१४२५
४९	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६०९	माथागढी गाउँपालिका	०.१००५	९९२५७
५०	प्रदेश नं. ५	पाल्पा	५०६१०	निस्दी गाउँपालिका	०.११५१	११३७२०
जम्मा					१	९८७८३५
५१	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०१	बर्दघाट नगरपालिका	०.१९८६	१६१४२५६
५२	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०२	सुनवल नगरपालिका	०.२०४	१६५८१५९
५३	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०३	रामग्राम नगरपालिका	०.१९८८	१६५६१९

क्र.सं.	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	रोयल्टी बौडफौटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
५४	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०४	पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	०.१११	९०२१५८
५५	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०५	सरावल गाउँपालिका	०.१२६२	१०२६२९५
५६	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०६	प्रतापपुर गाउँपालिका	०.११३८	९२४९६२
५७	प्रदेश नं. ५	नवलपरासी	५०७०७	सुस्ता गाउँपालिका	०.१२७७	१०३८२७९
जम्मा					१	८१२९७२९
५८	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०१	देवदह नगरपालिका	०.११३७	३४३७१९
५९	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०२	बुटवल उपमहानगरपालिका	०.११७४	३५४७८३
६०	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०३	सैनामैना नगरपालिका	०.११६	३५०६७५
६१	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०४	कन्चन गाउँपालिका	०.०८९५	२७०६११
६२	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०५	गैडहवा गाउँपालिका	०.०८०६	२४३६०९
६३	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०६	शुद्धोधन गाउँपालिका	०.०७४५	२२५१४६
६४	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०७	सियारी गाउँपालिका	०.०७६१	२२९९२४
६५	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०८	तिलोत्तमा नगरपालिका	०.०८७२	२६३५३१
६६	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८०९	ओमसतिया गाउँपालिका	०.०७४२	२२४३४७
६७	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१०	रोहिणी गाउँपालिका	०.०७४६	२२५५९८
६८	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८११	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	०.०७६९	२३२३९७
६९	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१२	मायादेवी गाउँपालिका	०.००३८	११५७२
७०	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१३	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	०.००५९	१७८२०
७१	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१४	कोटहीमाई गाउँपालिका	०.००३३	१००५९
७२	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१५	सम्मरीमाई गाउँपालिका	०.००३१	९३९८
७३	प्रदेश नं. ५	रुपन्देही	५०८१६	मर्चवारी गाउँपालिका	०.००३१	९५१३
जम्मा					१	३०२२७०२
७४	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०१	बाणगंगा नगरपालिका	०.१५६२	२१३०८३१
७५	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०२	बुद्धभूमी नगरपालिका	०.१६९७	२३१४६८६
७६	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०३	शिवराज नगरपालिका	०.१६५	२२५०९१०
७७	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०४	त्रिजननगर गाउँपालिका	०.१४८६	२०२६९००
७८	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०५	कृष्णनगर नगरपालिका	०.०१०९	१४८८९३
७९	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०६	महाराजगन्ज नगरपालिका	०.१०९७	१४९६०४३
८०	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०७	कपिलवस्तु नगरपालिका	०.११६६	१५९००३९
८१	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०८	यसोधरा गाउँपालिका	०.००६८	९२९११
८२	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९०९	मायादेवी गाउँपालिका	०.१०८७	१४८२८९५
८३	प्रदेश नं. ५	कपिलवस्तु	५०९१०	शुद्धोधन गाउँपालिका	०.००७९	१०८०५५
जम्मा					१	१३६४२१६२
८४	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००१	बंगलाचुली गाउँपालिका	०.०९६६	३३३६२०
८५	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००२	घोराही उपमहानगरपालिका	०.१११२	३८३८६०

क्र.सं.	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	रोयल्टी बौडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
८६	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००३	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	०.१०६१	३६६२८८
८७	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००४	शान्तिनगर गाउँपालिका	०.०९२६	३१९७४३
८८	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००५	बबई गाउँपालिका	०.०९९	३४१८७७
८९	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००६	दंगीशरण गाउँपालिका	०.०९३	३२११७०
९०	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००७	लमही नगरपालिका	०.१०१३	३४९७८४
९१	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००८	राप्ती गाउँपालिका	०.०९८६	३४०३५०
९२	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१००९	गढवा गाउँपालिका	०.१००९	३४८४७२
९३	प्रदेश नं. ५	दाङ	५१०१०	राजपुर गाउँपालिका	०.१००८	३४७९१९
जम्मा					१	३४५३०८४
९४	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०१	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	०.१७५४	१२४२३९७
९५	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०२	कोहलपुर नगरपालिका	०.१६४१	११६२२९८
९६	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०३	बैजनाथ गाउँपालिका	०.१३७	९७००९३
९७	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०४	खजुरा गाउँपालिका	०.१११५	७८९५९९
९८	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०५	जानकी गाउँपालिका	०.००७७	५४५५४
९९	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०६	नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	०.१३०१	९२१२८३
१००	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०७	हुडुवा गाउँपालिका	०.१२१	८५६९६५
१०१	प्रदेश नं. ५	बाँके	५११०८	नरैनापुर गाउँपालिका	०.१५३२	१०८४७७३
जम्मा					१	७०८१९६२
१०२	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०१	बाँसगढी नगरपालिका	०.१५४८	२४०३७२
१०३	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०२	बारबर्दिया नगरपालिका	०.१४५३	२२५५४३
१०४	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०३	ठाकुरबाबा नगरपालिका	०.१३११	२०३५३४
१०५	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०४	गेरुवा गाउँपालिका	०.१०३२	१६०२३१
१०६	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०५	राजापुर नगरपालिका	०.१०७३	१६६६४५
१०७	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०६	मधुवन नगरपालिका	०.१३५१	२०९७९८
१०८	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०७	गुलरीया नगरपालिका	०.११२४	१७४५३४
१०९	प्रदेश नं. ५	बर्दिया	५१२०८	बढैयाताल गाउँपालिका	०.११०७	१७१८४६
जम्मा					१	१५५२५०३

ड. खानी तथा खनिज

सि.नं.	अनुमतिपत्र नं.	खनिज पदार्थ	जिल्ला	नाम	स्थानीय तह कोड	रोयल्टी बौडफाँटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
१	१००/०६९/७०	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	१	२२५०.७५
जम्मा						१	२२५०.७५
२	१३३५/१५३३/०४९	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	१	८०४३.७५
जम्मा						१	८०४३.७५
३	१८४/०७१/७२	पत्थर कोइला	दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५१००२	०.६०२८१४१	२३६८३.०६
३	१८४/०७१/७२	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	०.३९७१८६	१५६०४.४४

सि.नं.	अनुमतिपत्र नं.	खनिज पदार्थ	जिल्ला	नाम	स्थानीय तह कोड	रोयल्टी बौडफौटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
जम्मा						१	३९२८७.५
४	२५/०६२/६३	पत्थर कोइला	दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५१००२	०.६६४६७५७	७१९.७१.९१
४	२५/०६२/६३	पत्थर कोइला	रोल्पा	रुन्टीगढी गाउँपालिका	५०२०८	०.३३५३२४४	३६३०९.३४
जम्मा						१	१०८२८१.२५
५	४२/०६९/७०	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	१	९४५४३.७५
जम्मा						१	९४५४३.७५
६	७२/०७२/७३	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	१	२६६९१.२३
जम्मा						१	२६६९१.२३
७	८/०६२/६३	पत्थर कोइला	दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५१००२	१	७६५६.२५
जम्मा						१	७६५६.२५
८	९९/०६९/७०	पत्थर कोइला	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५१००१	१	३५००
जम्मा						१	३५००
९	०४/०७३/७४	चुनढुङ्गा	पाल्पा	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	५०६०७	०.६२९९३०९	१६२४५८१
९	०४/०७३/७४	चुनढुङ्गा	गुल्मी	चन्द्रकोट गाउँपालिका	५०४०३	०.३७८०६९१	९८७५.७५.८
जम्मा						१	२६१२१५६.८
१०	०६/०७३/७४	चुनढुङ्गा	पाल्पा	माथागढी गाउँपालिका	५०६०९	१	४७४८०८९
जम्मा						१	४७४८०८९
११	०७/०७३/७४	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	१	१६०५३२७
जम्मा						१	१६०५३२७
१२	११/०६९/७०	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	०.७६६२२९	३४४४६९६
१२	११/०६९/७०	चुनढुङ्गा	पाल्पा	रिब्दीकोट गाउँपालिका	५०६०६	०.२८३३७७१	१३६२१९९
जम्मा						१	४८०६७३५
१३	११९/०६४/६५	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	१	६९८५६२३
जम्मा						१	६९८५६२३
१४	१२५/०७४/७५	चुनढुङ्गा	पाल्पा	माथागढी गाउँपालिका	५०६०९	०.५७४८१८३	४३३०९८.३
१४	१२५/०७४/७५	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	०.४२५१८१७	३४०३५४.३
जम्मा						१	७७३४५२.६
१५	१८०/०६५/६६	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	१	१.२२६+०७
जम्मा						१	१२१७६०४५
१६	२१३/०७१/७२	चुनढुङ्गा	रोल्पा	रुन्टीगढी गाउँपालिका	५०२०८	१	२८३६६३७
जम्मा						१	२८३६६३७
१७	२९/०७२/७३	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	१	२०४२०२६
जम्मा						१	२०४२०२६
१८	३३/०६९/६२	चुनढुङ्गा	दाङ	बबई गाउँपालिका	५१००५	०.४४५२९०१	३४०६.४६९
१८	३३/०६९/६२	चुनढुङ्गा	सल्यान	त्रिवेणी गाउँपालिका	६०९०९	०.२९२९९१	२२४१.३८१
१८	३३/०६९/६२	चुनढुङ्गा	सल्यान	कालिमाटी गाउँपालिका	६०९०८	०.२६१७८९	२००२.१५
जम्मा						१	७६५०
१९	३९/०५५/५६	चुनढुङ्गा	अर्घाखाँची	सन्धिखर्क नगरपालिका	५०५०४	१	९८६४६१
जम्मा						१	९८६४६१
२०	४२/०७४/७५	चुनढुङ्गा	पाल्पा	निस्दी गाउँपालिका	५०६१०	१	२५२००४०२
जम्मा						१	२५२००४०२
२१	४४/०६९/७०	चुनढुङ्गा	प्यूठान	नौबहिनी गाउँपालिका	५०३०४	०.६२८८९२३	३२९३७३६
२१	४४/०६९/७०	चुनढुङ्गा	प्यूठान	प्यूठान नगरपालिका	५०३०४	०.३७१०७८	१९४३६२६
जम्मा						१	५२३७३६२

सि.नं.	अनुमतिपत्र नं.	खनिज पदार्थ	जिल्ला	नाम	स्थानीय तह कोड	रोयल्टी बौडफौटको हिस्सा	अनुमानित रोयल्टी रकम (रु.)
२२	४९/०७३/७४	चुनढुङ्गा	रोल्पा	रुन्टीगढी गाउँपालिका	५०२०८	०.४९३६९७	२४२९२५.३
२२	४९/०७३/७४	चुनढुङ्गा	दाङ	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	५९००३	०.३२००९५	९८७९५९
२२	४९/०७३/७४	चुनढुङ्गा	दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५९००२	०.२६६३६८९	९५६४४३.२
जम्मा						९	५८७३९९.५
२३	६९/०६६/६७	चुनढुङ्गा	रोल्पा	त्रिवेणी गाउँपालिका	५०२०६	९	९०८०९८७
जम्मा						९	९०८०९८७
२४	७२/०६७/६८	चुनढुङ्गा	दाङ	बंगलाचुली गाउँपालिका	५९००९	९	९५९९८२९४
जम्मा						९	९५९९८२९४
२५	८०/०६६/६७	चुनढुङ्गा	दाङ	घोराही उपमहानगरपालिका	५९००२	९	९९८००३८
जम्मा						९	९९८००३८
२६	८२/०६३/६४	चुनढुङ्गा	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	५०६०८	९	९७४९०५९
जम्मा						९	९७४९०५९

अनुसूची-३
आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको विवरण

आयोगका पदाधिकारीको विवरण

सि. नं.	पद	पदाधिकारीको नाम, थर
१	अध्यक्ष	माननीय बालानन्द पौडेल

आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

सि.नं.	पद	कर्मचारीहरूको नाम, थर
१	सचिव	श्री बेगेन्द्रराज शर्मा पौड्याल
२	सह- सचिव	श्री किशोर जङ्ग कार्की
३	उप-सचिव	श्री निर्मल ढकाल
४	उप-सचिव(कानून)	श्री कृष्ण कुमार कार्की
५	उप-सचिव	श्री नमराज घिमिरे
६	उप-सचिव (तथ्यांक)	श्री दिनेश भट्टराई
७	उप-सचिव	श्री कपिल प्रसाद सुवेदी
८	उप-सचिव	श्री विन्देश्वर प्रसाद लेखक
९	उप-सचिव	श्री अनिता पौडेल
१०	उप-सचिव(जियोलोजी)	श्री रत्नमणी गुप्ता
११	उप-सचिव(वन समुह)	श्री भरत प्रसाद भट्ट
१२	शाखा अधिकृत (वन)	श्री लक्ष्मी कुमारी न्यौपाने
१३	शाखा अधिकृत (प्रशासन)	श्री विमला काफ्ले
१४	शाखा अधिकृत (प्रशासन)	श्री बालकृष्ण हुमागाई
१५	शाखा अधिकृत	श्री सुनिता थापा
१६	शाखा अधिकृत (प्रशासन)	श्री नर कुमारी राई
१७	लेखा अधिकृत	श्री खुमलाल भुसाल
१८	ईन्जिनियर	श्री पोष्टराज पौडेल
१९	शाखा अधिकृत	श्री सीता देवी न्यौपाने
२०	शाखा अधिकृत	श्री ईन्दिरा न्यौपाने
२१	शाखा अधिकृत	श्री लक्ष्मी कुमारी पन्त
२२	शाखा अधिकृत	श्री बिष्णु कुमारी न्यौपाने

सि.नं.	पद	कर्मचारीहरूको नाम, थर
२३	शाखा अधिकृत (प्रशासन)	श्री विनोद कुमार दत्त
२४	शाखा अधिकृत (राजश्व)	श्री सुवास खत्री
२५	नायब सुब्बा	श्री कमल सिंह कटुवाल
२६	नायब सुब्बा	श्री कमल गौतम
२७	नायब सुब्बा	श्री खेमराज अर्याल
२८	नायब सुब्बा	श्री रमेश आचार्य
२९	लेखापाल	श्री नरहरि घिमिरे
३०	नायब सुब्बा	श्री बिरेन्द्र अधिकारी
३१	नायब सुब्बा	श्री सामना सुवेदी
३२	नायब सुब्बा	श्री ईश्वर पौडेल
३३	कम्प्युटर अपरेटर	श्री याम प्रसाद रेग्मी
३४	कम्प्युटर अपरेटर	श्री शोभा सुवेदी
३५	कार्यालय सहयोगी	श्री रवि कार्की
३६	कार्यालय सहयोगी	श्री नमिता अर्याल
३७	कार्यालय सहयोगी	श्री बन्दना आचार्य
३८	कार्यालय सहयोगी	श्री अनुजा गैरे
३९	कार्यालय सहयोगी	श्री दुर्गा दास श्रेष्ठ
४०	कार्यालय सहयोगी	श्री राजेन्द्र हुंगेल
४१	कार्यालय सहयोगी	श्री रमा घिमिरे
४२	कार्यालय सहयोगी	श्री धनेश्वर पोखरेल
४३	हलुका सवारी चालक	श्री विमल प्रसाद आचार्य
४४	हलुका सवारी चालक	श्री श्रीकृष्ण महर्जन
४५	हलुका सवारी चालक	श्री राजु थापा मगर
४६	हलुका सवारी चालक	श्री दर्जमान लामा
४७	हलुका सवारी चालक	श्री भरत सुवेदी

